

ისტორიული გაგვიფრეობა

სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი, 2013 წ. აპრილი, №4 (33), ფასი 3 ლარი

„ო, ენავ ჩემო,
დედაო ენავ,
შენ ჩვენო ნიჭო,
სრბოლავ და ფრენავ,
შენ, ჩვენი სუნთქვის დიდო ალამო,
შენ, ჭირთა ჩვენთა ტკბილო მალამო,
შენ, კირო ჩვენთა ქვათა და კირთა,
შენ ერთი შემრჩი სამარის პირთან“.
ირაკლი აბაშიძე, „ხმა კატამონთან“

«ჩვენდა სავალალოდ, დღეს საქართველოში არაფერი კეთდება სლიტერატურო ენის ნორმათა, სინეზის, კონსტიტუციური სტატუსის დასაცემისა და განვითარების თვალსაზრისით» 4

7 გაგვიფრეობს უკვდავება — ანაქი პანიკა

10 24 ნელი 9 აპრილის ტრაგედია

21 «ჯერ ყოველ-დღიურ პარაფრაზ ვიზრუნოთ»

27 თაყაი-შვილები და ბერი

გოგი დოლიძე:
30 პირველ რიგში ქართველი ხარ და მერა, ვინც ვინდა, ის იყავი

შართა აშთა — მრავალ-შეშინარ,
33 ბაბრატ!

35 მე დავიბადე აპრილის თვეში, ვაულები გავლილ ყვაველ-ლებიდან

39 თეგურ აფაქიძე — ავიასიის ბენეკალ-მეორი

46 სტუმრად ავთანდილ მიქაქესთან

ტყეპან ტაბიკა,
ქეთევან მაღალაშვილის ნახატი

სარჩევი

■ ო, ენაჰ ჩემო...	
ღვანე ღვინჯილია: ჩვენდა სავალალოდ, დღეს საქართველოში არაფერი ქმდება სალიბერალურ ენის წიგნითა, სინედიის, კონსტიტუციური სტატუსის დაცვისა და განვითარების თვალსაზრისით 4	
■ დიდი მაცნებრი	
1987 წლის 3 აპრილს 100 წლის ასაკში გარდაიცვალა აკაკი შანიძე. მამულიშვილის უკვდავება 7	7
■ სისხლიანი ისტორია	
24 წელი 9 აპრილის ტრაგედიიდან 10	10
■ ხალხური საგანგებო	
„წინაპართა ნაკვალავზე“ – ნიგნი-მატიანე 12	12
■ მამულიშვილი	
გამოჩენილი ქართველი მოაზროვნე 14	14
■ ბანათლება	
„ჯარ ყოველდღიურ ვარაუზზე ვიზრუნოთ“ 21	21
■ ქართული პრესის არქივიდან	
ნინ ნავედით თუ უკან? 24	24
■ ერთი ფრაგმენტი	
თაყაიშვილები და ბერია 27	27
■ ქართული კინოს მემკვიდრე	
გოგი დოლიძე: პირველ რიგში ქართველი ხარ და მერა, ვინც ვინდა, ის იყავი 30	30
■ მოგზიფრთვს ფრთხილი ბარათები	
მოუპრისთვის შენიკული სიხოსხლე 32	32
■ მონატრება	
შართა ამთა – მრავალქაფიერ, ბაბრატ! 33	33
■ უკვდავება	
„მე დავიბადა აპრილის თვეში, ვაჟლების გაუღილ ყვავილებიდან“ 35	35
■ რუსეთის ეროვნული გმირი	
თაქარ აფაქიძე – ავიასიის გენერალ-მაიორი 39	39
■ პარალელები	
ქართული ქრისტიანული კულტურის კვალი ჩადილოთ კავკასიის მთიანეთში 41	41
■ ფოტოალბომი	
სტუმრად ავთანდილ მიქაქისთან 46	46
■ ეს საინტერესოა	
„მოგონებანი გარდასულ დღეთა“ 50	50

გამომცემელი: არასამეწარმეო იურიდიული პირი „ისტორიული მემკვიდრეობა“

სარედაქციო კოლეგია

პასუხისმგებელი რედაქტორი ღერეჟან ანდრიასი

მისამართი: თბილისი, დავით ბაქრაძის ქ. № 6 ტელ.: 234-32-95

ლევან ღვინჯილია:

ჩვენდა სავალალოდ, დღეს საქართველოში არაფერი კეთდება სალიბერალურ ენის ნორმათა, სინმინდის, კონსტიტუციური სტატუსის დახვისა და განმტკიცების თვალსაზრისით

14 აპრილს საქართველოში დედაენის დღე აღინიშნება. 35 წლის წინ, 1978 წელს, საქართველოს მოსახლეობამ, ინტელიგენციის წარმომადგენლებთან ერთად, მასობრივი გამოსვლა მოაწყო და წინ აღუდგა საბჭოთა კავშირის გადაწყვეტილებას, საქართველოში ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის, გაუქმების თაობაზე. 1978 წლის 14 აპრილს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან რუსთაველის გამზირისკენ 15 000-მდე ადამიანი დაიძრა. სტუდენტებსა და ინტელიგენციის წარმომადგენლებს სხვა მოქალაქეებიც შეუერთდნენ და რუსთაველის გამზირზე თითქმის 100 000 ადამიანი შეიკრიბა და, პირველად საბჭოთა კავშირის ისტორიაში, კომუნისტურმა რეჟიმმა უკან დაიხია.

14 აპრილი დედაენის დღედ გამოცხადდა. რამდენად ვუფრთხილდებით და ვიცავთ დღეს მშობლიურ ენას, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, „ნაციონალთა“ მიერ გაუქმებული ენის სახელმწიფო პალატის ყოფილი თავმჯდომარე ლევან ღვინჯილია გვესაუბრება.

— ქართული სალიბერალური ენა მრავალსაუკუნოვანი ქართული აზროვნების პირმშოა, თავისთავში რომ შეიცავს მუდმივი განახლების, ძიების რთულ პროცესებს და ის, ამავე დროს, აზროვნების მძლავრი იარაღიცაა. ბატონო ლევან, რა კეთდება დღეს თანამედროვე სალიბერალურ ენის სინმინდის დაცვისა და მისი განვითარების მიზნით, როგორც სახელმწიფოებრივი მიმართულებით, ასევე წმინდა მეცნიერული თვალსაზრისით?

— ენის, როგორც ზემოხსენებული ფენომენისადმი, ეს ორი მიდგომა უნდა გავმიჯნოთ ერთმანეთისგან. ენის შესწავლა არის მეცნიერების სფერო, ხოლო ენის

სინმინდის დაცვა მიზნობრივი პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია. ამ შემთხვევაში საუბარია ქართული სალიბერალური ენის სინმინდის დაცვაზე, ხოლო, როდესაც ენის მეცნიერულ შესწავლაზე ვსაუბრობთ, იგულისხმება არამხოლოდ სალიბერალური ენის მეცნიერული შესწავლა, რაც შემდეგ საფუძვლად ედება შესაბამის ნორმატიულ გადაწყვეტილებებს, არამედ შეისწავლება ცოცხალი დიალექტები, ძველი ქართული ენა და ქართველური ენები. ამდენად, ის საქმიანობა, რომელიც ათწლეულების განმავლობაში ხორციელდებოდა ქართული ენის შესწავლის თვალსაზრისით, დღესაც გრძელდება. მარ-

თალია, არა ისეთი ინტენსივობითა და მასშტაბებით, როგორც ეს თუნდაც რამდენიმე ათეული წლის წინ იყო, მაგრამ სამეცნიერო საქმიანობა ჯერჯერობით კვლავ მიმდინარეობს.

რაც შეეხება სალიბერალურ ენის ნორმათა დაცვას, ენის სინმინდის დაცვას, სახელმწიფო ენის კონსტიტუციური სტატუსის დაცვასა და განმტკიცებას, ამ თვალსაზრისით, ჩვენდა სავალალოდ, დღეს საქართველოში არაფერი კეთდება. ეს საქმიანობა „ნაციონალური მოძრაობის“ ხელიწყოფლებაში მოსვლის დღიდან შეწყდა, როდესაც მათ გააუქმეს პარლამენტში სახელმწიფო ენის

ქვეკომიტეტი, საქართველოს სახელმწიფო ენის მუდმივი სახელმწიფო კომისია (რომელიც მათთვის მუდმივი არ აღმოჩნდა). აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ კომისიას, ყოველთვის სათავეში ედგა საბჭოთა პერიოდში მთავრობის თავმჯდომარე, ხოლო დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ — ქვეყნის პრეზიდენტი, ჯერ ზვიად გამსახურდია, შემდეგ კი ედუარდ შევარდნაძე. მაგრამ მიხეილ სააკაშვილმა არათუ ამ კომისიის თავმჯდომარეობა არ იწეა, არამედ ის საერთოდ გააუქმა.

ასევე გაუქმდა, საქართველოს ენის სახელმწიფო პალატა, რომელიც უშუალოდ ქვეყნის პრეზიდენტს ექვემდებარებოდა და მისი მოვალეობა იყო სალიტერატურო ენის ნორმების, სინმინდისა და კონსტიტუციური სტატუსის დაცვა და ასევე ეთნიკურ უმცირესობათა ენობრივი ინტერესების დაცვა არსებული კანონმდებლობის ფარგლებში.

— ხელისუფლების შეცვლის შემდეგ თითქოს დაიწყო საუბარი სახელმწიფო ენის პალატის აღდგენაზე. თუ არის რაიმე სიახლე ამ მიმართულებით?

— თუ გულისხმობთ მოსახლეობის დიდი ნაწილის სოციალურ ქსელებში აქტიურობას, დიახ, ისინი მოითხოვენ მაკონტროლებელი ორგანოს შექმნას ან მის აღდგენას, თუმცა ხელისუფლებას ამ მხრივ ოფიციალური განცხადება არ გაუკეთებია, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში იმ ფაქტს, რომ კოალიცია „ქართული ოცნების“ წინასაარჩევნო პროგრამაში საკმაოდ ვრცელი მონაკვეთი ეძღვნებოდა იმ ღონისძიებებს, რომლებიც უნდა გაატაროს ხელისუფლებაში მოსვლის შემთხვევაში კოალიციამ, სახელმწიფო ენის დაცვის თვალსაზრისით. მეტიც, როდესაც ბიძინა ივანიშვილს პარლამენტის სხდომაზე პრემიერად ამბიციუბდნენ, მან განაცხადა, რომ სახელმწიფო ენას ღირსაუღადა უნდა მოუაროს სახელმწიფო და უნდა განამტკიცოს მისი კონსტიტუციური სტატუსი.

სი. სამნუხაროდ, ჯერჯერობით ამ მიმართულებით დეკლარაციული მინიშნებების მითი არაფერი გაკეთდა.

— ქართველოლოგია, რომლის საწყისები ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანას განეკუთვნება, საყოველთაო ინტერესს ემსახურებოდა. როგორია თანამედროვე ეტაპზე ქართველოლოგიით დაინტერესების სურათი?

— ჯერჯერობით საქართველო უცხოელებს პოლიტიკური შიდა აშლილობისა და კინკლაობის შემყურე უფრო მეტად აინტერესებთ. რაც შეეხება ქართველოლოგიის მეცნიერულ კვლევას, რომელიც უცხოეთში ინტენსიურად მიმდინარეობდა, რამდენადაც დღევანდელი ხელისუფლების მხრიდან კვლევა ნახალისებული არ არის, შესაბამისად, უცხოელი მკვლევარების ახალი თაობაც ნაკლებად იჩენს დანტერესებას. თუ ადრე იმართებოდა ქართველოლოგიური საერთაშორისო სიმპოზიუმები, მაგალითად, იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესახებ საერთაშორისო სიმპოზიუმები იმართებოდა არამხოლოდ თბილისში, არამედ რუსეთის ფედერაციაში

შემავალი ავტონომიური ოლქების დედაქალაქებში: მახაჩკალაში, გროზნოში, ნალჩიკში და შესაბამისი ლიტერატურაც გამოიცემოდა, სამწუხაროდ, ეს ყველაფერი ჯერჯერობით მივიწყებულია.

— რამ გამოიწვია ამ ყველაფრის მივიწყება?

— ამის მივიწყება გამოიწვია ხელისუფლების აგებულმა დამოკიდებულებამ მეცნიერული კვლევა-ძიებისადმი და საერთოდ, უმაღლესი განათლებისა და სამეცნიერო დანებსებულებების საქმიანობაში უხეშმა ჩარევამ. ყველას გახსოვთ, რამდენიმე წლის წინ რავითარება იყო სახელმწიფო უნივერსიტეტში, როდესაც ცნობილი პროფესორ-მასწავლებლები გამოამწყვდიეს დარბაზში, არადა, ისინი მოითხოვდნენ, რომ ქართული უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლები სრულიად დაუმსახურებლად და უაპელაციოდ, დაუსაბუთებლად არ გაეძევებინათ დედაუნივერსიტეტიდან.

მეტსაც გეტყვი: სიტყვებს — დედაუნივერსიტეტი და თეთრი ტაძარი, წინა ხელისუფლების წარმომადგენლები და სხვა უნივერსიტეტების ხელმძღვანელი პირები აგდებულ კონტექსტში მოიხსენიებდნენ.

დანამდვილებით ვიცი, როდესაც წყდებოდა საკითხი ყოფილი პუშკინის, შემდგომში კი სულხან საბა ორბელიანის სახელობის პედაგოგიური უნივერსიტეტისა და ილია ჭავჭავაძის სახელობის უცხო ენათა სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის შეერთებისა, მსჯელობდნენ, გაერთიანებული უნივერსიტეტისთვის სულხან-საბას სახელი დაერქმიათ თუ ილია ჭავჭავაძის. საბოლოოდ, მხოლოდ იმიტომ გადაწყდა, დაერქმიათ ილია ჭავჭავაძის სახელი, რომ ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა თქვა, ჯავახიშვილის წინააღმდეგ უფრო კონკურენტული ჭავჭავაძე იქნება.

ამას გარდა, უნივერსიტეტებისა და სამეცნიერო დანებსებულებების დასახელებებიდან ამოიღეს სიტყვა — სახელობის. მეტიც, ილია ჭავჭავაძის გვარიც კი ამოიღეს

უნივერსიტეტის დასახელებიდან და ილიას უნივერსიტეტი დაარქვეს, რაც აბსოლუტურად გაუმართლებელი გადაწყვეტილება იყო არამარტო პრაქტიკული, არამედ ლინგვისტური თვალსაზრისითაც. როდესაც ვიკითხე, რატომ ამოიღეს გვარი უნივერსიტეტის დასახელებიდან, უნივერსიტეტის ერთ-ერთმა მაღალი თანამდებობის პირმა მიპასუხა, — უცხოელებისთვის გვარი ჭავჭავაძე ძნელი წარმოსათქმელიაო. თუნდაც ასეთი, სახელდების საკითხები არის მოსაგვარებელი და ამისთვის არსებობდა ის დანესებულებები, რომლებიც ზემოთ ჩამოვთვალე...

— **ჟურნალისტებს ხშირად აკრიტიკებენ, რომ ისინი ქართული ენის ნორმებს არღვევენ. თქვენ რას გვეტყვი ამასთან დაკავშირებით?**

— ამის შესახებ მეც არაერთხელ გამომიქვეყნებია ჩემი თვალსაზრისი. ერთ, ძალიან ცნობილ, უცხოეთში მცხოვრებ ქართველ საზოგადო მოღვაწეს, ჯანრი კაშიას, როდესაც ჰკითხეს, რა არის დემოკრატიაო, მან ხატოვნად უპასუხა: დემოკრატია არის ჟურნალისტიკის დიქტატურაო. მენიშნა ეს სიტყვები, ვინაიდან, თუ ჟურნალისტიკა არის ზნეობრივი და მიუკერძოებელი, მაშინ მისი დიქტატურა, ანუ მისი ვერდიქტი, რომლის სამართლიანობაში ეჭვი არავის შეეპარება, სწორედ იქნება დემოკრატიის საფუძველი და გარანტი.

სამწუხაროდ, ქართულ ჟურნალისტიკაში არ არის კარგი ვითარება. ცოტა უკეთესი მდგომარეობაა სახელმწიფო რადიოში, მაგრამ დასამშვიდებელი ვითარება არც იქ გვაქვს. გაზეთები ნაკლებ ზემოქმედებას ახდენენ ამ თვალსაზრისით, ვინაიდან მკითხველთა წრე შეზღუდულია, მაგრამ, რაც შეეხება ტელევიზიებს (ინტერნეტ-ტელევიზიების ჩათვლით), ვერ დავასახელებ ვერც ერთ მათგანს, სადაც ტოტალურად და დაუზოგავად არ მახინჯდებოდა ქართული ენის ნორმები.

უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, მხოლოდ ერთს ვიტყვი: ტელევიზიების ხელმძღვანელებმა

და ჟურნალისტებმა ვერაფრით გაიგეს, რომ სპონსორი ყოველთვის არის ფიზიკური ან იურიდიული პირი. ჩვენთან კი სპონსორებად გვევლინებიან სალექი რეზინები, ჰიგიენური პაკეტები, საცვლები... გადაცემას წარმოგიდგინებ, მაგალითად, გაყინული ქათმის ბარკალი „სადიაო“ აცხადებენ, რანაირად შეიძლება „სადიამ“ გადაცემა წარმოადგინოს? ეს ნიშნავს, რომ არამარტო კანონს არღვევ, არამედ მოსახლეობასაც ატყუებ და ენასაც ამახინჯებ. **ტელევიზიაში ერთი ადამიანი მაინც უნდა იჯდეს ისეთი, რომელიც ამ შეცდომას მიხვდება. ეს არის ყოველად გაუგონარი უმეცრება.**

ალარაფერს ვამბობ ჟურნალისტების მეტყველებაზე, რომელიც საერთოდ კურიოზის საგანია და არამხოლოდ ლექსიკური გაუცნობიერებლობის თვალსაზრისით. იყენებენ სიტყვებს, რომელთა მნიშვნელობაც არ იციან. ამას გარდა, სურთ, სწრაფად იმეტყველონ და მუდმივად ამახინჯებენ ქართული ენის ბუნებრივ ინტონაციას, რომლითაც ქართული ენა სხვა ენებისგან გამოირჩევა. ქართული დარბაისლური მეტყველება, განსხვავებით, მაგალითად, ფრანგულისგან, რომელსაც სწრაფი ინტონაცია ახასიათებს.

ლოზუნგი, რომელიც ილია ჭავჭავაძემ დაგვიტოვა — ენა, მამული, სარწმუნოება, უნდა დავიცვათ. **საბედნიეროდ, სარწმუნოებას ჰყავს ღირსეული პატრონი, ჩვენი პატრიარქის სახით, მამულს და ენას კი სახელმწიფომ უნდა უპატრონოს. ეს უნდა იყოს უპირველესი საზრუნავი.** რატომღაც ჰგონიათ, რომ კარტოფილისა და ყურძნის მოსავალი თუ გაიზრდება, ეს საკმარისია. ეს უნდა იყოს საშუალება და არა მიზანი. **მიზანი არის ეროვნული მისიის აღსრულება და არა უხვი მოსავლის მიღება. ჩვენდა სამსახურად, ეს მიზანი ჯერ ხელისუფლებას მკვეთრად გამოსატყულები და ხმათაღმა გატყუებული არ აქვს.**

ესაუბრა
შორენა ციციქარაშვილი

იაკობ გობაშვილი:

მშობელი, რომელიც თავისს შვილებსა ზრდიან გარემე დედა-ენის გავლენისა, სწყვეტენ კავშირსა მათსა და სამშობლოს შორის, უკარგავენ თავისს ქვეყანასა მამულიშვილებს, ამცირებენ იმ რაზმს ქართველებისას, რომელნიც ემსახურებიან სამშობლოს წარმატებასა, მის ბედნიერებასა. ***

ჩვენი ქართული ენა ისეთს განსაკუთრებულს მოვლენას შეადგენს ენათა შორის და ლინგვისტიკაში, ისე ნაკლებად ჰგავს სხვა ევროპიულს ენებს, რომ ზოგნი მეცნიერნი იძულებულნი არიან, აღიარონ იგი განცალკევებულ თავისებურ ენად და არ მისცენ ადგილი არც თურანულ და არც ინდოევროპიულ ენათა შორის. ***

უცხო ენა ვერას დროს ვერ ჩატანს ღრმად კაცის ბუნებაში, როგორც მისთვის შეუსაბამო ნიადაგში, და ვერას დროს ვერ გაუნევეს დედა-ენის სამსახურს კაცის აზროვნებას და გრძნობას. ამ შემთხვევაში არამც თუ თითონ უცხო ენა კაცის ბუნების ზედა პირზე სლიკინობს, დედა-ენისათვისაც უკვე შეუძლებლად ჰხდის, ღრმად გაიდგას ფესვები, რადგანაც, ერთი შეურყეველი ფსიქოლოგიურის კანონის ძალით, პირველი ენის ჩაბეჭდილებანი გზაზედ ელობებიან მეორე ენის ჩაბეჭდილებათა, არ უშვებენ ქვევით და სტოვებენ მათ ტვინის ზედა-პირზე. ***

ქართული ენა ეკუთვნის მაღალ აგებულობის ენათა დასსა. ***

დედა-ენა გარეგნობით როდია ადამიანის არსებასთან შეკავშირებული, იგი როდია ჰგავს ტანისამოსსა, რომლის გამოცვლა ადვილად და უვნებლად შეიძლება. მას აქვს ღრმად გამდგარი ფესვები ადამიანის ტვინში, ნერვებში, ხმის ორგანოებში, ძვალსა-და რბილში, მთელს მის ბუნებაში; იგი არის ძვირფასი იარაღი, რომელიც ბუნებას ზედ გამოუჭრია ადამიანის სულსა და ხორცზედ, მის ფსიქოლოგიურს და ფიზიოლოგიურს აგებულებაზედ.

1987 წლის 3 აპრილს 100 წლის ასაკში გარდაიხვა აკაკი შანიძე

გაგულიშვილის უკვდავება

აკაკი შანიძე მრავალმხრივი მეცნიერი იყო. ქართული ენის სტრუქტურა და ისტორია, ქართული ტექსტოლოგია, დიალექტოლოგია, ლექსიკოლოგია, მწერლის ენა, ფოლკლორისტიკა, ალბანოლოგია, რუსთველოლოგია — აი, დარგები, რომლებიც იზიდავდა ჩვენს დაუღალავ მეცნიერს და ამ ფილოლოგიურ დისციპლინებში მან ფუძემდებლური ნაშრომები დაგვიტოვა.

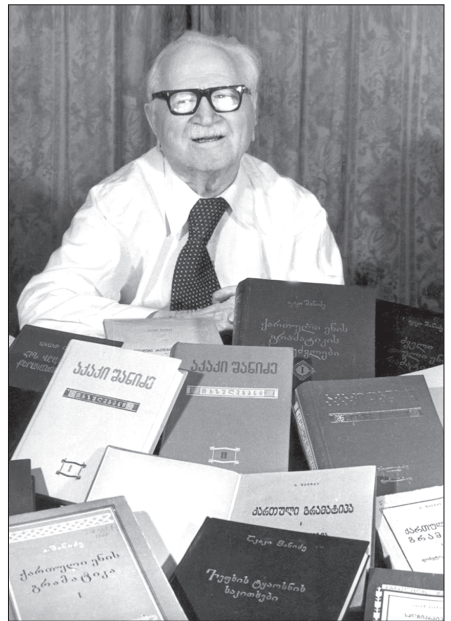
აკაკი შანიძე 1887 წლის 26 თებერვალს გურიაში, საჯავახოში, სოფელ ნოლაში დაიბადა. მამა, გაბრიელ ოქროპირის ძე, მედავითნე იყო, მაგრამ მიწაზეც მუშაობდა, რათა შვილებისთვის სწავლის ფული მოეგროვებინა. აკაკიმ წერა-კითხვა შინ ისწავლა, უფროსი ძმებისაგან, მათ კი განათლება ოზურგეთში ჰქონდათ მიღებული. ბავშვობაში ხიფათიანს არაერთი განსაცდელი შეხვედრია, მაგრამ დიდი საქმის აღმსრულებლად მოვლენილს იღბალიც თან დაჰყვებოდა. მუდამ ცნობისმოყვარეს ერთხელ ბიძის მეგრულ საუბარზე უნატრია: „ნეტავ მეც ვიცოდე მეგრული“. რას წარმოიდგენდა, რომ ისწავლიდა არა მხოლოდ მეგრულსა და სვანურს, არამედ ბერძნულს, ლათინურს, არაბულს, სპარსულს, სომხურს, თურქულს, გერმანულს, ინგლისურსა და ფრანგულს.

რამდენიმე სასწავლებელი დაამთავრა: ჯერ სამრევლო სკოლაში მიაბარეს, მერე ქუთაისის სა-

სულიერო სასწავლებელში გადაიყვანეს, იქიდან კლასიკურ გიმნაზიაში პირდაპირ მესამე კლასში ჩარიცხეს, მეხუთე კლასის დასრულების შემდეგ ერთი წლის მასალაც ექსტერნად ჩააბარა და პირდაპირ მეშვიდე კლასში დასვეს. ასე რომ, 22 წლის აკაკი, რომელსაც მკვეთრად ჩამოყალიბებული მიზნები ჰქონდა, რუსეთში სწავლის გაგრძელებისათვის უკვე მზად იყო.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტის სტუდენტი ფშავ-ხევსურეთში მთის კილოებს სწავლობდა. მასპინძლობას თვით ვაჟა-ფშაველა უწევდა.

პედაგოგ ივანე ჯავახიშვილთან ერთად დააარსა „ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე“. ამ წრის ორგანიზატორებმა რუსეთსა და საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქართველ სტუდენტებს ანკეტები დაუგზავნეს. ამ ანკეტებს უნდა გამოერკვია, სად რამდენი ქართველი სწავლობდა, რა ფაკულტე-

ტებს ანიჭებდნენ უპირატესობას, როგორი იყო მათი მატერიალური მდგომარეობა. შეგროვილი ჰქონდათ ასევე ცნობები საქართველოს გარეთ მოღვაწე ქართველებზე. ორი ენთუზიასტი ამ ინფორმაციას სტატისტიკისთვის არ აგროვებდა, ისინი საქართველოში უნივერსიტეტის გახსნაზე ოცნებობდნენ და მომავალ კადრებზე ზრუნავდნენ. მართლაც, როცა 1918 წლის 26 იანვარს (8 თებერვალს) საქართველოს დედაქალაქ თბილისში უნივერსიტეტი გაიხსნა, ივანე ჯავახიშვილის, პეტრე მელიქიშვილის, კორნელი კეკელიძის, გიორგი ახვლედიანის, ექვთიმე თაყაიშვილის, შალვა ნუცუბიძისა და სხვათა გვერდით აკაკი შანიძეც იდგა.

იმ დროს, როცა თბილისის უნივერსიტეტი უნდა გახსნილიყო, პეტერბურგიდან ჩამოსვლა ჭირდა. „სულ რომ ფეხზე დგომა მომიხდეს, მაინც ჩამოვალ“, — თქვა და მართლაც, აკაკი შანიძე მესამე კლასის ვაგონით ფეხზე მდგარი ჩამოვიდა. პირველი დღე-

იმ დროს, როცა თბილისის უნივერსიტეტი უნდა გახსნილიყო, პეტერბურგიდან ჩამოსვლა ჭირდა. «სულ რომ ფეხზე დგომა მომიხდეს, მაინც ჩამოვალ», — თქვა და მართლაც, აკაკი შანიძე მესამე კლასის ვაგონით ფეხზე მდგარი ჩამოვიდა.

ებიდანვე უნივერსიტეტის სტამბას ხელმძღვანელობდა, ამიტომ მნიშვნელოვარ თუხუცესი შეარქვეს.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაცული პირველი დისერტაცია, პირველი სამეცნიერო მივლინება, პირველი სამეცნიერო ექსპედიცია — ეს ყველაფერი აკაკი შანიძის სახელს უკავშირდება. იმისათვის, რომ ადამიანი მეცნიერად აღიარონ და დარგის ისტორიაში შევიდეს, ერთი სიახლის გამოვლენაც კმარა. აკაკი შანიძემ ჯერ მხოლოდ ქართული ზმნის ათამდე კატეგორია დაადგინა. **მეცნიერი მუდამ საგანგებო ადგილს უთმობდა ქართული ენის მართლწერის საკითხებს, რისთვისაც „დედაენის დედაბოძს“ ეძახდნენ.**

აკაკი შანიძის უმთავრესი დამსახურებაა ახალი ქართული ენის მეცნიერული გრამატიკის შექმნა. ძველი ქართული ენის მეცნიერული გრამატიკა გამოაქვეყნა მისმა მასწავლებელმა, აკადემიკოსმა ნ. მარმა რუსულ და ფრანგულ ენებზე, ხოლო თანამედროვე ქართული ენის გრამატიკული სისტემის საფუძვლები მოცემულია აკაკი შანიძის მიერ 1930 წელს გამოქვეყნებულ „ქართულ გრამატიკაში“, რომელიც მოასწავებს ახალი ხანის დასაწყისს ქართველურ ენათმეცნიერებაში. ამ ნაშრომს წინ უსწრებდა ცალკეული გრამატიკული საკითხების მონოგრაფიული დამუშავება, მათი დეტალური გამოკვლევა. ამის შემდეგ აკაკი შანიძე წლების მანძილზე ამზეურებს სპეციალურ გამოკვლევებს, სადაც გაშუქებულია ჩვენი ერის სტრუქტურული თავისებურებანი და ახალი, მანამდის უცნობი გრამატიკული კატეგორიები. ქართული ენის მორფოლო-

აკაკი შანიძე გარამანელ ქართველოლოგ ჰაინც ფანრიხთან ერთად (1981 წ.)

გიის დარგში აკაკი შანიძის ხანგრძლივი და დაძაბული შემოქმედებითი მუშაობის შედეგები მთლიანი სახით წარმოდგენილია „ქართული გრამატიკის საფუძვლებში“, რომელიც ასახავს თანამედროვე სალიტერატურო ენის მორფოლოგიურ წყობას და მოპოვებულია ქართველოლოგიაში.

მეცნიერმა განუზომელი ამაგი დასდო ქართულ ფილოლოგიას. მის მიერ გამოცემული ტექსტები ძველი სალიტერატურო ენისა სანიმუშოა და გზის გამკვლევი. ქართულისა და კავკასიური ენების შესწავლის ინტერესებმა, ძველი ქართული ხელნაწერების სისტემატური და გეგმიანი ბეჭდვის საჭიროებამ უკარნახა აკაკი შანიძეს, დაეარსებინა გამოცემათა სერიები, როგორცაა „ძველი ქართული ენის ძეგლები“, „ძველი ქა-

რთული ენის კათედრის შრომები“, სადაც ქვეყნდებოდა ქართული მწერლობის უძვირფასესი წერილობითი ძეგლები.

მას შემდეგ, რაც ქართველი მეცნიერები გიორგი მთაწმინდელის ანდერძს გაეცვინენ, „ჩვენნი ყოველნი სახარებანი თარგმნილ არიან ხანმეტინცა და საბანმინდურიც“, ქართველოლოგთა შორის ტერმინზე „ხანმეტი“ იმდენი აზრი გაჩნდა, რამდენი მეცნიერიც იყო, მაგრამ დასაბუთება ვერავინ შეძლო. ერთ დღეს, როცა აკაკი შანიძე პეტერბურგიდან სამშობლოში მატარებლით ბრუნდებოდა, ახალგაზრდა მეცნიერს გონება გაუნათდა და მიხვდა, რომ „ხანმეტი“ ის ტექსტები იყო, სადაც მეორე სუბიექტური პირის ნიშნად ასო ხ — ხანი გვხვდებოდა. **ტერმინის დადგენის შემდეგ ხანმეტი ტექსტების წაკითხვაც აკაკი შანიძის უპირატესობად იქცა.**

აკაკი შანიძე ნიკო მართან ერთად ითვლება ქართული მეცნიერული დიალექტოლოგიის ფუძემდებლად. ამასთანავე, აკაკი შანიძის სამეცნიერო ინტერესებში შემოდის ლიტერატურისა და ფოლკლორისტიკის საკითხებიც.

დიდია აკაკი შანიძის ღვაწლი რუსთველოლოგიაში. მან შეისწავლა რუსთაველის პოემის პირველი ბეჭდური გამოცემა, გაარკვია არა ერთი და ორი საცილობელი საკითხი რუსთველოლოგიური ტექსტოლოგიისა.

1960 წლის 24 ოქტომბერს სამი საბჭოთა მეცნიერი: **ირაკლი აბაშიძე, აკაკი შანიძე და გიორგი წერეთელი იერუსალიმში ჩაფრინდა.** მათი მიზანი ბურუსით მოცული ბიოგრაფიის მქონე ქართველი პოეტის, შოთა რუსთველის ფრესკის მოძებნა იყო. ფრესკა მეცნიერებს ქართველთა ჯვრის მონასტერში ეგულუბოდათ. 4 დღე ხან სასულიერო და ხანაც საერო პირებთან ურთიერთობის მოგვარებას მოანდომეს და ოთხდღიანი მოთელვის შემდეგ მიადგნენ იმ სვეტს, რომელზეც მაქსიმე აღმსარებელსა და იოანე დამასკელს შორის შოთა რუსთველი უნდა ყოფილიყო გამოსახული. მაგრამ სვეტის სწორედ ეს

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაცული პირველი დისერტაცია, პირველი სამეცნიერო მივლინება, პირველი სამეცნიერო ექსპედიცია — ეს ყველაფერი აკაკი შანიძის სახელს უკავშირდება

ნაწილი ლურჯი საღებავით გადაფერილი დაუხვდათ. ქართველი მეცნიერები ამას არ შეუშინდნენ და სანთლის შუქზე, თითების შეხებით და გულის ფანცქალით ამოიკითხეს პირველი სიტყვები: „ამისა დამხატვასა შოთას...“

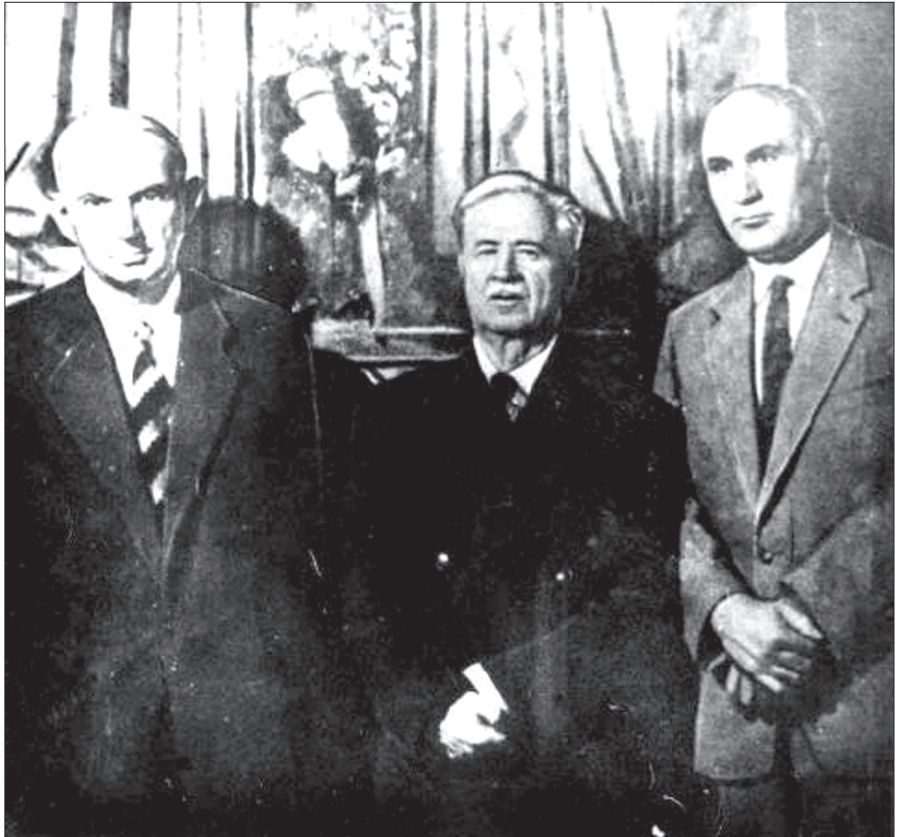
სამი მეცნიერის მონდომების, მოხერხებისა და ცოდნის წყალობით ქართველმა ხალხმა იხილა ის სახე, რომელსაც ადრე მხოლოდ თუ წარმოიდგენდა.

აკაკი შანიძე ყოველთვის განსაკუთრებული გულისყურით ეკიდებოდა ქართული სალიტერატურო ენის პრაქტიკულ საკითხებს. მისი ინიციატივით შეიქმნა გამოცემათა სერია — „სალიტერატურო ქართულის ნორმათა საკითხები“, ამასთანავე, იგი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა „თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისიის“ მუშაობაში.

რამდენიმე ათეული წელია, საქართველოს უმაღლეს და საშუალო სკოლებში აკაკი შანიძის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოებია მიღებული. აკაკი შანიძეს ეკუთვნის, აგრეთვე, საშუალო სკოლის სახელმძღვანელო ძველ ქართულ ენასა და ლიტერატურაში.

მეცნიერებისათვის ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვს აკაკი შანიძის ძიებებს კავკასიის ალბანელთა ენისა და მწერლობის საკითხებზე. იგი აღიარებულია ახალი სამეცნიერო დისციპლინის — ალბანოლოგიის მამამთავრად.

აკაკი შანიძემ, როგორც საქართველოში ქართველური ენათმეცნიერების მეთაურმა, მეცნიერული სკოლა შექმნა. ამ სკოლიდან გამოვიდა არაერთი გამოჩენილი მეცნიერი.

1960 წლის 24 ოქტომბერს სამი საბჭოთა მეცნიერი: ირაკლი აბაშიძე, აკაკი შანიძე და გიორგი წაჩაბელი იერუსალიმში ჩაფრინდა. მათი მიზანი ბურუსით მოცული გიორგაფიის მონაქართველი პოეტის, შოთა რუსთველის ფრანსის მოქაზნა იყო

უნივერსიტეტის დაარსების დღიდან ღრმა მოხუცებულობამდე კითხულობდა ლექციებს. „როცა 1 სექტემბერს პირველი კურსის პირველ ლექციაზე შედიოდა, ის ერთი საათი მხოლოდ გაცნობას ეთმობოდა. დაიწყებდა სიის ამოკითხვას, თითოეულ სტუდენტს ფეხზე ააყენებდა, მის გვარს გაიმეორებდა, ცნობისმოყვარე თვალებით შეხედავდა და სადაურობას გამოჰკითხავდა, თუმცა თავად უკეთ იცოდა იმ გვარის, იმ მხარის, იმ სოფლის წარმოშობის ამბავი, ვიდრე სტუდენტმა.

ასწელს მიღწეულს, შენარჩუნებული ჰქონდა ფენომენალური მეხსიერება და აზროვნების უნარი, შემოქმედებითი ენერგია და სიცოცხლის ხალისი. მეცნიერს ყველაზე მეტად ჭადრაკი უყვარდა. არ ატყუებდა მოთამაშეს. მხოლოდ ერთხელ მოიპარა ფიგურა, ოღონდ თავისივე. ასე თქვა, ხელს მიშლიდაო. არასოდეს მოუწევია. ერთხელ დათვრა, მაგრამ ყოველდღე 100 გრამ არაყს გადაჰკრავდა ხოლმე.

წავიდა ჩვენგან დიდი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, თბილისის უნივერსიტეტისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, რომელმაც ქართული ფილოლოგიის დარგში მთელი ეპოქა შექმნა. მისი სახელი სამარადწამოდ აღიბეჭდება ქართველოლოგიის ისტორიაში“, — 1987 წლის 3 აპრილს გამოსამშვიდობებელ წერილში წერდა აკადემიკოსი შოთა ძიძიგური.

მომამზადა **ლევ სვანიძემ**

აკაკი შანიძე ყოველთვის განსაკუთრებული გულისყურით ეკიდებოდა ქართული სალიტერატურო ენის პრაქტიკულ საკითხებს. მისი ინიციატივით შეიქმნა გამოცემათა სერია — «სალიტერატურო ქართულის ნორმათა საკითხები»

24 წელი 9 აპრილის ტრაგედია

1989 წლის 9 აპრილის მოვლენებიდან 24 წელი შესრულდა. საუკუნის თითქმის მეოთხედი, ალბათ, საკმარისი უნდა ყოფილიყო იმისთვის, რომ ფაქტი მეტ-ნაკლებად სრულყოფილად შეგვეფასებინა, მაგრამ საზოგადოებაში დღემდე ამასთან დაკავშირებით ერთგვაროვანი აზრი, შეჯერებული პოზიცია არ არსებობს. შეიძლება ითქვას, რომ ტრაგედია, რომელმაც არა მარტო საქართველო, მთელი მაშინდელი ცივილიზებული მსოფლიო შეძრა და ფეხზე დააყენა, ამდენი ხნის შემდეგაც, ფაქტობრივად, შეუსწავლელია, არ არსებობს ერთმნიშვნელოვანი პასუხი კითხვაზე (ყოველ შემთხვევაში ფართო მასებისთვის მაინც): **ვინ და რა ძალები მართავდნენ სინამდვილეში ამ პროცესებს, იმ საყოველთაო სოციალურ ვნებათაღელვას, რომელმაც 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან (შეიძლება უფრო ადრეც) მთელი საბჭოთა კავშირი, მათ შორის თვით რუსეთის სახალმწიფოც, მოიცვა? შესასწავლ-გასაანალიზებელი უფრო ახლო წარსულიდანაც ბევრია. გავიხსენოთ თუნდაც 2007 წლის 7 ნოემბერი და მით უფრო 2011 წლის 26 მაისი. რა პროცესები უძღოდა წინ 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენებს და შეიძლებოდა თუ არა მაშინ დაპირისპირების თავიდან აცილება — ამ და სხვა საკითხებზე გვესაუბრება ვერაზიის ინსტიტუტის ხელმძღვანელი ბუღბაბაი რცხილაძე.**

— ბატონო გულბაათ, 24 წელი ალბათ, საკმარისად დიდი დროა იმისთვის, რომ ესა თუ ის მოვლენა შეფასდეს. ცხადია, ამას ერთ ინტერვიუში ვერ შევძლებთ სრულყოფილად, მაგრამ თქვენი აზრით, რა იყო 9 აპრილი, როგორ მივედით იქამდე და შეიძლებოდა თუ არა იმის თავიდან აცილება?

— მოხარული ვარ, რომ ამ თემით დაინტერესდა თქვენი ჟურნალი, ვინაიდან 9 აპრილმა მართლაც უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოში შემდგომ განვითარებულ პროცესებში. ამ მოვლენების თავიდან აცილება, რა თქმა უნდა, შეიძლებოდა. მოგეხსენებათ, ფართომასშტაბიანი აქციები 4 აპრილს დაიწყო და ეს უკავშირდებოდა აფხაზების შეკრებას სოფელ ლიხნში, სადაც მათ მოითხოვეს საქართველოსგან გამოყოფა. ცხადია, ამ მოთხოვნას იგივე საბჭოთა კონსტიტუციითაც არანაირი კანონიერი საფუძველი არ ჰქონდა, მაგრამ მაშინ ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენლებმა იმის ნაცვლად, რომ ცენტრისთვის მიემართათ რეაგირებისთვის, გამოიტანეს ლოზუნგი: **ძირს დამპალი რუსეთის იმპერია. რა გამოვიდა? თურმე რუსეთი**

ანყობდა ჩვენ წინააღმდეგ პროვოკაციას. მსგავსმა ლოზუნგებმა და რიტორიკამ საბოლოოდ მიგვიყვანა იქამდე, რომ ცენტრალური ხელისუფლება მართლაც განეწყობა აფხაზთა სასარგებლოდ.

— ამ რიტორიკამ მიგვიყვანა სისხლისღვრამდე?

— რასაკვირველია. დაძაბულობა შევექმნით ჩვენ თვითონ და დრო საკმარისად დიდი გვქონდა იმისთვის, რომ ეს დაძაბულობა განგვემუხტა, მაგრამ, ვიმეორებ, ამისთვის არაფერი გაკეთდა. შემდეგ მოხდა ტრაგედია, დაიხოცა მშვიდობიანი მომიტინგეები და ამით ვილაცებმა პოლიტიკური კაპიტალი დააგროვეს. ამის შემდეგ უკვე საქართველოს სიკეთე აღარ უნახავს. **პი, 9 აპრილს ვიყავით ერთიანე-ბი, მოვასდინეთ ჩვენი ერთსულ-ლოვნების გარკვეული დემონსტრირება, მაგრამ ეს ყველაფერი იყო ლირიკა. სინამდვილეში საქართველომ იზარალა, არაფერი მოუზია.**

— სამაგიეროდ მოვიპოვეთ დამოუკიდებლობა.

— სასაცილოა ეს. დამოუკიდებლობა დღესაც არ გვაქვს ჩვენ. აგერ ამერიკის ელჩი, ბატონო, დაბრძან-

დება პარლამენტში და უთითებს იქ, რომელ კანონს მისცენ ხმა და რომელს არა. ამისთვის თუ ვიბრძოდით, სხვა ამბავია, მაგრამ არც 1991 წელს ყოფილა საქართველო დამოუკიდებელი, როცა აქტი გამოცხადდა. ეს იყო კომედიადექტული რალაც პროცესი, რომელიც სინამდვილეში არის ტრაგედია ჩვენითვის. **დღეს გაბითუებული ქართული ხალხი დგას დამსხვრეული, რალაც ქართული სახალმწიფოებრივი წარმონაქმნის წინაშე.**

— თქვენ თქვით, რომ მაშინდელმა ეროვნულმა მოძრაობამ შეცდომა დაუშვა, როცა აფხაზების მოთხოვნის გამო ცენტრალურ ხელისუფლებას არ მიმართა და კრემლის კრიტიკა დაიწყო. რომ მიემართათ, ეს რას შეცვლიდა?

— ეს შეცვლიდა ბევრ რამეს. ამას ვერ ნაუყრუებდა ცენტრი, კანონი იქნებოდა ჩვენ მხარეს და ჩვენ მოგვეცემოდა საშუალება, გვემუშავა მოსკოვში წამყვან პოლიტიკურ წრეებთან. ასეთ შემთხვევაში პროცესები არ წარიმართებოდა ტრაგიკულად — არც სისხლი დაიღვრებოდა 9 აპრილს, რაც მოხდა, იმიტომ, რომ აფხაზები სულ დაგვა-

ვინცა და ანტისაბჭოთა გამოსვლად იქცა ეს ყველაფერი, და არც ტერიტორიებს დაეკარგავდით ასე მყისიერად.

— კი მაგრამ, თქვენი აზრით, ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენლები ვერ აცნობიერებდნენ ამ ყველაფერს?

— ჩემი აზრით, რაც კეთდებოდა, ეს იყო წმინდა პოპულისტური მიზნით. ჩვენი არტიკული ბუნების ამბავი ხომ იცით, მთელმა მსოფლიომ უნდა დაინახოს და ყველას უნდა ვაჩვენოთ, რა მაგრები ვართ; თითქოს მეტი საქმე არ აქვს მსოფლიოს, რომ ჩვენ გვიყუროს. ზუსტად ასე მოხდა მაშინაც, **ამ უდანაშაულო ხალხის დასოცვა იყო ერთგვარი მსხვერპლთშენიკვა, რამაც საბოლოოდ მოგვიტანა ის, რომ ვერც დამოუკიდებლობა მოვიპოვეთ რეალურად, ვერც სრულყოფილ სახელმწიფოდ ჩამოვყალიბდით და ამ დროს ტარიტორიების მისამართი დაჰკარგეთ.**

— 2011 წლის 26 მაისს არანაკლებ დიდი ტრაგედია დატრიალდა საქართველოში, ვიდრე 9 აპრილს იყო. რა პარალელები შეიძლება გავავლოთ ამ ორ მოვლენას შორის?

— 9 აპრილი, რა თქმა უნდა, უფრო მძიმეა ჩემთვის აღსაქმელად თუნდაც იმიტომ, რომ იქ ბევრი ქალი დაიღუპა, მაგრამ 26 მაისს რაც მოხდა, ეს იყო ქართული ხელისუფლების მიერ განხორციელებული ძალადობა საკუთარ ხალხზე, განსხვავებით 9 აპრილისგან. მე ამას დავარქმევდი და, ალბათ, არ ვაჭარბებ, ძმათა მკვლელ დაპირისპირებას. აქ რაციონალური ელემენტები ნაკლებია, **ეს იყო სიძულვილის გამომვლენა ხელისუფლების მხრიდან საკუთარი ხალხისადმი. აი, ამ სიძულვილით ვცხოვრობთ ჩვენ, უკვე 25 წელია, და ეს სიძულვილი კიდევ უფრო მაღალ ხარისხში აიყვანა სააკაშვილმა.**

რას ფიქრობს ხალხი

გულბათ რცხილადესთან საუბრის შემდეგ ამ საკითხზე აზრი მოქალაქეებსაც ვკითხეთ.

ირაკლი ჩხატინანი:

— 9 აპრილი იყო შოკი. წარმოიდ-

გინეთ, 70 წელი ვცხოვრობდით მშვიდად, წყნარად, ვმუშაობდით, არაფერი გვიჭირდა და უცებ ეს ყველაფერი დაინგრა. მანამდე ხალხს იარაღი არც ენახა, ტანკებს ტელევიზორში თუ მოჰკრავდი თვალს, თორემ ქუჩაში ვინ წარმოიდგენდა?! ჩვენ ამას შეუჩვეველი ვიყავით და საზოგადოება კარგა ხანს აზრზე ვერ მოვიდა. ამიტომაც იყო ამხელა მსხვერპლი. იქ ბევრი გაქცევის დროს ჭყლეტაში მოჰყვა, ზოგს გულმა უმტყუნა, ჰაერი არ ეყო და გაიგუდა. ამხელა მასაში, ხომ წარმოგიდგენიათ... რაც შეეხება 26 მაისს, ეს იყო პირდაპირ მიზანმიმართული ხოცვა. **ჩემი თვალთ ვნახე, რას შვებოდა სპეცნაზი, ხალხს დამიზნებით ესროდა.** ჯერ ერთი, რა საჭიროებას წარმოადგენდა იქ ამდენი შეიარაღებული, როცა საპირისპირო მხარეს სულ სამასი თუ ოთხასი კაცი იდგა, მაგრამ ამასაც დავანებოთ თავი — მომიტინგეებს გაქცევის საშუალებას არ აძლევდნენ. დარბევები სხვა ქვეყნებშიც ხდება. ამასწინათ საფრანგეთში დალენეს სტუდენტებმა ყველაფერი და ჯარმა მაშინვე დაშალა, მაგრამ ამ ხნის კაცი ვარ და არსად მიხანავს, პოლიციელი ნაქცეულს ურტყამდეს. ამას შვებოდნენ სააკაშვილის სისხლზე დაგეშილი ჯალათები, რომლებსაც არ აინტერესებდათ არც ქართველობა, არც ღირსება, მორალი და სინდისი.

რამაზ ენუშიძე:

— იმ დღეს შვილთან ერთად ვიყავი გამოსული. კი ვგრძობდით ყველა, რომ რაღაც მზადდებოდა, მაგრამ პირდაპირ სროლას თუ დაგვიწყებდნენ, არ მეგონა. პირველი ტყვია რომ გავარდა, მახსოვს, ხალხში განწყობა როგორ შეიცვალა, ყველაფერი აირია, ერთ ნაშში ჯოჯოხეთად იქცა იქაურობა. მე და ჩემი ბიჭი, მეორე დღეს 17 წელი უსრულდებოდა, იქვე, ბაღში შევვარდით; იქაც საშინელება იყო, ჭყლეტაში მოგყევით, დიდხანს ვერ გავალწინეთ. მოგვიანებით გავიგე, რომ იყვნენ დაღუპულებიც.

26 მაისს და 7 ნოემბერს მიტინგებზე არ ვყოფილვარ, მაგრამ ტელევიზიით ვუყურებდი... რა გითხრათ, არც კი შეიძლება ამის შედარება 9 აპრილთან. განსაკუთრებით 26 მაისის ტრაგედია იყო შემზარა-

ვი. ამის მიჩუმათება არ შეიძლება. ეს უნდა გამოიძიონ და დამნაშავეებს აგებინონ პასუხი.

ნინო როსტომაშვილი:

— 9 აპრილს ტრაგედია მოხდა, ხალხი დაიღუპა, მაგრამ 26 მაისი მასთან შედარებით მეხის გავარდნასავით იყო. მეორე დღეს სააკაშვილმა ზეიმი მოაწყო, დახოცილი ხალხი სახურავზე ეყარა და ესენი იარაღს აუღარუნებდნენ. ცხადია, გამოძიება უნდა ჩატარდეს. ყველამ უნდა აგოს პასუხი — დაწყებული იმ ადამიანებით, რომლებმაც ბრძანება გასცეს, დამთავრებული შემსრულებლებით.

მარიამ ჩხარტიშვილი:

— ჩემთვის ორივე ტრაგედიაა — 9 აპრილიც და 26 მაისიც, მაგრამ განსხვავება მაინც არის — **9 აპრილს ქართველი ხალხი დაუპირისპირდა გარე ძალას, რომელიც უცხო ქვეყნიდან იმართებოდა, 26 მაისი კი იყო ძმათა მკვლელი დაპირისპირება.** მსგავსი რამ არა თუ უახლოეს, საქართველოს ისტორიის არც ერთ ეტაპზე არ მომხდარა. ხალხი დახოცეს არაფრის გამო, ძალა გამოიყენეს აბსოლუტურად უსაფუძვლოდ, უმიზეზოდ. ამისთვის სააკაშვილმა პასუხი უნდა აგოს.

ლევან დალაძეშვილი:

— მოდი, ვთქვათ პირდაპირ სიმართლე: 9 აპრილი სანამ მოხდებოდა, შეცდომები ჩვენც დავუშვით ძალიან ბევრი. მე ვთვლი, რომ ამის თავიდან აცილება შეიძლებოდა. ახლა რაც შეეხება 7 ნოემბერს და განსაკუთრებით 26 მაისს, ორივე აქციაზე ვიყავი და ჩემი თვალთ ვნახე ის საშინელება: ეს იყო მიზანმიმართული გეგმა, რომ ხალხში ტერორი დაეთესათ. ვინც იქ არ იყო და საკუთარი თვალთ არ ნახა, რა ხდებოდა, მისთვის ამის ახსნა ძნელია. მე რე ვფიქრობდი და გაოგნებული ვიყავი, თურმე სანამდე შეიძლება მივიდეს ადამიანი...

რა თქმა უნდა, ეს საქმე გამოსაძიებელია. ასი პროცენტით ვარ დარწმუნებული, რომ, თუ პროკურატურა ამას გააკეთებს, სააკაშვილს საბრალდებო სკამზე დასმა და შემდეგ ციხე არ ასცდება.

მოამზადა ჯაბა ჭვანიანი

«წინაპართა ნაკვალავზე» — წიგნი-მატიანე

„ქართველი ერის მომხიბლავმა ცეკვებმა და ქართულმა მრავალხმიანმა სიმღერამ მოაჯადოვა მთელი მსოფლიო, განაცვიფრა მილიონობით ადამიანი. ეს არის გზა გამოვლილი ტრიუმფით, რომელიც ასევე დიდებით გაგრძელდება მრავალუამიერ“, — ვკითხულობთ რევაზ ბულიასა და ნათია ჯგუშის წიგნში „წინაპართა ნაკვალავზე“.

ჯუგდიდის ანსამბლი. 1960 წ.

წიგნის ავტორებს მიზნად დაუსახავთ, მოეძიებინათ და შეეგროვებინათ საუკუნისწინანდელი ფოტომასალები, რომლებიც ასახავს ჩვენი წინაპრების მიერ რუდუნებით განვლილ შემოქმედებით გზას, რამეთუ მათი სამზეოზე გამოტანა და მომავალი თაობებისთვის გადაცემა უდავოდ ღვთიურ საქმედ მიაჩნდათ.

„ქართული ქორეოგრაფია და სიმღერა ჩვენი ერის უდიდესი საგანძურია, რომელსაც მოფრთხილება სჭირდება. ამასთან, აუცილებელია, მოვეფეროთ ადამიანებს, რომლებმაც ეს საგანძური ჩვენამდე მოიტანეს. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება წინამდებარე ნაშრომის გამოცემა, — აღნიშნავს წინასიტყვაობაში ხელოვნე-

ბის დამსახურებული მოღვაწე რევაზ ბულია. — **წლების გადასახედიდან ვუყურებ ჩემ მიერ განვლილ შემოქმედებით გზას და ვხვდები, რომ მართლაც ღამაში და კეთილი პროფესია ამირჩევია. ქორეოგრაფი თუ ლოტბარი სულის ნაწილს და უდიდეს ენერჯის დებს თავის საქმეში. ესათუთება თითოეულ მოძრაობას თუ ბგერას და აღტაცებას ვერ მალავს, როცა აღსაზრდელში ცეცხლს დაინახავს, ცეცხლს ჩაუქრობელს, აი, სწორედ ისეთს, საუკუნეების წინ რომ დაანთეს ჩვენმა წინაპრებმა, დღემდე რომ გვითბობს გულს და დიდებით მოსილი აგრძელებს გზას მომავლისკენ“.**

ამ კრებულში შესულია მასალები

ბი ქართული სასიმღერო ფოლკლორის ცნობილი მემკვიდრის — ლადო გეგეჭკორის წიგნიდან „ქართული ხალხური სიმღერის ოსტატები“. მოთხრობილია იმ მომღერლებსა და მოცეკვავეებზე, ქორეოგრაფებზე, რომელთა წვლილიც შეუფასებელია ამ საქმეში განეული სამსახურისთვის.

განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა ფოლკლორულ ანსამბლ „ჩელას“ ჩამოყალიბების ისტორიას, რომლის მეგრული სიმღერები მართლაც შედეგია. მათში უმეტესწილად ჭარბობს სევდა და ტკივილი, გადმოცემულია ხალხის ცხოვრების ფრაგმენტები, არის საზეიმოც, საქორწილოც, შრომითი, საცეკვაო და სხვ.

როგორც ჩამოყალიბებული ან-

ანსამბლ „ჩელას“ ქორეოგრაფიული ჯგუფი. ცეკვა „ალვანური“

ანსამბლი „ჩელა“ რუმინეთში

სამბლი „ჩელა“ 1969 წლიდან არსებობს. არსებობის 40 წლის მანძილზე ის გამორჩეულია თავისი საკონცერტო პროგრამითა და მაღალი საშემსრულებლო ხელოვნებით. „ჩელა“ ანსამბლს ამავე სახელწოდების სიმღერის ავტორის, პავლე აკობიას, პატივსაცემად ეწოდება.

კრებულში მოთხოვნილია ასევე თვითმოქმედ კოლექტივებზე, სხვადასხვა დროს მათ მიერ სხვადასხვა ღონისძიებაში მიღწეულ წარმატებებზე.

„წინაპართა ნაკვალევზე“ სწორედაც რომ წიგნი-მატიანეა და დიდი მისია აკისრია ქართული კულტურის მოღვაწეთა სახეების შემონახვა-აღბეჭდვის საქმეში.

ანსამბლი „მტრადები“ საფრანგეთში

ანსამბლი „ჩელა“

გაგალიზილი ქართული მოაზროვნე

XIX საუკუნის ქართული კულტურის პირველ დიდ მოღვაწეთა შორის დგას ახალგაზრდა მოაზროვნის, სოლომონ დოდაშვილის, მიმზიდველი ფიგურა. მას თანდათან ეცლება შორეული დროის ნისლი და ჩვენ ნათელი წარმოდგენა გვექმნება იმ დიდ ამაგზე, რომელიც სოლომონ დოდაშვილმა მშობელ ხალხს დასდო თავისი ხანმოკლე, მაგრამ დიდმნიშვნელოვანი მოღვაწეობით. XIX საუკუნის დასაწყისში იგი პირველი ქართველი მოაზროვნეა, რომელმაც აღადგინა ისტორიულ კატაკლიზმებში შეწყვეტილი ქართული ფილოსოფიური აზროვნების ძაფი და ახალი მეცნიერული ტრადიციები დანერგა ქართულ სინამდვილეში. სოლომონ დოდაშვილი გასული საუკუნის პირველი ქართველი რაზნოჩინელ-განმანათლებელია, რომელიც ყურადღებას იპყრობს ღრმა ფილოსოფიური ერუდიციით და ფართო ლიტერატურული ინტერესებით. იგი ავტორია არა მხოლოდ შესანიშნავი ფილოსოფიური თხზულებისა, მის კალამს ეკუთვნის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ნარკვევისა და პოეტიკის სახელმძღვანელოს შექმნის პირველი ცდა.

გაოცებას იწვევს სოლომონ დოდაშვილის მეცნიერული ცოდნის დიაპაზონი. ფილოსოფია, ლიტერატურის ისტორია, გრამატიკა, იურისპრუდენცია, ეკონომიკა, სოფლის მეურნეობა და გეოგრაფია — აი დარგები, რომლებშიც გარკვეული კვალი აქვს აღბეჭდილი სოლომონ დოდაშვილს.

მაგრამ, რაც მთავარია, თავისი გონების ძლიერება, გაუტეხელი ნებისყოფა და დაუცხრომელი ენერჯია სოლომონ დოდაშვილს შეთავსებული ჰქონდა უდიდეს პატრიოტულ შეგნებასთან, თავისი ქვეყნის სიყვარული და მშობელი ხალხისთვის თავდადება მისი უმაღლესი მიზანი იყო.

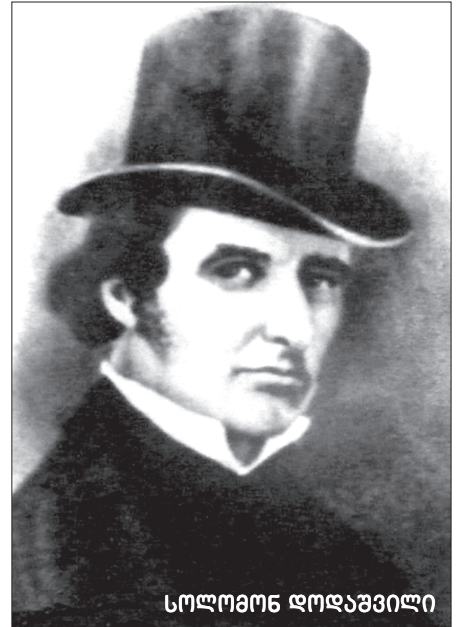
სოლომონ ივანეს ძე დოდაშვილი დაიბადა 1805 წლის 17 მაისს სოფელ მალაროში, ახლანდელ სიღნაღის რაიონში.

დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენელმა, უბრალო მღვდლის შვილმა, კარგი განათლების მიღებით შეძლო გამოეყვინა თავისი ნიჭი. 1818 წელს სოლომონ დოდაშვილი შევიდა სიღნაღის სასულიერო სასწავლებელში. 1820 წელს კი — თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც 1822 წელს დაამთავრა.

სოლომონ დოდაშვილი სწავლობდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის ფილოსოფიურ-იურიდიულ ფაკულტეტზე. პეტერბურგში იგი დეკაბრისტების გამოსვლას დაესწრო და მათი უმოწყალო დასჯის მოწმე გახდა, რამაც მასზე წარუშ-

ლელი კვალი დატოვა. მიუხედავად გაჭირვებული ცხოვრებისა, მოახერხა და თავიც გამოიჩინა სწავლაში. იქვე დანერა თავისი ცნობილი ფილოსოფიური ნაშრომი „ლოგიკა“. პეტერბურგში გაიცნო და დაუახლოვდა თეიმურაზ ბაგრატი და იოანე ბატონიშვილებს და სხვებს. პეტერბურგის უნივერსიტეტი დაამთავრა 1827 წელს, მიიღო ფილოსოფიის მაგისტრის ნოდება და იმავე წელს დაბრუნდა თბილისში. მან საქართველოში ჩამოიტანა დეკაბრისტ კ. რილევის „ნალივაიკო“, რომელიც დაპატიმრების დროს აღმოუჩინეს.

1828 წელს იყო გაზეთ „ტფილისის უწყებანის“ (Тифлисские ведомости) ქართული გამოცემის რედაქტორი. პარალელურად დააარსა მისი დამატება — ჟურნალი

სოლომონ დოდაშვილი

„სალიტერატურო ნაწილნი ტფილისის უწყებანის“.

მუშაობდა ტფილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში პედაგოგად, ასწავლიდა ლოგიკას, რიტორიკას, ქართულ სიტყვიერებას, გეოგრაფიას, წერდა სახელმძღვანელოებს, სტატიებს. „განათლება არს უუმტკიცესი და უუსაიმედოესი საფუძველი კეთილმდგომარეობისა ყოვლისა საზოგადოებისა“, — წერდა ის. მისი ერთ-ერთი მოწაფე გახლდათ ნიკოლოზ ბარათაშვილი. დიდი იყო სოლომონ დოდაშვილის პატრიოტული იდეების გავლენა თავის შეგირდებზე, ასევე მის თანამედროვე წარჩინებულ თავადებზე. ენციკლოპედიური განათლების დოდაშვილს დიდი გავლენა ჰქონდა საზოგადოებაში.

„ანინდელსა განსვენებითსა მდგომარეობასა შინა მამულისა ჩვენისასა ყოველმან კაცმან მიაქცია ყურადღება განათლებასა ზედა; მაშასადამე, ყოველი ნოდება, ყოველი მდგომარეობა უნდა მოელოდეს, რომელ მათ ეყოლებათ კაცთმოყვარენი, სარწმუნონი და ერთგულნი თანმემშრო-

**მელნი, შემნენი და მფარველნი“ ,
– იმედოვნებდა სოლომონ დო-
დაშვილი.**

სოლომონ დოდაშვილი გახლ-
დათ ერთ-ერთი ლიდერი ეროვნუ-
ლი შეთქმულებისა. ღალატის შე-
დეგად 1832 წელს ჩავარდა შეთქ-
მულება, რომელსაც წლების მან-
ძილზე ამზადებდნენ ქართველები
საქართველოს დამოუკიდებლო-
ბის აღდგენის მიზნით. 1832 წლის
დეკემბერში სოლომონ დოდაშვი-
ლი დააპატიმრეს რუსეთის თვით-
მპყრობელობის წინააღმდეგ შეთ-
ქმულებაში მონაწილეობისთვის,
ხოლო 1834 წელს გადაასახლეს ვი-
ატკაში მეუღლესთან და ორ შვილ-
თან ერთად. იქვე გარდაიცვალა
ჭლეკით 1836 წლის 20 აგვისტოს.
მაშინ სულ 31 წლისა იყო.

***

ალექსანდრე ორბელიანისა და
ელიზბარ ერისთავის თხოვნით
დანერილ „სიტყვა მონოდებაში“
სოლომონ დოდაშვილი აცხადებ-
და: **„ქვეყნის დაარსებითგან მა-
მულსა ჩვენსა აქვნდა თავისი სა-
კუთარი მდგომარეობა, აქვნდა
თვისი სჯულნი, თვისი სარწმუ-
ნობა, თვისი ენა და თვისი ჩვე-
ულება... ნუ უკვე ჩვენ არა ვართ
შვილნი მამა-პაპათა ჩვენთან?
ნუ უკვე ჩვენ არა გვაქვს სიმხნე
და ძალი ესოდენი, რაოდენიც
ჩვენს მამათა ანუ სხვათა მსგავ-
სთა კაცთა?! მამ რაისათვის
ვცოცხალვართ?!“**

დიდი ავტორიტეტი დაუმსახუ-
რებია ს. დოდაშვილს პეტერბურ-
გისა და მოსკოვის ქართულ წრეებ-
შიც, განსაკუთრებით მას შემდეგ,
რაც რუსულ და ქართულ ენებზე
დაინერა, ხოლო რუსულად გამო-
იცა მისი **„ფილოსოფიის კურსი,
ნაწილი პირველი. ლოგიკა“**.

„ლოგიკის“ გამოსვლასთან და-
კავშირებით ს. დოდაშვილს იონა
ხელაშვილი სწერს: **„...სამეფონი
სქესნი ჰკვირობენ, უმაღლესისა
სახლსა შინა მარია მადიანის
ასულისა მოსრულნი როსნი კი-
თხულობენ დიდფრიადისა გულ-
მოდგინებით და კმაყოფილებით.
აგრეთვე, სხვადასხვა სახლებში
ურჩვენებენ — ესერა ქართველმან
დათხზაო ახალჭაბუკმან. გარნა
თქვენ ნუ განლაღდებით“**.

ს. დოდაშვილის „ლოგიკას“
ცხოველი ინტერესით შეხედნენ
მაშინდელი რუსეთის ლიტერა-
ტურული და სამეცნიერო წრეები.
ახალგაზრდა ქართველი მოაზ-
როვნის შრომას მაღალი შეფასე-
ბა მისცა იმ დროის ცნობილმა
ჟურნალმა „მოსკოვსკი ტელეგრ-
აჟმა“. ამავე დროს, ნიგნს გამო-
ეხმაურა „მოსკოვსკი ვესტნიკი“
საინტერესო რეცენზიით. „სევერ-
ნაია პჩელა“ კი ამ შრომის მთელ
რიგ ღირსებებს აღნიშნავდა და
დასძენდა: „ამ ნიგნის ახალგაზრ-
და ავტორი ქართველია, აღიზარ-
და და სწავლობდა აქაურ უნივერ-
სიტეტში და დიდი ხანი არ არის,
რაც თბილისში გაემგზავრა იქაუ-
რი გიმნაზიის მასწავლებლის ნო-
დებით“. 1827 წლის 15 ივლისს
იონა ხელაშვილი პეტერბურგი-
დან სწერდა ს. დოდაშვილს: **„ლო-
გიკის“ გამო ყველა ვაშა-ვაშას
გიძღვნიან, მეტადრე „პჩელაში“
დაბეჭდილი წერილის შემდეგო**.

სოლომონ დოდაშვილის პიროვ-
ნებისადმი ინტერესი განსაკუთ-
რებით აღიძრა 60-70-იან წლებში,
ქართული საზოგადოებრივი ცხო-
ვრებისა და ეროვნულ-განმათა-
ვისუფლებელი მოძრაობის აღმა-
ვლობის პერიოდში „დროების“
რედაქტორი ს. მესხი „თავისი გა-
ზეთის ფურცლებზე აღნიშნავდა
სოლომონ დოდაშვილის ბიოგრა-
ფიული ცნობების სიმცირეზე და
პირველი ქართული ჟურნალის-
ტის ცოცხალ თანამედროვეებს
მოუწოდებდა, რომ ს. დოდაშვი-
ლის მოღვაწეობის შესახებ მასა-
ლები მიეწოდებინათ ახალი თაო-
ბისთვის. „ახლაც ცხოვრობენ, უე-
ჭველია, — წერდა „დროების“ რე-
დაქტორი, — ბევრი ისეთნი პირ-
ნი, რომელთაც კარგად უნდა ახ-
სოვდეთ ჩვენი გონებითი ლიტე-
რატურული მოძრაობა და სხვა
ყოველგვარი შესანიშნავი მოვლე-
ნა ამ საუკუნის პირველი ნახევრი-
სა. რატომ არ გვიამბობენ მაშინ-
დელი ქართველების ცხოვრებას?
მამების ცხოვრებასა და საზოგა-
დო მოქმედებას რატომ შვილებს
არ გვაცნობენ? ვინ იცის, იმათ
მოქმედებაში რამდენი საინტერე-
სო მასალა მოიპოვება ჩვენი ახ-

ლანდელი ცხოვრებისა და მდგო-
მარეობის გასაგებად“.

**მართლაც, ს. დოდაშვილმა,
როგორც XIX საუკუნის პირველი
ნახევრის საქართველოს დიდმა
განმანათლებელმა, შეიძლება
ითქვას, დვრიტა დაუდო 60-იანი
წლების ქართველი განმანათ-
ლებლების — თერგდალეულების
იდუურ მოძრაობას.**

მართალია, ქართველ მესამო-
ციანელთა მოძრაობა პრინციპუ-
ლად ახალ, რადიკალურ-დემოკ-
რატიულ ხასიათს ატარებდა, მაგ-
რამ ახალი თაობა ბევრ რასმე ღე-
ბულობდა მემკვიდრეობით პირ-
ველი ქართველი განმანათლებ-
ლის — სოლომონ დოდაშვილის
მოღვაწეობიდან და გენიალური
პოეტისა და მოაზროვნის — ნი-
კოლოზ ბარათაშვილის მემკვიდ-
რეობიდან. ამ მემკვიდრეობითი
კავშირის აზრი კარგად ესმოდა
ილია ჭავჭავაძეს, როცა „დროე-
ბის“ ათი წლის თავის აღსანიშნა-
ვად გამართულ ქართველ მწე-
რალთა და მოღვაწეთა შეკრებაზე
ამბობდა: **„...სამართალი ითხოვს,
რომ ყველას თავისი მიეზლოს.
თუმცა იმ დროშაზედ, რომელზე-
დაც უფ. ს. მესხმა მოიხსენა, ეს-
ლანდელთა „დროების“ მოღვაწე-
თა თავისი მიმართულება ზედ წა-
ანერეს, მაგრამ თვით დროშა კი
მემკვიდრეობით გვაქვს გადმო-
ცემული განსვენებულის სოლო-
მონ დოდაშვილისაგან, გიორგი
ერისთავისგან. საუკუნოდ იყოს
ხსენება მათი ჩვენში“**.

პირველი რაზნოჩინელისა და
განმანათლებლის — სოლომონ
დოდაშვილისგან ნაანდერძევი
დროშა მაღლა ასწიეს ჩვენმა სა-
მოციანელებმა ილია ჭავჭავაძის
მეთაურობით და ამ დროშას ახა-
ლი დროის შესაფერი საპროგრა-
მო იდეები წაანერეს.

სოლომონ დოდაშვილმა ადრევე
გამომჟღავნა ფილოსოფიისადმი
და, საერთოდ, მეცნიერებისადმი
მიდრეკილება, მაგრამ ამ მხრივ
მისთვის განსაკუთრებით ნაყო-
ფიერი იყო პეტერბურგში სწავ-
ლის პერიოდი. მიუხედავად ავად-
მყოფობისა, იგი ენერგიით დასწა-
ფებია მეცნიერების შესწავლას,

რაც ნათლად ჩანს მისი გულითადი მოამბის იონა ხელაშვილისადმი მიწერილი ბარათებიდან.

სოლომონ დოდაშვილს ერთადერთი მიზანი ამოქმედებდა: დაუფლებოდა მეცნიერებას და ფილოსოფიას და მიღებული ცოდნა გამოეყენებინა სამშობლოს საკეთილდღეოდ. „ვიკრეფ სიბრძნესა მამულისათვის“, — წერს იგი ერთ-ერთ წერილში. პეტერბურგში გამგზავრების გამო ს. დოდაშვილი იმავე წერილში აღნიშნავს: „...მეცა შემედლო საქართველოსა შინა ცხოვრება, გარნა სიყვარულმან მამულისამან განმადვიდა, რათა სარგებლად ამისაა ოდესმე ნებითა განმკმულისათა ვიქმნა სწავლისა გამო“.

მართალია, აქ, უნივერსიტეტში, წმინდა თეორიულ ცოდნას ვღებულობ, — განაგრძობს იგი, — მაგრამ ამ თეორიულ განათლებას პრაქტიკულად ხორცს შევასხამ ჩემს სამშობლოში.

ჭაბუკი მოაზროვნის დაძაბულ ინტელექტუალურ შრომასა და ძიებებს ამაოდ არ ჩაუვლია: უნივერსიტეტის დასრულებისას, 1827 წელს, მან რუსულ და ქართულ ენებზე, როგორც ზემოთაღვნიშნეთ, დაწერა და რუსულად გამოაქვეყნა სერიოზული ფილოსოფიური ნაშრომი, რომელმაც ფართო გამოხმაურება ჰპოვა.

პეტერბურგში ყოფნის დროს ს. დოდაშვილმა ახლო ურთიერთობა დაამყარა იქ მცხოვრებ ქართველებთან. კარგად ცნობილია, რომ ამ დროს პეტერბურგის ქართველთაგან მრავალი იღვწოდა სამშობლო კულტურის გამდიდრებისთვის. აქ იყვნენ ქართული სტამბის მუშაკებიც. ამ წრეებში აღძრული გონებრივი ინტერესები უთუოდ აღაფრთოვანებდა ს. დოდაშვილს. აქ შემუშავებული მრავალი აზრი მან შემდგომ სამშობლოში დაბრუნებისას განახორციელა.

საქართველოსკენ გამოგზავრებისას, 1827 წლის ივნისის დასაწყისში ს. დოდაშვილი შეჩერებულა მოსკოვში, სადაც მჭიდრო ურთიერთობა დაუწყებია იქაურ ფილოსოფოსებთან და ლიტერატურულ მოღვაწეებთან, აღუ-

თქვამს მათთვის წერილების მიწოდება საქართველოს შესახებ. ერთი თვის შემდეგ ჩვენ მას ვხვდავთ ხარკოვში, სადაც ახალგაზრდა სწავლული დიდი პატივისცემით მიიღო უნივერსიტეტის რექტორმა, რომელსაც იმ დროს თბილისის სასწავლებლები ექვემდებარებოდა.

1826 წლის ივლისში სოლომონ დოდაშვილი სამშობლოშია. იგი დანიშნეს თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში მასწავლებლად. ს. დოდაშვილი აქ ასწავლიდა ქართულ სიტყვიერებას, რიტორიკას, ლოგიკას და გეოგრაფიას.

იგი სულ მალე გახდა პედაგოგიური განათლების მგზნებარე, პროპაგანდისტი. ს. დოდაშვილი ერთ წერილში აღწერს რა სწავლავლავრდის ვითარებას იმდროინდელ საქართველოში, გადმოგვცემს თავის გეგმებს განათლების გასავრცელებლად: „ხოლო მე ჯერეთ დადუმებული გახლავარ, — წერს იგი, — სხუა და სხუათა წარმოებათათვის და განხსნათა სასწავლოთა ადგილთა, ვეძიებ ღონესა და ვსჭურეტ მდგომარეობათა. არ უწყი ვითარითა ხატითა ვანარმოო საგანნი ჩემნი აქაური სასწავლებელი, თბილისისაც ჯერეთ უწესობასა შინა არს, მოსწავლენი მრავალ არიან და მასწავლებლნი მცირე, არავინ მიაქცეს ყურადღებასა და არცა სჭერეტენ, სწავლათა, გარნა ამის შემდგომ ვგონებ იმეცადინოს მთავრობამან განვრცელებისათუს სწავლათა, ვინათგან ინება ღმერთმან მშვიდობისა მონიჭება, მტერნი განივლტნენ ძალისა გამო მხედრობათა ჩუცნთა და საჭურველთა. ასან ხანი ერევნისა დღეს მოიყუანეს ოკტომბრის 23-სა თბილისის ციხეში და სხუანიცა ოთხი ათასი კაცი სპარსთა, მადლობა ღმერთსა“.

1828 წლის ივლისში სოლომონ დოდაშვილი დაქორწინდა ინჟინერ-არქიტექტორ ბარიშკინის ნაშვილებ ელენე კობიაშვილის (დედით ჯავახიშვილის) ქალზე. მან თავის ოჯახში გამოზარდა და სწავლა მიაღებინა არა ერთსა და

ორ ახალგაზრდას. როგორც რაზნოჩინელი, იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა დაბალი ფენებიდან გამოსული ახალგაზრდების აღზრდას.

დაულალავი ზრუნვა სწავლავანათლების გავრცელებისათვის სოლომონ დოდაშვილის მოღვაწეობის ერთი მხარე იყო. მას, როგორც განმანათლებელს, საქართველოს კულტურული გარდაქმნის ფართო გეგმა ჰქონდა დასახული: ბიბლიოთეკებისა და სტამბის დაარსება, ყურნალ-გაზეთებისა და ნიგნების ბეჭდვა-გავრცელება. ამ ღონისძიებით იგი ცდილობდა, ხელი შეეწყოს თავისი ქვეყნის კულტურული აყვავებისთვის, ფილოსოფიის, ლიტერატურისა და მეცნიერების დარგების განვითარებისთვის. ს. დოდაშვილი მაშინდელი საზოგადოების გავლენიან პირებს მოუწოდებდა, შეეკრიბათ შემოწირულობა სტამბის საყიდლად, განათლების საქმისა და ქართული ლიტერატურის წარმატების მიზნით.

ქველი ქართული ფილოსოფიისა და ლიტერატურის კარგი მცოდნე ს. დოდაშვილი მრავალსაუკუნოვანი ქართული კულტურის პროპაგანდას ეწეოდა და გააბედულად იცავდა მას ყველა ჯურის ფალსიფიკატორთაგან. ეროვნული კულტურის ტრადიციების აღდგენასთან ერთად იგი ჩვენში წერბავდა რუსულ-ევროპული ინტელიტუალური ცხოვრების მიღწევებს, განმანათლებლობისა და პროგრესის იდეებს.

თუ რა ინტენსიურ მეცნიერული ლიტერატურულ მუშაობას ეწეოდა ს. დოდაშვილი, ეს კარგად ჩანს იონა ხელაშვილისადმი მიწერილ ბარათებში. აი ერთი ადგილი ამ წერილებიდან:

„1) შევადგინე ქართული ღრამატიკა სასწავლებლისათვის, 2) სრულვყავ რიტორიკა ქართულსავე ენასა ზედა, 3) ვჰსთარგმნე, რწმუნებისამებრ მთავრობისა სჯული ვალდებულებანი სასამართლოებისნი, 4) ვსთარგმნე ბრძანებითა მთავრობისათა ცხე-

ნის სრბოლისათვის წიგნი, 5) შევადგინე რეესტრი ქართულის წიგნებისა რიცხვით ექვსასამდე: ვისგან სადა და ოდეს და თითოეული რას იპყრობს თვის შორის, 6) შევადგინე სხუადასხუანი ზნეობითნი ნაწყვეტობანი (ოტრივკი), შესხმანი, ავთრათნი და სხუანი, 7) შევადგინე მოკლედ ფილოსოფიისა ძალნი საზღვრეობითა და განყოფილებითა მისითა, 8) ისტორიული აღწერა ვინყე რომელთამე მწერალთა და რომელიმე სრულ ვყავ. ესენი არიან შინაურნი გონებისა ჩემისა შრომანი, ნარსულისა დროისანი და მომავალნი ღმერთმან უწყის“.

კიდევ უფრო გაფართოვდა ს. დოდაშვილის მოღვაწეობის ასპარეზი, როცა იგი გაზეთ „ტფილისის უწყებანის“ ერთ-ერთი ხელმძღვანელი შეიქნა. ამ გაზეთმა, როგორც ცნობილია, 1828 წელს დაიწყო გამოსვლა რუსულ და ქართულ ენებზე. მართალია, იგი ოფიციალური იყო და პირველ ხანებში იქ ს. დოდაშვილი მთარგმნელად მიიწვიეს, მაგრამ სულ მალე ქართველი მეცნიერი ამ გაზეთის აქტიური თანამშრომელი გახდა, ხოლო 1829 წელს უკვე გაზეთის რედაქტორია, 1830 წლიდან — გამომცემელიც.

როგორც ვთქვით, ს. დოდაშვილი ადრევე იყო დაინტერესებული ჟურნალისტიკის საკითხებით. მას ჯერ კიდევ 1827 წელს დაუმყარებია კავშირი მოსკოვის პერიოდულ გამოცემათა რედაქციებთან და შეჰპირებია მათ სტატიების გაგზავნას საქართველოს შესახებ. მითუმეტეს, ქართული პერიოდული ორგანო ს. დოდაშვილის წინაშე დიდ პერსპექტივებს შლიდა.

ქართული მოაზროვნე ინტელიგენცია სიხარულით შეხვდა ქართული გაზეთის დაარსებას და, როდესაც გაზეთის გამოცემა შეფერხდებოდა, ქართული საზოგადოების მოწინავე ძალები ყოველთვის ზურგს უმაგრებდნენ გაზეთის რედაქტორს. როდესაც 1830 წლის დეკემბერში ამ გაზეთის გამომცემა ხელისმომწერთა სიმცირის გამო შეწყდა, ს. დოდაშვილთან მისულან მაშინდელი ცნობი-

სოლომონ დოდაშვილის ძეგლი სიღნაღში

ლი მოღვაწეები — **ალექსანდრე ორბელიანი და ელიზბარ ერისთავი და მისთვის დახმარება შეუთავაზებიათ გაზეთის აღდგენის მიზნით.** ქართული გაზეთის საქმეს დიდად თანაუგრძობდნენ, აგრეთვე, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, გიორგი ერისთავი, სოლომონ რაზმაძე და სხვები. აღსანიშნავია, რომ ახალ ქართულ პერიოდულ გამოცემებში პირველად დაიბეჭდა მათი ნაწერები.

რამდენად დამოკიდებული იყო ს. დოდაშვილზე „ტფილისის უწყებანის“ არსებობა, ეს ჩანს ერთი წერილიდან: „**ორი მრთელი კვირა მოუთმენელთა სიცხეთა შინა გახლდი ფრიად ავად... საქმენი დაშთომილნი მის დროსა შინა არიან გარემოს ჩემსა და „ტფილისის უწყებანიცა“ დარჩნეთ ორ კვირას გამოუცემლად და ამის მიზეზისა გამო მათს უგანათლებულესობას ბაგრატ ბატონის შვილს დაუგვიანდა და არ მიერთო.**

„ტფილისის უწყებანი“ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიაში. მართალია, იგი მეტად შეზღუდული იყო მეფის ხელისუფლების მიერ და მის ფურცლებზე უმთავრესად

ოფიციალური მასალა ქვეყნდება, მაგრამ გაზეთი მაინც ძვირფას ცნობებს გვანვდის მაშინდელი საქართველოს ცხოვრების შესახებ, მასში ბევრი მასალაა საქართველოს ეკონომიკის, ვაჭრობა-მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის საკითხებზე. მაგ., საქართველოს ეკონომიური ცხოვრების დასახასიათებლად რად ღირს, თუ გნებავთ, „ტფილისის უწყებანის“ ფურცლებზე მოცემული აღწერა თბილისში 1828 წლის სექტემბერში გახსნილი ბაზრობისა (იარმარკის), ეს ხომ მაშინდელი ვაჭრობის ძირითადი ფორმა იყო.

გაზეთის ფურცლებზე გამოქვეყნდა პირველად პუშკინის ლექსების ალ. ჭავჭავაძისეული თარგმანები, წერილი ძველი ქართული ლიტერატურის შესახებ, საქართველოს ეთნოგრაფიისა და სწავლა-აღზრდის მასალები და სხვ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია — თურქების, ირანელებისა და, აგრეთვე, ლეკთა თავდამსხმელი ბრძოლების წინააღმდეგ ქართველებისა და რუსების საერთო გმირული ბრძოლების აღწერები, რომლებიც ამ გაზეთის ფურცლებზე სისტემატურად ქვეყნდებოდა.

1832 წელს სოლომონ დოდაშვილის რედაქტორობით დაიწყო გამოსვლა ჟურნალმა „**სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი**“. რედაქტორთან ერთად ამ ჟურნალის ინიციატორები და ხელისშემწყობნი იყვნენ ელიზბარ ერისთავი, ალ. ორბელიანი და ალ. ჭავჭავაძე.

ჟურნალი დაარსდა, როგორც ნათქვამია სარედაქციო განცხადებაში, „**შესანენებლად განათლებისა, განვრცელებისათვის, ბუნებითისა ენისა ჩუენისა და მიახლოებისათვის განბრძობილთა მცხოვრებთა ევროპიისათა**“.

პირველი ქართული ჟურნალის მთავარი მიზანი იყო, როგორც აცხადებს ს. დოდაშვილი, გაეღვიძებინა ქართველთა შორის „სურვილი და სიყვარული ბუნებითისა ენისა და სიტყვიერებისა“. ამავე დროს, ჟურნალს უნდა დაენერგა საზოგადოებაში „თავისუფალი

აზრები“, დაებეჭდა „თავისუფლების მოყვარეობით აღბეჭდილი თხზულებანი“.

ეს მიზნები ს. დოდაშვილმა ჟურნალში სულ მალე განახორციელა. საკმარისია დავასახელოთ ჟურნალში დაბეჭდილი ცნობილი დეკაბრისტის რილევის „ნალივაიკოს აღსარების“ თარგმანი და გიორგი ერისთავის პატრიოტული ნაწარმოები „ოსური მოთხრობა“, რომ დავრწმუნდეთ, თუ როგორ გამოამჟღავნა ჟურნალმა თავისუფლებისმოყვარეობის სულისკვეთება.

მშობლიური ენისა და ლიტერატურისადმი სიყვარულის გაღვიძებას ემსახურება სოლ. დოდაშვილის შესანიშნავი ნარკვევი „მოკლე განხილვა ქართულისა ლიტერატურისა ანუ სიტყვიერებისა“, რომელიც ნაწილ-ნაწილად ჟურნალის ნომრებში დაიბეჭდა. ნარკვევში ზოგადად მიმოხილულია მშობლიური ენისა და ლიტერატურის ისტორიის საკითხები და ხაზი აქვს გასმული ქართული ენის სიმდიდრეს და ქართული სიტყვიერი ხელოვნების უდიდეს მნიშვნელობას. ამავე მიზანს ემსახურება ს. დოდაშვილის სტატია „რაიმე რუსთაველისათვის“, რომელშიც ავტორი რუსთაველის თხზულებას სამართლიანად თვლის პოეტური გენიის უბადლო ნიმუშად.

ს. დოდაშვილი გაბედულად ილაშქრებდა ქართული ისტორიის გამყალბებლების წინააღმდეგ. ჟურნალის მესამე ნომერში მან მოათავსა კრიტიკული სტატია, რომელშიც მზის სინათლეზეა გამოტანილი ჟურნალისტ გორდევის შეცდომები, დაშვებული საქართველოს ისტორიის შესახებ რუსულ ენაზე დაწერილ ნარკვევში. „სალიტერატურო ნაწილნის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებული ისტორიული მასალებიდან ღირსშესანიშნავია, აგრეთვე, ნაშრომი „მეფობა ერეკლე მეორისა“.

ეს მხატვრული თუ ისტორიული თხზულებები აღვიძებდნენ ქართული საზოგადოების ეროვნულ თვითშეგნებას, სტიმულს აძლევდნენ ქართული ლიტერატურის განვითარებას.

მხატვრული ლიტერატურიდან ჟურნალში, გარდა რილევისა და გ. ერისთავის თხზულებებისა, აღსანიშნავია პუშკინის ქართული თარგმანები, ს. დოდაშვილის ორიგინალური და თარგმნილი მოთხრობები და ალექსანდრე ორბელიანის, თადეოზ გურამიშვილისა და დავით მაჩაბლის ლექსები.

სოლ. დოდაშვილის ლიტერატურულმა ჟურნალმა დიდხანს ვერ იარსება (გამოვიდა სულ ხუთი ნომერი), მაგრამ მან უთუოდ მნიშვნელოვანი კვალი გაავლო XIX საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაში. ის იყო მაუწყებელი ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრების გამომღვიძებლისა. შემთხვევითი არ იყო, რომ ამ ჟურნალის მთელი რიგი მასალებისა ხელნაწერ ორგანოში მოათავსეს ნიკოლოზ ბარათაშვილმა და მისმა მეგობრებმა. ჟურნალმა ფართო გამომხატურება ჰპოვა არა მარტო საქართველოში, არამედ პეტერბურგისა და მოსკოვის ქართველთა წრეებშიც.

1832 წლის შეთქმულებამ უდროოდ შეწყვიტა ს. დოდაშვილის ნაყოფიერი შემოქმედებითი მუშაობა.

როგორი შეფასება შეიძლება მივცეთ დღეს 1832 წლის შეთქმულების სოციალ-პოლიტიკურ ხასიათს?

ამ საკითხზე ჩვენ გვაქვს ი.ბ. სტალინის უდიდესი მნიშვნელობის მითითება. **სტალინი** თავის წერილში „როგორ ესმის სოციალ-დემოკრატიას ნაციონალური საკითხი“ ეხება საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ შექმნილ სოციალურ ვითარებას და წერს: „იყო ჩვენში, მაგალითად, ეგრეთ წოდებული, თავადაზნაურობის „ნაციონალური საკითხი“. როცა „საქართველოს რუსეთთან შეერთების“ შემდეგ ქართველმა თავადაზნაურობამ იგრძნო, თუ რა საზარალო იყო მისთვის ძველი პრივილეგიებისა და ძლიერების დაკარგვა, რომლებიც მას ქართველი მეფეების დროს ჰქონდა, იუკადრისა „უბრალო ქვეშევრდომობაში“ ყოფნა და მოინდომა „საქართველოს განთავისუფლებ“.

ბა“. ამით მას უნდოდა, „საქართველოს“ სათავეში ქართველი მეფეები და თავადაზნაურობა დაეყენებინა და, ამგვარად, მათთვის გადაეცა ქართველი ხალხის ბედ-ილბალი! ეს იყო ფეოდალურ-მონარქიული „ნაციონალიზმი“. ვერც ერთი შესამჩნევი კვალი ვერ დააჩნია ამ „მოძრაობამ“ ქართველების ცხოვრებას, ვერც ერთი ფაქტით ვერ ისახელა მან თავი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ქართველი თავადაზნაურობის ზოგიერთ შეთქმულებას რუსი მმართველობის წინააღმდეგ კავკასიაში. საკმარისი იყო, ოდნავ მოხვედროდა საზოგადოებრივი ცხოვრების ტალღები ამ ისედაც სუსტ „მოძრაობას“, რომ ძირიანად დაენგრია იგი.

ი. სტალინი 1832 წლის შეთქმულების ტიპის ნაციონალიზმს საქართველოს ახალ ისტორიაში უწოდებს „ფეოდალურ-მონარქიულ ნაციონალიზმს“. ესაა 1832 წლის შეთქმულების პოლიტიკური შინაარსი. შეთქმულებაში მონაწილეობას იღებდნენ ქართველი თავად-აზნაურობის ცნობილი წარმომადგენლები, შეთქმულთა მცირე ნაწილს, რომელსაც სოლომონ დოდაშვილი მესვეურობდა, გააჩნდა რესპუბლიკურ-კონსტიტუციური პრინციპები, რამდენადაც ახალგაზრდა ქართველი მოაზროვნე, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, იმყოფებოდა რუსული დეკაბრიზმის გამათავისუფლებელი იდეების გავლენის ქვეშ.

მეფის მთავრობა შეთქმულთა შორის ყველაზე მკაცრად და შეუბრალებლად სოლომონ დოდაშვილს მოექცა. მას მიუსაჯეს ვიატკაში გადასახლება და სამუდამოდ აუკრძალეს სამშობლოში დაბრუნება. ს. დოდაშვილისათვის, რომელიც ისედაც სუსტი იყო ფიზიკურად, აუტანელი შეიქნა ჩრდილოეთის მკაცრი ჰავა, იგი დაავადდა ქლექით. 1836 წელს შედგენილ საექიმო შემონმების ოქმში ვკითხულობთ: „თვალეები ამღვრეული და ღრმად ჩაცვენილი, სახე გაყვითლებული... ხმა მიღებული, სიტყვის გამოთქმა უჭირს, ხველას, საუბარსა და მოძრა-

ობას თან სდევს გულის ნასვლა; ამგვარი ნიშნები აშკარად მოწმობენ ფილტვების დაჩირქებაზე ან მათ ჩირქოვან ქლექზე და აგრეთვე იმაზე, რომ მედიცინას არ გააჩნია არავითარი უტყუარი საშუალება ასეთი რთული და ხანდაზმული სენის განსაკურნავად, განსაკუთრებით აქაურ ჩრდილოეთის ჰავის პირობებში“.

ს. დოდაშვილის ჯანმრთელობის მდგომარეობა იმდენად მძიმე და შემადრწუნებელი ყოფილა, რომ თვით ვიატკის გუბერნატორის გულიც კი გაუღლვია და 1835 წლის 10 ივლისს მას შუამდგომლობა აღუძრავს შინაგან საქმეთა მინისტრის მიმართ, რათა დოდაშვილი სამხრეთის რომელიმე თბილ გუბერნიაში გადაეყვანათ. მაგრამ იმპერატორმა ტირანული გულქვაობა გამოიჩინა და სულთმობრძავს არ შეუმსუბუქა მდგომარეობა. ს. დოდაშვილის თხოვნის შესახებ სათანადო დოკუმენტში აღნიშნულია: **„...დოდაევის ზემოაღნიშნული თხოვნის დაკმაყოფილება მისი უზუნაესობამ ხელმწიფე იმპერატორმა არ ინება“.**

1836 წლის 20 აგვისტოს სოლომონ დოდაშვილი გარდაიცვალა. „მისი ქვრივი მწუხარებისგან მიმკვდარებული“, როგორც ერთ მაშინდელ ოფიციალურ დოკუმენტშია ნათქვამი, ორი მცირეწლოვანი შვილით საქართველოში გამოისტუმრეს.

სიკვდილთან მეზრძოლი, მაგრამ მაინც იმედიანი ს. დოდაშვი-

ლი, ვიატკაში ინახულა იქ გადასახლებულმა რუსმა რევოლუციონერ-დემოკრატმა გერცენმა. გერცენის სიტყვით, დოდაშვილი სულსა ლაფავდა, მაგრამ მაინც ღრმა რწმენით ლაპარაკობდა სიცოცხლეზე.

ს. დოდაშვილს საზოგადოებრივ-იდეური ძიების რთული გზა აქვს გავლილი. ახალგაზრდა ქართველ მოაზროვნეზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა სენატის მოედანზე მომხდარმა ისტორიულმა აქტმა (1825 წლის დეკემბერში იგი პეტერბურგში იმყოფებოდა). ამაში ჩვენ გვარწმუნებს არა მხოლოდ შემდეგში გამოქვეყნებული რესპუბლიკური პრინციპები, არამედ დოდაშვილის ბიოგრაფიის უფრო ადრეული მომენტიც. დეკაბრისტთა აჯანყების ერთი წლის შემდეგ მას პეტერბურგის უნივერსიტეტის ფილოსოფიურ-იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტის იაკობ კრუპსკისაგან გადმოუწერია ასლი ცნობილი დეკაბრისტის რილეევის ბარათისა ცოლისადმი. ეს აკრძალული დოკუმენტი მას საქართველოში ჩამოუტანია და გაჩხრეკის დროს მის ქალაქებში უპოვნიათ. დაკითხვისას ს. დოდაშვილმა აღიარა: **„Письмо Рылеева я переписал в Петербурге у студента Крупского в 1826 году“.**

ყურადღების ღირსია ისიც, რომ ს. დოდაშვილი დაინტერესებულა იაკობ კრუპსკის ბედიტ, საფრანგეთში მისი გამგზავრებით და სხვ.

აი რას ვკითხულობთ ს. დოდაშვილის ერთ კერძო წერილში:

„აღამ ღირსიევეს მოვიკითხავ დიდი სიყვარულით და ვსთხოვ უმდაბლესად, რათა შეიტყოს უნივერსიტეტში იაკობ კრუპსკი, რომელიც იყო სტუდენტად, სადარს, ვითარ ცხორებს და რატომ წიგნს არა მწერს? ხომ არ მიდის ფრანციაში? და ვითარება მისი წვრილად მომწეროს, რომელსაცა ფრიად დაუმაღლებ...“

ახალგაზრდა მოაზროვნის მსოფლმხედველობაში მნიშვნელოვანი გარდატეხა იწყება სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, როცა ის უშუალოდ გაეცნო თავისი ხალხის სოციალურსა და ეროვნულ ჩაგვრას. სამშობლო ქვეყნის ისტორიულმა ვითარებამ, სოციალურ ძალთა ბრძოლის სურათებმა დიდი გავლენა იქონიეს სოლომონ დოდაშვილზე, რომელიც თვითონ გამოსული იყო დაბალი ფენიდან, გლეხთა წრიდან. როგორც პირველი ქართველი რაზნოჩინელი, ს. დოდაშვილი სისხლ-ხორცულ ნათესაობას გრძნობდა გლეხობასთან, რომელიც იმ დროს კაბალურ ჩაგვრას განიცდიდა ქართველი თავადაზნაურებისა და რუსი ჩინოვნიკების მიერ. იგი შეძრწუნებულია მშრომელი გლეხობის გალატაკების მიძიმე სურათით. ერთ წერილში დოდაშვილი გულისტკივილით შენიშნავს: **„განა ერი მის მაზრისა (იგულისხმება კახეთი. გ.ა.) ფრიად მწუხარე და მტირალი ვიხილე, ნახევარი მცხოვრები არღა იპოება, რომელნიცა გარდაეგნენ სხუა და სხუასა მხარესა ანუ კერძოსა ამას ქუეყანის ნაწილისასა შიმშილისა გამო, მრავალი არ მოვიდა, ახალი არა რაი და ძველი ხომ არღა იყო: კოდი ფქვილი ღირს ოთხ მანეთათ თეთრ ფულად კახეთში და მადლობა ღმერთსა ქალაქში უფრო იაფია, გლეხთა ვინ მისცათ, რათა მოივაჭრონ ფასითა ამით“.**

ცხადია, ეს სტრიქონები, რომლებიც გლეხობის უმძიმეს სოციალ-ეკონომიურ ვითარებას გვიხატავენ, გამთბარია გლეხკაცობისადმი დიდი თანაგრძნობით. ასევე საინტერესოა ს. დოდაშვილის

სოლომონ დოდაშვილი:

**ქვეყნის ღაარსეხიტგან გაგულსა ჩვენსა აქვნდა
თავისი საკუთარი მდგომარეობა, აქვნდა თვისი
სჯულნი, თვისი სარწმუნოება, თვისი ენა და
თვისი ჩვეულება... ნუ უკვე ჩვენ არა ვართ
შვილნი მამა-პაპათა ჩვენთანნი? ნუ უკვე ჩვენ
არა გვაქვს სიძხნე და ქალი ესოღანი,
რადღანის ჩვენს მამათა ანუ სხვათა მსგავსთა
ქასთა?! მაუ რაისათვის ვსოცხალვართ?!**

ბარათი, მიწერილი თავის ძმასთან (სტიფანესთან). აქ ს. დოდაშვილი ექომაგება გლეხობას და აღწერს მკაცრი მემამულის — შ. აფხაზის მიერ გლეხობის შევიწროებას.

ს. დოდაშვილი დღითიდღე ეცნობოდა თავისი ქვეყნის სოციალურ ვითარებას და გარკვეული დასკვნებიც გამოჰქონდა. ქართველი მოაზროვნე მშრომელი მასების ინტერესებით იმსჭვალბოდა. ამ დემოკრატიულ პრინციპებს იგი მჭიდროდ უკავშირებდა ეროვნულ ინტერესებს, რომლებსაც, დეკაბრისტული მოძრაობის გავლენით, რესპუბლიკანიზმის იდეას უმორჩილებდა.

ერთ-ერთი ჩვენების დროს მან დიდი გამბედაობით ჩამოაყალიბა თავისი შეხედულება სოციალურ-პოლიტიკურ ჩაგვრაზე, რომელსაც მშრომელი გლეხობა განიცდიდა.

ერთის მხრით, გლეხობის სიღარიბე, რაც გამონვეული იყო ბატონყმური ყვლეფით და, მეორე მხრით, გლეხობის ჩაგვრა-შევიწროება ცარიზმის მოხელეებისაგან — აი, ს. დოდაშვილის აზრით, ხალხის მიმართ ჩადენილი დანაშაულის მთავარი არსი. ამ ვრცელი დოკუმენტიდან მოვიყვანთ რამდენიმე შემოკლებულ ამონაწერს:

„სახელმწიფო დანესებულებებში, — წერს ს. დოდაშვილი, — საქმეები ძალიან ნელა კეთდება და არ ეფარდება არც ხალხის ხასიათს, არც ზნე-ჩვეულებებს. კანონს უკუღმართი აზრით ხსნიან და საქმეები ფრიად არასწორად მთავრდება... მომჩივართაგან, როგორც მართალი, ისე მტყუანი მხარე უფრო მეტს ხარჯავს, ვიდრე თვითონ საქმე ღირს, თორემ წინააღმდეგ შემთხვევაში საქმე არ იქნება მოსმენილი და არც არასოდეს დამთავრდება... ყველაზე პატიოსან და ყველას მიერ პატივცემულ ადამიანს სჯიან ხოლმე, თუ კი მან ოდესმე რაიმე ისეთი დანაშაული ჩაიდინა, რაც ძალიან ხშირად ხდება გულწრფელობით, კანონის უცოდინარობით...“

ამის შემდეგ ს. დოდაშვილი ჩამოთვლის უკანონო მოქმედებათა კონკრეტულ მაგალითებს, უმ-

თავრესად გლეხობის მიმართ და დაასკვნის: „ამგვარი საქმეები უამრავია, ეს ძალიან ამძიმებს მცხოვრებლებს და ისინი ხშირადაც ჩივიან, სიღარიბის ან ენისა თუ კანონების უცოდინარობისა გამო სრულიად ხელს იღებენ თავიანთ უფლებებზე“.

ბოლოს დოდაშვილი აყენებს თავის წინადადებას, რომლის ცენტრალური პუნქტია: „მართვისათვის საჭიროა შერჩეულ იქნეს ადამიანები, რომლებიც ხალხის სავსებით მცოდნენი იქნებიან“.

ვის შეეძლო ასეთი ენით ელაპარაკა 30-იანი წლების საქართველოში, ვის შეეძლო დაეცვა გლეხობის ინტერესები თავად აფხაზის ჩაგვრისაგან, თუ არა ჭეშმარიტად დემოკრატიული მსოფლმხედველობის ადამიანს!

ცარიზმის სიძულვილმა დოდაშვილი მიიყვანა 1832 წლის შეთქმულებასთან, მაგრამ რაზნოჩინელი-დემოკრატი ს. დოდაშვილი მალე დარწმუნდა თავის შეცდომაში და, როგორც შეთქმულების მასალებიდან ირკვევა, ბოლოს კიდევ ერთგვარად განუდგა შეთქმულებს. მისი სოციალურ-პოლიტიკური პრინციპები არსებითად განსხვავდებოდა შეთქმულთა თავადაზნაურული ნაციონალიზმისგან. **შეთქმულები საქართველოში მეფობის აღდგენას თუ ცდილობდნენ, დოდაშვილი რესპუბლიკურ წყობაზე ოცნებობდა.**

ამ მხრივ მეტად საგულისხმოა ს. დოდაშვილის ერთი ჩვენება, რომელშიც იგი რუს ხალხთან ქართველი ხალხის დამოკიდებულებაზე და, აგრეთვე, საქართველოს პოლიტიკური წყობის თავისებურ რესპუბლიკურ ფორმაზე თავის შეხედულებას გამოთქვამს. ს. დოდაშვილი აცხადებს: „А. Орбелианову я говорил... следующее: царствовать в Грузии, хотя бы самое русское правительство захотело, ни один из царевичей не может, и Грузия без покровительства России существовать не может... Если князя желают облегчения от притеснения и хотите иметь царевича, то можете представить жалобу Государю императору и просить одного от царев-

ичей не царствовать, а присутствовать и входить в дела Грузии по гражданской части, кажется, в заключении сказал: тогда бы вышло республиканское правление“.

მშობელი ხალხის ცხოვრება მძიმე სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის პირობებში, თანამედროვე საქართველოს ისტორიული ვითარება ს. დოდაშვილისთვის შეიქნა პოლიტიკური აღზრდის დიდი სკოლა. აღსანიშნავია, რომ დეკაბრიზმის პოლიტიკური თავისუფლების პროგრესული იდეალი გარკვევით არის გამოხატული გრიგოლ ორბელიანის ცნობილ „მოგზაურობაში“ და ნიკოლოზ ბარათაშვილის გენიალურ პოემაში „ბედი ქართლისა“. ყოველივე ეს მონაწილეობს, რომ გასული საუკუნის 30-40-იანი წლების საქართველოს ცხოვრებაში არსებობდა რადიკალური აზროვნების სახელოვანი ტრადიციები, რომლებიც შემდგომ განაგრძეს და ახალ პრინციპულ სიმაღლეზე აიყვანეს ქართველმა მესამოციანელებმა.

ს. დოდაშვილი XIX საუკუნის მონაწილე ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების პირველი მედროშეა. მისი პატრიოტული თავდადება, ხალხისთვის ზრუნვა და დაუცხრომელი მოღვაწეობა ქართული ლიტერატურისა და მეცნიერების განვითარებისთვის თაობიდან თაობებს გადაეცემა. იონა ხელაშვილი ერთ წერილში დოდაშვილს წერდა: **„სახელი შინი აღინაოების ნიგნსა შინა, სოლო სამარხოსა შინსა ზედა აღიმართვიან ქაგლნი, მქადაგებლნი შინის სიბრძნისა და ღვანლისა, სოლო გიბლიოთიქაგსა შინა ივარიისასა სახელი შინი შთაინაოებისა აღბაქვაბად სიბრძნითა მოყვარითა“.**

ქართველი მოაზროვნის საფლავი დაკარგულია, რომ იქ აღმართულიყო ძეგლი, მქადაგებელი მისი სიბრძნისა და ღვანლისა, მაგრამ ქართველმა ხალხმა თავის გულში, დიდი ხანია, აუგო სოლომონ დოდაშვილს ხელთუქმნელი ძეგლი.

გიორგი აზნისანიძე

«ჯერ ყოველდღიურ პარამზე ვიზრუნოთ»

ჩვენი ერის დიდი მოჭირნახულე ილია ჭავჭავაძე 1893 წლის 25 იანვარს გაზეთ „ივერიის“ მონინავეში წერდა: „...ქართველთა განათლებული რაზმი ყოველ წელს მატულობს. წელსაც ჩვენმა გიმნაზიებმა ორმოცამდე ქართველს დაასრულებინეს კურსი, უმრავლესობა ამ ახალგაზრდების, რასაკვირველია, არ კმაყოფილდება გიმნაზიის ატესტატით და უნივერსიტეტის დიპლომის აღებასაც მოისურვებს“.

ამ სასიამოვნო ფაქტს ბრძენკაცი მიესალმებოდა და იქვე გონივრულ რჩევას აძლევდა ახალგაზრდებს: „...სანამდის ერთს რაიმეს გადანყვეტილებას დაადგებოდნენ შემდეგის განათლების შესახებ, ჩვენი წრფელი რჩევაა, კარგად ჩაუფიქრდნენ იმას, თუ როგორი ცოდნის და განვითარების კაცები უსაჭიროება ჩვენს ქვეყანას ამჟამად“.

დიდი ილიას ეს რჩევა თუ გაფრთხილება იმ დროისათვის არ ყოფილა შემთხვევითი, რადგან XIX საუკუნის 90-იან წლებში საგრძნობი გახდა, რომ ქართველი ახალგაზრდობა უმთავრესად პირადი ცხოვრების უკეთ მოწყობის მიზნით მიისწრაფვოდა იურიდიული მეცნიერების დაუფლებისკენ. ილია კი მათ სწრაფვას მშობლიური ქვეყნის საზიანოდ თვლიდა, არნმუნებდა ახალგაზრდებს — „ეს დიდი გამოუსწორებელი შეცდომაა“.

ილია ახალგაზრდებისგან მოითხოვდა, რომ ისინი უმთავრესად ისეთ დარგებში დახელოვნებულიყვნენ, რომელიც უფრო საჭირო იყო საქართველოსთვის.

ილიას იმხანად ქართველი ხალხის ცხოვრების აღორძინება ვერ წარმოედგინა განვითარებული სოფლის მეურნეობის გარეშე და ამიტომაც სრულიად შეგნებულად აყენებდა საკითხს — **ქართველი ახალგაზრდობა დაუფლებოდა სასოფლო-სამეურნეო განათლებას**. ეს მოსაზრება მან საჯაროდ განავითარა 1893 წელს თელავში მოწვეულ კახელ მევენახეთა კრებაზე. ამ გამოსვლით მან

ერთხელ კიდევ დაადასტურა, თუ რა შესანიშნავად ერკვეოდა იგი მევენახეობის საკითხებში და სოფლის მეურნეობის წინა პლანზე წამოწევა მიზანშეწონილად მიაჩნდა: „...მე იმ აზრისა ვარ, რომ სასოფლო-სამეურნეო სკოლებს მეტი სარგებლობის მოტანა შეუძლიან, ვიდრე ახლანდელს სათავადაზნაურო სკოლებს“. ამას იმიტომ ამბობდა, რომ იმ ხანად მიწათმოქმედება საქართველოში საუკუნეებით ჩამორჩებოდა მთელი რიგი მონინავე ქვეყნებისას.

ი. ჭავჭავაძე შეჰხაროდა წინამძღვრიანთკარის სასოფლო-სამეურნეო სკოლას, რომელსაც ცოდნის ჩირაღდანს უწოდებდა, და დაბეჯითებით მოითხოვდა, რომ მას ყურადღება არ მოჰკლებოდა. წინამძღვრიანთკარის სკოლის საქმეს საერთო-სახალხო საქმედ მიიჩნევდა და სათავადაზნაურო ბანკიდან დახმარებას უწევდა.

ვინ მოთვლის, რამდენ ახალგაზრდას გაუღვიძა მწერალმა ინტერესი, რომ სამეურნეო სკოლაში ესწავლა და შემდეგ თავისი ცოდნით გამოდგომოდა სამშობლოს. როცა კი რომელიმე გაზეთში ან ჟურნალში შეხვდებოდა მასალებს, რომლებიც სოფლის მეურნეობაში ახალი ტექნიკური საშუალებების გამოყენებას ეხებოდა, ცდილობდა, რომ საქართველოშიც შეეძინათ და ქართველი მეურნე დაუფლებოდა მას.

ილია ჭავჭავაძე დიდად იყო დაინტერესებული, რომ თავის „თვალის სინათლე“ საქართველოს ყველა დარგში ჰყოლოდა საკუთარი კადრი, ისეთი მცოდნე და უნა-

რიანი ინტელიგენცია, რომელიც უთუოდ პირადულზე მაღლა საქვეყნო ინტერესებს დააყენებდა.

საქართველოს დღევანდელმა ხელისუფლებამ სოფლის მეურნეობა პრიორიტეტულ დარგად გამოაცხადა და გარკვეული ღონისძიებები დასახა მის ასაღორძინებლად, მაგრამ მარტო გლეხის დახმარება, მისი წახალისება როდია საკმარისი ქართული სოფლის ფეხზე დასაყენებლად. **„არც უნიგნობა ვარგა და არც მარტო უნიგნობა გამოხედვა. უნიგნოდ თვალთახედვის ისარი მოკლეა და არც მარტო უნიგნობაა საკმაოდ გრძელი“**, — ბრძანებდა დიდი ილია.

რა კეთდება დღეს ქართველი ახალგაზრდების სასოფლო-სამეურნეო განათლების დაუფლების მიზნით, ფიქრობს ვინმე, „როგორი ცოდნისა და განვითარების კაცები უსაჭიროება ჩვენს ქვეყანას ამჟამად“ — ამ და სხვა საკითხებზე გვესაუბრება საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი **ბუმბარამ ალექსიძე**:

— **ბატონო გურამ, თავის დროზე ჯერ კიდევ ილია ჭავჭავაძე ამბობდა, რომ საქართველოს მიწათმოქმედება საუკუნეებით ჩამორჩებოდა მსოფლიოს მონინავე ქვეყნებისას. მიზეზად კი სოფლის მეურნეობის კვალიფიციური სპეციალისტების ნაკლებობას მიიჩნევდა. დღეს რა მდგომარეობა გვაქვს ამ მხრივ?**

— ძალიან მოკლეა, ორი სიტყვით რომ ვთქვათ, არის რამდენიმე ინსტიტუტი, რომლებიც ამზადებენ სპეციალისტებს, მაგრამ ეს საკმარისი არაა. მთლიანობაში საქართველოში დაახლოებით 4000-მდე სოფელია და თითოეულში ერთი აგრონომი რომ მაინც იყოს, საქმეს ეშველებოდა. საერთოდ, აგრონომების დიდი დეფიციტია. ამ 20-წლიან პერიოდში, საბჭოთა სისტემის დანგრევის შემდეგ ვერ

მოხერხდა ახლის აშენება, ამიტომ ეს პერიოდი, ფაქტობრივად, დაკარგულია. სოფლის მეურნეობასა და ფერმერებს დღეს ცოდნა სჭირდებათ, მაგრამ როგორ უნდა მიიღონ მათ ეს ცოდნა, თუ ამას რაიმე სისტემა არ უზრუნველყოფს? მხედველობაში მაქვს საუნივერსიტეტო განათლება და შემდგომ კვალიფიკაციის ამაღლება, რაც ერთიანი მთლიანი უწყვეტი პროცესია. ადრე აგრარულ უნივერსიტეტში მიმდინარეობდა ასეთი მომზადება. ამჯერადაც, პირველ რიგში, სწორედ ამის აღდგენა უნდა მოხდეს. მერე შეიძლება ვიფიქროთ ისეთ ამბიციურ პროექტებზე, რომელთაც ევროპის, და არა მარტო ევროპის, წამყვანი სახელმწიფოები ახორციელებენ; თუმცა მსგავსი პროექტები დიდ თანხებსა და მატერიალურ უზრუნველყოფას მოითხოვს.

— კადრების მომზადება ახსენეთ, რა გამოცდილება გვაქვს ამ მხრივ და რამდენად კონკურენტულები იყვნენ იმავე საბჭოთა პერიოდში მომზადებული სპეციალისტები?

— ადრე მუშაობდა აპრობირებული სისტემა, რომლითაც ხდებოდა ცოდნის გადაცემა. ერთის მხრივ, მზადდებოდა კვალიფიციური აგრონომები, რომლებიც მუშაობდნენ სოფლებში და მეორე მხრივ, სახელმწიფო ზრუნავდა მათი კვალიფიკაციის დონის მუდმივ ამაღლებაზე. დღეს ეს არ ხდება, ამიტომ უნდა ვეძებოთ ახალი გზები. რაც შეეხება კითხვას, კონკურენტულები რამდენად იყვნენ ჩვენი აგრონომები, უნდა მოგახსენოთ, რომ გვყავდა მაღალი დონის სპეციალისტები, რომელთაც შეეძლოთ მრავალი თეორიული თუ პრაქტიკული დონის ღონისძიებების წარმატებით გადანიშნულება, თუმცა შემდეგ ამ დონემ, სამწუხაროდ, დაბლა დაინია.

— მიუხედავად ეკონომიკური სიძნელეებისა, 90-იან წლებშიც კი აგრარულ უნივერსიტეტს მუშაობა არ შეუწყვეტია. წინა ხელისუფლებამ პრიორიტეტადაც გამოაცხადა სასოფლო-სამეურნეო მიმართულებები. რატომ მოხდა,

რომ, ამ ყველაფრის მიუხედავად, კვალიფიციური კადრების დეფიციტი ისევ არსებობს? ისევ უცხოელი სპეციალისტების ჩამოყვანაზე რატომაა საუბარი?

— საქმე ისაა, რომ პრიორიტეტების დასახვა მარტო დეკლარირების დონეზე არ უნდა ხდებოდეს. კონკრეტული, ხელშესახები გეგმა უნდა მომზადდეს, ახალმა მთავრობამ ძალიან კარგი ნაბიჯი გადადგა — აგრონომიულ მიმართულებებზე სწავლა იქნება 100%-ით სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული. ბათუმის უნივერსიტეტი და თბილისის ტექნიკური უნივერსიტეტი უკვე მიმდინარე წელს მიიღებენ 100%-იანი გრანტით დაფინანსებულ სტუდენტებს. ასე რომ, პოზიტიურ შედეგებსაც მაღლე ვიხილავთ.

— მარტო სწავლის დაფინანსება არის საკმარისი?

— ამავე დროს მიმდინარეობს ძლიერი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა, სადაც სტუდენტმა უნდა გაიაროს არა მარტო თეორიული სწავლება, არამედ პრაქტიკულიც, ანუ მათ უნდა შეისწავლონ ახალი მიმართულებები, აგრეთვე, ჩვევები, თუ როგორ უნდა აწარმოონ კვლევა. ეს ერთიანი პროცესია და ამას სერიოზული მუშაობა სჭირდება, ამასთან, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიას განზრახული აქვს, შექმნას ფერმერთა კვალიფიკაციის ამაღლების კურსები, სადაც ფერმერებს მიეცემათ საშუალება, აითვისონ ახალი ტექნოლოგიები, ტექნიკა და სხვ.

— თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის საკითხიც მუდმივად აქტუალურია. ამ მხრივ რამდენიმე რამ გვაქვს?

— ტექნოლოგიების დანერგვა, რასაკვირველია, მიმდინარეობს, ეს შეუქცევადი პროცესია, მაგრამ ჩამორჩენა მაინც დიდია. ამის აღმოფხვრაზე ბევრი მსჯელობაა და არაერთი მოსაზრება გამოითქვა. იყვნენ ისეთებიც, რომლებსაც მიზანშეწონილად მიაჩნდათ სპეციალისტების მხოლოდ უცხოეთიდან ჩამოყვანა. მე ამას კატეგორიულად არ ვეთანხმები; რატომ

უნდა ჩამოვიყვანოთ ისინი. როგორ, ამერიკელმა თუ ევროპელმა სპეციალისტებმა ჩვენზე უკეთ იცის, ჩვენს პირობებში რა უკეთესია ან რა ღონისძიების გატარებაა საჭირო?! რა თქმა უნდა, ჩვენი კვლევითი ინსტიტუტები ჯერ კიდევ არ არიან სათანადო დონეზე, ბევრი გვიკლია საერთაშორისო სტანდარტებამდე, მაგრამ ამის გამო ხომ არ შეიძლება ყველაფერს ხაზი გადავუსვათ?!

— დასაწყისში თქვენ თქვით, რომ უნდა შეიქმნას სოფლის მეურნეობის განვითარების ახალი სისტემა. უცხოელ სპეციალისტებთან თანამშრომლობის გარეშე მარტო საბჭოთა პერიოდში მომზადებული კადრები შეძლებენ ამის შემუშავებას?

— თანამშრომლობა, რასაკვირველია, უნდა იყოს, მაგრამ მთლიანად უცხოელ სპეციალისტებს არ უნდა ჩაბარდეს ეს საქმე. ვიმეორებ: საქართველოში არის ყველა პირობა იმისთვის, რომ სოფლის მეურნეობა ჩვენ თვითონ განვავითაროთ, გვაქვს უნიკალური ჯიშები (ჰიბრიდები), რომლებიც ქართველი სელექციონერების მიერაა გამოყვანილი და ა. შ. **რატომ უნდა შემოვიტანოთ ამერიკიდან, ვითვამთ, სივინდის თიხლი, რომცა შეგვიძლია ჩვენის, ადგილობრივის გამრავლება-გავრცელება ადგილზე? როგორ შეიძლება, დღეს სოფლის მეურნეობაზე ვილაპარაკოთ, თუ მეთიხლი არ გვაქვს განვითარებული, კარგად აწყობილი ჯიშთა გამოცდის სისტემა არ მუშაობს და სხვ.** აი, ამას უნდა შევუწყოთ ხელი, ეს უნდა განვითარდეს და შემდეგ სხვა მიმართულებებიც განვითარდება. მე მოხარული ვარ, რომ ახალი ხელისუფლება უკვე ფიქრობს ამაზე და კონკრეტულ ნაბიჯებსაც გადადგამულია.

— მიზეზებზეც ვისაუბროთ: რატომ ხდება დღემდე ჯიშების შემოტანა უცხოეთიდან, თუ ადგილობრივი გვაქვს?

— კიდევ ერთხელ მინდა გავიმეორო: თუ არ განვავითარეთ სე-

ლექცია- მეთესლეობა, სოფლის მეურნეობა წინ ვერ წავა. წინა ხელისუფლების დროს რა მოხდა: შემოიტანეს ჯიშები, რომლებიც შეუსწავლელი იყო ჩვენი პირობებისთვის და ამიტომ ცუდი მოსავალი მიიღეს. აი, ასეთი ზერელე დამოკიდებულება არ უნდა იყოს. როცა არის ყველანაირი საშუალება, გყავს სპეციალისტები და გაქვს მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, ეს უნდა გამოიყენო, რომ ზარალი მაქსიმალურად გამოირიცხოს.

— ახალმა ხელისუფლებამ სოფლის მეურნეობა პრიორიტეტად გამოაცხადა, 1 მილიარდიც კი ჩადეს ამ დარგში, მაგრამ მოდით იმაზე ვისაუბროთ, რა კეთდება რეალურად, რაში იხარჯება ამხელა თანხა? პირველ ეტაპზე ვაუჩქრებთ დარიგდა. თქვენი აზრით, რამდენად გონივრულია ეს პროგრამა?

— ჩემი აზრით, ძალიან მნიშვნელოვანია. აქამდე, როგორც გითხარით, გლეხი, ფერმერი აბსოლუტურად მიტოვებული იყო. მას არ ჰქონდა არავითარი დახმარება და ხელშეწყობა სახელმწიფოს მხრიდან. მეტიც, იყვნენ ადამიანები, რომლებიც ავითარებდნენ იმ აზრს, რომ სოფელს არ სჭირდება მხარში დგომა, რომ ის თვითონ მონახავს გამოსავალს. ეს არასწორი დამოკიდებულებაა. სოფელს უნდა დაეხმარო არა მარტო ფინანსურად, არამედ პოლიტიკურადაც. პოლიტიკურად დახმარებაში ვგულისხმობ საბაზრო გზების გახსნას, რომ მისი პროდუქცია გასაღდეს. რაც შეეხება ფინანსურ მხარეს, აქ დახმარების ოდენობის განსაზღვრა, ცხადია, უნდა მოხდეს იმის შესაბამისად, თუ რა რესურსები გააჩნია მთლიანობაში სახელმწიფოს.

— წინა ხელისუფლების რიგებში იყვნენ ადამიანები, რომლებიც თვლიდნენ და დღესაც თვლიან, რომ საქართველოში სოფლის მეურნეობა არ არის კონკურენტული, რომ მას მომავალი არ აქვს...

— აბსოლუტურად არასწორი მიდგომაა. არ არის აუცილებელი, რომ სოფლის მეურნეობა კონკურენტული იყოს. ამერიკის შაერთიანებულ შტატებში არის ბა-

რკვეული მიმართულებები, კულტურები, რომლებიც არანაირად მომგებიანი არაა, მაგრამ სახელმწიფო აფინანსებს, იმიტომ, რომ მას სჭირდება მისი არსებობა, რომ ის ძველანაირი სოფლის მეურნეობის სტაბილურობას უწყობს ხელს. სოფლის მეურნეობა ვერ განვითარდება დახმარების გარეშე. ასეა ყველგან და მათ შორის საქართველოშიც ასე უნდა იყოს.

— ეს ყველაფერი გასაგებია, მაგრამ, წმინდა პრაგმატული თვალსაზრისით, რა მიზანი აქვს ამ დოტაციას?

— გასაგებია, რასაც მეკითხებით. ავიღოთ თუნდაც ევროპის მასშტაბით ჩვენი სოფლის მეურნეობის როლი. რა შეზღიძულია შვეიცარიის მომხმარებელს: ჩვენ შეზღიძულია ვანარაგობით ნებისმიერი კულტურა, მაგრამ უნდა ვანარაგობთ ეკოლოგიურად სუფთა. ესაა განსხვავება სხვა ძველანაირებთან. მსოფლიო ასე შეიძლება ბავილით ევროპის ბაზარზე, სხვანაირად ქართული პროდუქციის რეალიზება უცხოეთში გაძნელებულია.

რაც შეეხება დახმარებას, ამით სახელმწიფო გამოხატავს თავის დაინტერესებას სოფლის მეურნეობისადმი და სოფლად მცხოვრები მოსახლეობისადმი, თავის მხრივ, ეს დაკავშირებულია რიგ ფუნდამენტურ საკითხებთან, მოსახლეობის მიგრაციასთან და ზოგადად დემოგრაფიულ პრობლემებთან. ძლიერი სოფელი ნიშნავს ასევე ძლიერ, წელში გამართულ ეკონომიკას. ეს ჩვენი მოგონილი არაა, ამიტომ ის დახმარება, რომელიც დასაწყისში ვახსენე, არის სწორედ ამ მიზნით განუწერი ხარჯი. ყველა მონიშნავს ქვეყანა, ამერიკა იქნება ეს თუ რომელიმე სხვა, მნიშვნელოვან თანხებს ხარჯავს ამ მიმართულებით...

— დასასრულს, მიწის გასხვისების ფაქტებზეც გკითხავთ, ბოლო დროს ქართლსა და კახეთში მოსახლეობა აქციებს მართავს, უკმაყოფილებას მიწის უცხოელებზე

გაყიდვან ვეც. თქვენი აზრით, ეს რამდენად აფერხებს სოფლის მეურნეობის განვითარებას?

— საქართველო ისედაც მცირე-მიწიანი ქვეყანაა, უცხოელებზე მიწის გასხვისება სოფლის მეურნეობას ზიანს აყენებს თუნდაც იმიტომ, რომ უცხოელი არაა დაინტერესებული, შეინარჩუნოს მიწის ნაყოფიერება, მას ის უყურებს მომხმარებლის პოზიციით და არ დაგიდევს იმას, თუ რა იქნება მომავალში. ამიტომ მიწაზე ქართველმა გლეხმა უნდა იზრუნოს, ეს მისი მამაპაპური სიმდიდრეა, რომელიც შთამომავლობას უნდა დაუტოვოს. ამიტომ ჯობია, შენს გლეხს, შენს ფერმერს შეუწყო ხელი და ის არა ნაკლებად გააკეთებს თავის საქმეს.

— ეს მიწები იურიდიულად კანონის სრული დაცვითაა უცხოელებზე გაყიდული. როგორ ფიქრობთ, რა შეიძლება გაკეთდეს, რომ ადგილობრივ მოსახლეობას დაუბრუნდეს კუთვნილი ფართობები?

— იურიდიულად ამის გაკეთება ძალზედ ძნელი იქნება, რადგან ის კანონით დაცულია; მეორეც, იმ უცხოელს მილიონები აქვს გადახდილი, რასაც, ბუნებრივია, უკანვე მოითხოვს. ჩემი აზრით, თავის დროზე ეს იყო დიდი დანაშაული, რაც წინა ხელისუფლების დროს მოხდა, ჩვენ ახლა ამის გამოსწორებაზე უნდა ვიფიქროთ. ყოველ შემთხვევაში, მიწის გასხვისება უცხო ქვეყნის მოქალაქეებზე უნდა შეწყდეს. სხვანაირად ადგილობრივ ფერმერს ყოველთვის გაუჭირდება უცხოელ ბიზნესმენტთან კონკურენცია და საბოლოოდ მთელი იმ მდგომარეობაში, რომ მიწის უდიდესი, საუკეთესო ნაწილი აღმოჩნდება მათ ხელში, ხოლო ქართველი გლეხი — მათი მოსამსახურე.

ამით სოფლის მეურნეობაც დაზიანდება და მთლიანად ეკონომიკაც აღმოჩნდება უმძიმეს მდგომარეობაში. დარწმუნებული ვარ, რომ ამას ახალი ხელისუფლება კარგად აცნობიერებს.

ესაუბრა ჯაბა შვიანი

ნიმ ნაპალით თუ უკან?

აი, რას წერდა 1987 წლის გაზაფხულზე გაზეთი „სოფლის ცხოვრება“:

1987 წლის მოსავალს – მტკიცე საფუძველი!

ემზადებიან საგაზაფხულო თესვისთვის უამინდობის გამო დასავლეთ საქართველოს კოლხეთის ზონის მეურნეობებს წელს განსაკუთრებულ ექსტრემალურ პირობებში უხდებათ სამუშაოთა შესრულება. ნიადაგში ტენის დიდი რაოდენობა დაგროვდა, ბევრ ადგილას ჭირს ტექნიკის შეყვანა. ვერ დასრულდა საგაზაფხულო ხვნა. არადა, ახლა მისი დაგვიანება და მეტად გადადება შეუძლებელია. თესვის აგროვადებიც კარს მოგვადგა. დარჩენილ დროში ფოსფორითა და კალიუმით განოყიერებულმა, მოხსულმა ნიადაგმა მომნიჭებაც უნდა მოასწროს, რათა მზად იყოს იმისათვის, რომ მიიზაროს თესლი. თუ როგორ მიმდინარეობს საგაზაფხულო თესვისთვის მზადება, ამ მიზნით ტელეფონით დავუკავშირდით აბაშისა და ლანჩხუთის რაიონების აგროსამრეწველო გაერთიანებებს. აი, რა გვიპასუხეს:

3. ფირცხალაშა, აბაშის რაიონის აგროსამრეწველო გაერთიანების საბჭოს თავმჯდომარე:

— წლევანდელი გაზაფხული ნამდვილ სიმტკიცეს და შეუპოვრობას მოითხოვს რაიონის მშრომელებისაგან. ჩვენ ახლა არამარტო სტიქიით მიყენებული ჭრილობები უნდა მოვიშუშოთ, არამედ, როგორც არასდროს, ისე დავირაზმოთ და მხარი-მხარს მივცეთ, რომ საგაზაფხულო სამუშაოები დროულად დავამთავროთ, არც ერთი უბანი არ ჩამოგვიჩრქეს. მინდვრის ყველა სამუშაო თავის დროზე და მაღალხარისხვნად შევასრულოთ.

რაიონში საგაზაფხულო ხვნა შესრულდა 6033 ჰექტარზე, მინერალური სასუქებით განოყიერებულია 4985 ჰექტარი. სასუქების

შეტანა და ხვნა რაიონში პირველებმა დაამთავრეს ნორიოს სტალინის სახელობის, ენერის ორჯონიკიძის, პირველი მაისის, ლენინის, ძველი აბაშის მეცხოველეობის სანარმოო გაერთიანების და აბაშის ეთერზეთების საზოგადოებრივმა მეურნეობებმა.

ჩვენ ვიცით, მარცვლეულის წარმოების გადიდების რა დიდი რეზერვია სიმინდი. გეგმით სათესლედ უნდა მოგვემზადებინა 2.000 ცენტნერი სიმინდის მარცვლი, დავალევა რაიონში დროულად შესრულდა — გაიწმინდა და მომზადდა დასათესად გამოყოფილი თესლი, რომელიც მთლიანად პირველი კლასისაა.

უხვი მოსავლის მისაღებად რაიონში ფართოდ იწერება ინტენსიური ტექნოლოგია, წელს ასეთი წესით დაითესება და დამუშავდება 3.000 ჰექტარი ფართობი, ამისათვის მომარაგებულია სიმინდის მარტივი ჰიბრიდის „ენგურის“ თესლი. სულ რაიონში 10000 ჰექტარი დაითესება, 4000 ჰექტარამდე ნიადაგი გადაიხნა შემოდგომით. უკვე დავთესეთ ერთწლიანი ბალახები 245 ჰექტარზე, ერთ კვირაში კი მთლიანად დავამთავრებთ ერთწლიანი ბალახების თესვას.

შემართული შრომითა და სიძნელებებთან შეუპოვრობით შევძლებთ ყოველი სამუშაოს თავის დროზე და მაღალხარისხვნად შესრულებას.

ბ. აწხაზაშა, ლანჩხუთის რაიონის აგროსამრეწველო გაერთიანების საბჭოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე:

— სტიქიამ არც ლანჩხუთელები დაინდო. გვარიანი ზარალი მიყენა ჩვენს სათეს ფართობებს — კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების სავარგულებს. **წყალმა დატბორა სავარგულების დიდი ნაწილი. ამის მიზეზია, რომ**

7184 ჰექტარიდან დღეისათვის მოხსულია 4100 ჰექტარი. ეს სამუშაო ძირითადად დამთავრებული აქვს აკეთის კოლმეურნეობას — 254 ჰექტარიდან მოხსულია 230, ღრმაღელის — 200-დან — 130, ნიგვზიანის კოლმეურნეობაში 710 ჰექტარიდან მოხსულია 500 ჰექტარი.

ამინდები თანდათან უმჯობესდება, ასე რომ, იმედი გვაქვს, რამდენიმე დღეში ტექნიკა ყველა ფართობში მოახერხებს ხვნას და ის ჩამორჩენა და ხარვეზები, რომლებიც გააჩნია მუშაობაში ლანჩხუთის ჩაის საბჭოთა მეურნეობას (712 ჰექტარიდან მოხსული აქვს 330), ნიგოთის (939-500), ჩიბათის (605-249), შუხუთის (285-80) კოლმეურნეობებს, მალე გამოსწორდება. დავინყეთ ერთწლიანი ბალახების თესვაც.

რაიონში გამოყოფილია 150 ტონა სათესლე სიმინდი 110 ტონის ნაცვლად, საიდანაც ყველა პირველი კლასისაა, 85 ტონა სოია 80 ტონის ნაცვლად, შემოტანილია 30 ტონა სიმინდის მარტივი ჰიბრიდის „ენგურის“ სათესლე ასალა. ინტენსიური ტექნოლოგიით წელს რაიონში დაითესება 1000 ჰექტარი სიმინდი.

რაიონში ყველაფერი კეთდება იმისათვის, რომ ყოველდღიურად რაც შეიძლება მეტი მშრომელი მონაწილეობდეს მინდვრის სამუშაოებში, **ყველა საგაზაფხულო სამუშაო აგრონესების ზუსტი დაცვით და დროულად შესრულდეს.**

რაიონში საგაზაფხულო ხვნათესვასთან ერთად მიმდინარეობს ჩაის პლანტაციების შპალერული და მძიმე სხვლა, უკვე შპალერულად გასხლულია 2000 ჰექტარი. დარჩენილია გასასხლავი მხოლოდ 143 ჰექტარი. მძიმედ გაისხლა 60 ჰექტარი.

დამთავრდა უხეში ჩაის დამზადება. საგაზაფხულო დავალება ითვალისწინებდა 450 ტონას, რაიონში კი დამზადდა 1180 ტონა, ანუ წლიური გეგმის 94 პროცენტით.

ანგარიშს აბარებს პირველი კვარტალი

მეცხოველეობის პროდუქტების დაგება

(კარცინაზი)

საქართველოს სსრ ცენტრალური სტატისტიკური სამსახურის ცნობა

პირუტყვი და ფრინველი

ჩქე

კვრცხი

სულ	გაგმის გეგმულუბა	ზრდის ტემპი	+ ზარშანდულ უსაბამის პერიოდის შედარებით	გაგმის გეგმულუბა	ზრდის ტემპი	+ ზარშანდულ უსაბამის პერიოდის შედარებით	გაგმის გეგმულუბა	ზრდის ტემპი	+ ზარშანდულ უსაბამის პერიოდის შედარებით
საქართველოს სსრ	108	108	+ 1.081	108	107	+ 8.781	107	101	+ 8.079
აფხაზეთის ასსრ	102	102	+ 104	107	110	+ 319	87	80	+ 4.641
აჭარის ასსრ	116	117	+ 161	104	108	+ 162	108	108	+ 524
სამხრეთ ოსეთის ააი	93	102	+ 17	99,9	104	+ 86	114	114	+ 340
იბაშა	102	119	+ 117	114	120	+ 190	—	—	—
აღიგენი	80	64	— 148	114	118	+ 85	—	—	—
ამბროლაური	148	84	— 33	100	98	— 49	120	83	+ 12
ასპინძა	100,9	149	+ 75	111	116	+ 49	—	16	+ 85
ახალქალაქი	115	124	+ 222	107	112	+ 329	129	124	+ 241
ახალციხე	100,6	104	+ 19	100,1	105	+ 46	108	108	+ 42
ახმეტა	105	103	+ 17	100	102	+ 25	120	114	+ 43
ბოგლანოვკა	89	142	+ 291	101	106	+ 201	—	—	—
ბოლნისი	155	106	+ 41	100	102	+ 21	103	102	+ 335
ბორჯომი	112	103	+ 11	111	114	+ 75	—	—	—
ვანი	111	104	+ 116	100,5	101	+ 6	126	282	+ 407
გარდაბანი	106	101	+ 55	100,3	107	+ 246	105	100,1	+ 37
განგუტკორი	101	103	+ 13	100,8	101	+ 6	102	102	+ 15
გორი	82	83	— 142	103	107	+ 98	110	109	+ 1.066
გურჯაანი	106	113	+ 63	101	105	+ 53	190	102	+ 19
დმანისი	104	87	— 92	100	127	+ 312	—	—	—
დუშეთი	71	74	— 172	101	102	+ 19	102	48	—
ნესტორი	105	102	+ 7	129	116	+ 70	100,9	101	+ 17
ზუგდიდი	101	102	+ 23	100,2	102	+ 21	5,4-ქე	84	—
ყაზბეგი	100	98	— 5	—	—	—	—	—	—
ქარელი	120	104	+ 19	99	100,2	+ 2	50	63	+ 507
ქასპი	73	152	+ 316	97	101	+ 8	91	68	+ 477
ყვარელი	103	110	+ 39	100	102	+ 14	116	85	+ 206
ლაგოდეხი	105	101	+ 5	106	109	+ 91	—	6	+ 308
ლანჩხუთი	229	104	+ 19	104	106	+ 33	109	110	+ 85
ლენტეხი	41	56	— 52	37	38	— 187	—	—	—
მახარაძე	112	87	— 78	113	128	+ 188	103	101	+ 6
მარნეული	99,7	102	+ 13	96	100,1	+ 1	—	—	—
მაიაკოვსკი	106	105	+ 12	104	107	+ 31	100,8	103	+ 27
მესტია	37	38	— 99	17	17	— 291	—	—	—
მცხეთა	112	103	+ 7	111	115	+ 93	149	135	+ 142
ონი	102	72	— 68	85	87	— 43	—	—	—
ორჯონიკიძე	114	102	+ 5	119	120	+ 62	—	—	—
საგარეჯო	119	100,2	+ 4	105	112	+ 79	130	132	+ 3.917
სამტრედია	114	100,4	+ 3	104	105	+ 43	102	100,7	+ 19
სამხრე	107	101	+ 5	105	107	+ 46	114	113	+ 465
სიღნაღი	104	127	+ 226	101	116	+ 262	101	107	+ 180
თელავი	100,2	104	+ 17	106	109	+ 74	126	120	+ 209
თერჯოლა	110	115	+ 51	116	118	+ 86	104	106	+ 80
თეთრი წყარო	89	85	— 255	113	119	+ 260	295	164	+ 462
თიანეთი	89	106	+ 19	117	118	+ 82	95	96	+ 12
ხაშური	110	101	+ 6	98	100,6	+ 6	109	97	+ 158
ხობი	109	105	+ 33	94	103	+ 20	—	—	—
წალკა	92	91	— 62	93	102	+ 29	—	—	—
ცაგერი	101	95	— 10	100,3	102	+ 6	89	77	+ 70
წალენჯიხა	107	104	+ 12	107	109	+ 62	—	—	—
წითელწყარო	105	124	+ 216	100,2	104	+ 143	104	104	+ 187
წულუკიძე	104	104	+ 13	104	103	+ 13	—	—	—
ცხაკია	104	103	+ 25	104	105	+ 664	221	167	+ 1.325
ჩოხატაური	101	101	+ 2	100,9	102	+ 8	102	100,2	+ 1
ჩხოროწყუ	128	110	+ 52	108	110	+ 85	105	111	+ 102
ქ. წყალტუბოს ზ.	102	104	+ 33	102	104	+ 33	100	98	+ 101
ქ. კვიატურის ზ.	93	99	— 3	100	102	+ 6	—	—	—
ქ. ტყიბულის ზ.	104	100,3	+ 1	103	104	+ 18	105	100,1	+ 1

შენიშვნა: ღუშეთისა და ზუგდიდის რაიონების კვრცხის დამზადების მონაცემები მეფრინველეობის ფარგლებს პროფილის შეცვლის გამო, შეუსადარა.

სწრაფად, სარისხიანად!

არამდგრადმა ამინდებმა შეაფერხა საგაზაფხულო სამუშაოები, კერძოდ, შარშანდელთან შედარებით ჩამორჩა თესვა. თუ შარშან 30 მარტისთვის 70481 ჰექტარი იყო დათესილი, წელს ამავე თარიღისათვის მხოლოდ 54180 ჰექტარია დათესილი. მონინავე საზოგადოებრივი მეურნეობები ყველაფერს აკეთებენ იმისათვის, რომ მაქსიმალურად გამოიყენონ ხელსაყრელი ამინდები.

თესვის ტემპი კლირდება

გარდაბნის რაიონის კრწანისის სასწავლო-ექსპერიმენტულ მეურნეობაში წარმატებით მიმდინარეობს საგაზაფხულო თესვა. საგაზაფხულო კულტურები მეურნეობაში 441 ჰექტარზე აქვთ დასათესი. უკვე დათესილია 250 ჰექტარი, აქედან 150 ჰექტარი შვრია უკვე დაითესა, საიდანაც 135 ჰექტარს საკვებად გამოიყენებენ, დანარჩენს კი მარცვლად. 150 ჰექტარი დაეთობა სიმინდს, აქედან 20 ჰექტარზე ინდუსტრიული ტექნოლოგია დაინერგება და საშუალოდ ჰექტარზე 50-55 ცენტნერს მიიღებენ. გარდა ამისა 20 ჰექტარზე დაითესება საკვები ჭარხალი, ხოლო 71 ჰექტარზე სუდანური ბალახი და მზესუმზირა. თესვაზე საუკეთესოდ შრომობენ მონინავე მექანიზატორები. გულიევი, ვანო ნიკლაური და ორუჯლებმა 50 ჰექტარზე უნდა დარგონ კარტოფილი. უკვე დარგულია 20 ჰექტარი. შეჯიბრებაში დანიშნაურდნენ იმ ბრიგადის მეკარტოფილეები, რომლებსაც გ. კარკაძე და თ. გორგოძე ხელმძღვანელობენ. ვარხნელ მეკარტოფილეთა მიზანია საშუალოდ ჰექტარზე 120-125 ცენტნერი კარტოფილი მოიწიონ. ახლა მეურნეობის მუშები ყველა ღონეს ხმარობენ იმისათვის, რომ კარტოფილი აგროვადებში და საუკეთესოდ მომზადებულ ნიადაგში დარგონ.

დ. მუსხაია, ადიგენის რაიონი

ბებნისელთა ბაღებში შრომის ფერხულია

მიუხედავად იმისა, რომ მიმდინარე წელი სტიქიის სიმაკვრიტ ხასიათდება, გაზაფხულის პირველი თვეც ჭირვეული იყო. ბებნისის საენერგო მეურნეობის მშრომელთა აბროთაქნიკით გათვალისწინებული სამუშაოების შესრულება მაინც შეაჩივრებული ვადავში მოასწარეს.

გასული წელი კარგი მაჩვენებლებით დაამთავრეს ბებნისელებმა: დაგეგმილი 2822 ტონის ნაცვლად მოინიეს და სახელმწიფოს მიჰყიდეს 3326 ტონა ხილი. წელს ბებნისელები დაამზადებენ 3500 ტონა ხილს და აწარმოებენ 400 000 ძირ ნერგს. უხვ მოსავალს დროულად ჩაეყარა საფუძველი, 342 ჰექტარი ხეხილის ბაღი განოციერებულია მინერალური და ორგანული სასუქებით. მოხსნულია ხარისხიანად, რაც ტრაქტორისტების: ლაზარე ბალახაძის, შოთა მიქელაძის, ილია თიბილაშვილის, ივანე ნაზარაჩოვის და სხვების დამსახურებაა.

№84 (10949), 10 აპრილი,
1987 წელი.

ვარლამ გენგიურის ფოტო.

სასოფლო სამეურნეო სამუშაოების შესრულების მაღალი ხარისხით გამოირჩევა ამ დღეებში ქარელის რაიონის სვედურეთის მეცხოველეობის კომპლექსის მექანიზატორის, საქართველოს ალკკ XXXIII ყრილობის დელეგატ ჯამბულ ახალკაცის შრომა. საკავშირო ალკკ XX ყრილობის დელეგატი მალე გაემგზავრება მოსკოვში ჩვენი ქვეყნის ახალგაზრდობის რჩეულთა დიად ფორუმზე მონაწილეობის მისაღებად.

სურათში: (მარცხნიდან) კომკავშირის ქარელის რაიკომის საორგანიზაციო განყოფილების გამგის მოადგილე დავით თურმანიძე, საკავშირო ალკკ XX ყრილობის დელეგატი ჯამბულ ახალკაცი და კომპლექსის დირექტორი ფილიმონ ედილაშვილი სახნავ ნაკვეთში.

მეზოსტნეთა წარმატება

ბარდაზნის რაიონის მარტყოფის მეზოსტნეოების საბჭოთა მეურნეობის მშრომელთა ბეჯითად შრომობან იმისათვის, რომ მრავალწაროვანი ბოსტნეულით მოაბარაგონ თბილისის მშრომელთა. ამ ამოცანის შესრულებას ისინი ჯერ კიდევ შარხან შემოდგომაზე შეუდგნენ.

ახლა მეურნეობის მშრომელები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ საშუალო საადრეო

და საგვიანო კომბოსტოს მოვლაპატრონობას. ჯერ იყო და საუკეთესო ხარისხის ჩითილები გამოიყვანეს, ახლა კი ჩითილები ღია გრუნტში გადააქვთ. მთავარი და საყურადღებო ამ საქმეში კი ის არის, რომ ღია გრუნტში ჩითილები მანქანით ირგვება, რომელსაც ტრაქტორისტი და ოთხი მუშა ემსახურება.

მეურნეობაში კომბოსტო 75 ჰექტარზე უნდა დაირგას, დარგვა ამ დღეებში დამთავრდება. მა-

რთალია, მეურნეობაში ნიადაგის მომზადება, დარგვა და კულტივაცია ტექნიკის საშუალებით ხორციელდება, მაგრამ კომბოსტოს ნარგავების 80 პროცენტის მოვლა-მოყვანა ოჯახური იჯარით არის გათვალისწინებული. როცა მანქანა ველარ შევა ნარგავებში, მერე ყველა სამუშაო ოჯახური იჯარის წევრებმა უნდა შეასრულონ, ისე, რომ მათი პასუხისმგებლობა მექანიზატორებთან ერთად ძალზე დიდია.

თაყაიშვილი და ბარია

ქართველი საზოგადოება დიდი პატივით აღნიშნავს უდიდესი ქართველი მეცნიერისა და მოღვაწის, თბილისის უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებლის, ექვთიმე თაყაიშვილის (1863-1953 წწ.), ღვაწლს. მან საფრანგეთში ემიგრაციაში გაატარა 1921-დან 1945 წლამდე პერიოდი. იქ მეთვალყურეობდა საქართველოს მენშევიკური მთავრობის მიერ გატანილ სამუზეუმო განძეულობას. მისი ნებისყოფისა და თავდაუზოგავი მცდელობის შედეგი იყო ამ საგანძურის დაცვა მეტად ძნელ პირობებში, მაგრამ სწორედ ამ საგანძურთან ერთად დაბრუნდა ის მშობლიურ საქართველოში. დღემდე სამაგალითოდ რჩება მისი უანგარო სამსახური სამშობლოსა და ქართველი ერისადმი.

ცნობილია, რომ 1921 წლის 11 მარტს ბათუმიდან წაღებული საქართველოს განძეულობა გემით საფრანგეთს ჩაიტანეს, სულ 249 ყუთი. მათგან 175 ყუთი და 12 ტომარა ქუთაისის ხაზინიდან იყო, 61 — ბორჯომიდან, 1 — ხობი-სენაკიდან და ა. შ.

დიდთოვლობის გამო რაჭა-ლეჩხუმის ძვირფასეულობის ქუთაისში დროზე ჩამოტანა ვერ მოხერხდა. დაგვიანებული ტვირთი მონასტრის ეზოში ჩაფლეს, მაგრამ „ჩეკამ“ „დაყნოსა“. მღვდლები წვერით ათრიეს, სამარხს მიაგნეს და სიმდიდრე გაიტაცეს. კვლევების საგანია, რა ბედი ეწია აფხაზეთისა და გურიის სამთავროებისა და საერთოდ საქართველოს სხვა კუთხის ძვირფასეულობას.

იმავე წლის 26 მაისს მარსელის ბანკში შესანახად ჩააბარეს სამუზეუმო განძეულობა 39 ყუთი, სხვა ყუთები ზ. ავალიშვილმა მიაბარა პარიზის „გარდ-მებლ“-ში.

განძეულობის პატრონობა ემიგრირებულმა მთავრობამ ე. თაყაიშვილს დააკისრა.

ჩვენს ყოფაში, სამწუხაროდ, არის ისეთი წუთები, რომელიც ადამიანს მინამდე ხრის, სულიერად ასუსტებს და აწვრილმანებს, მაგრამ ე. თაყაიშვილი, ნებისმიერი პირობების მიუხედავად, გაუტეხელი დარჩა. დიდი ჯაფა დაადგა მაშინ, როცა ნიუ იორკის ხელოვნების მუზეუმის დირექტორი ცდილობდა, მოლაპარაკებოდა ემიგრირებულ მთავრობას მინანქრიანი ხატებისა და მედალიონების შესყიდვაზე. თითქმის დაიყოლია კიდევ, მაგრამ ექვთიმეს პრინციპულობამ გაჭრა.

ასევე დიდი ბრძოლა გადახდა ექვთიმეს საფრანგეთში მცხოვრებ გრაფ ობლენსკის ქვრივის, სამეგრელოს უკანასკნელი მთავრის — ნიკო დადიანის ასულ სალომესთან. ღვთის რისხვასავით თავზე დამტყდარი ეს გამოცდაც მან ბრწყინვალედ ჩააბარა — შვიდწლიანი სასამართლო დავა მოიგო.

თუმცა სასამართლომ გაამტყუნა დადიანის ასული, მაგრამ საქართველოს ემიგრირებული მთავრობა არარსებულად გამოაცხადა და ეროვნული განძი უპატრონოდ დატოვა. ამის შემდეგ, მისი ვარაუდით, „მგელ-ტურები“ კიდევ უფრო გააფთრდებოდნენ, შეექმნებოდა საფრთხე ეროვნულ სიმდიდრეს. ამიტომ ე. თაყაიშვილმა დაიწყო აქტიური მოქმედება განძეულის საქართველოში დასაბრუნებლად.

სამუზეუმო ექსპონატების სია თბილისში პირველად 1935 წელს გამოქვეყნდა, ანუ გატანიდან 14 წლის შემდეგ, ფაშისტური გერმანიის მიერ საფრანგეთის ოკუპაციამ ხელი შეუშალა დაბრუნების პროცესს. უფრო მეტიც, საფრთხე შეუქმნა მათ შენარჩუნებას. ექვთიმეს დიდი ოფლისღვრა მოუწია მათ გადასარჩენად და საფრანგეთის მეთაურის — დეგოლისა და სტალინის ნებართვის მიღების შემდეგ 1945 წელს განძეულობა, მის საიმედო გუშა-

გებთან ერთად, საქართველოში დაბრუნდა.

ამ ოფიციალური ფაქტების მიღმა საინტერესო მოვლენები ვითარდებოდა.

ე. თაყაიშვილს 3 და-ძმა ჰყავდა. ახლო ნათესავებმა კარგად იცოდნენ მისი ადგილსამყოფელი, მაგრამ კომუნისტური რეჟიმი სასტიკად კრძალავდა რაიმე კავშირის დამყარებას უცხოეთში მცხოვრებლებთან. საბჭოთა მთავრობის უმაღლეს ხელისუფალთ კარგად უწყოდნენ ე. თაყაიშვილის ერი-სადმი სამაგალითო თავდადებისა და მაღალი ზნეობის თაობაზე, ამიტომ 1933 წელს, უშუალოდ ბერიას ინიციატივით, ექვთიმეს ღვიძლი ძმის, ერმილეს, ქალიშვილი — თამარი მოსკოვში წაიყვანეს და კრემლში საერთაშორისო კავშირის ოპერატორად დანიშნეს. ეს იყო საკმაოდ საპასუხისმგებლო სამუშაო, სადაც უცხო ენების ცოდნასთან ერთად საჭირო იყო დიდი ერუდიცია და არისტოკრატიული ჩვევები, რაც თაყაიშვილთა გვარს მუდამ ამშვენებდა.

ოფიციალური მასალებით დაფიქსირებული არ არის ბიძისა და ძმისშვილის ახლო ურთიერთობა, მაგრამ ღირსეული ბიძისადმი თამარის თანადგომა და პატივისცემა ცხადია. იგი სტალინს ვერას გაუბედავდა, მაგრამ საგარეო და უშიშროების სამინისტროებში, საფრანგეთის საელჩოში მომუშავეებთან მის ურთიერთობას ფაქტები ადასტურებენ.

1949 წელს, როცა სტალინი

წყალტუბოში ისვენებდა, თამარ თაყაიშვილს შვებულება მისცეს და იგი სიამოვნებით გამოემშურა საქართველოსკენ და თავის დასთან, დარეჯანთან, სენაკში ჩავიდა. დარეჯანი ექიმი იყო, მეუღლე ჯონდი კაკუბერი ასევე განთქმული მკურნალი გახლდათ. თამარის სენაკში ჩამოსვლის მოწმე ბატონი ამირან შენგელია იგონებს: **„თამარი საშუალო სიმაღლის, პირმშვენიერი ქალბატონი იყო. დინჯად მოუბარი და საოცრად თავშეკავებული, სტალინის მოსკოვში დაბრუნებამდე სამი დღით ადრე სენაკში ლავრენტი ბერია ჩამოვიდა რუს გენერალთან და ქართველ პოლკოვნიკებთან ერთად, მათ რაიონის ღირსშესანიშნაობანი დაათვალიერეს, შემდეგ ჯ. კაკუბერთან პური ჭამეს და საღამოს კი ბერიამ საკუთარი მანქანით თამარი თან წაიყვანა“.**

თამარ თაყაიშვილსა და ლავრენტი ბერიას ამგვარი სიახლოვე გვაფიქრებინებს, რომ სახელოვან მინისტრთან თამარს აუცილებლად ექნებოდა საუბარი და სთხოვა, განძეულობის დაბრუნების დაჩქარებასთან ერთად მხცოვანი ბიძისთვის ჩამოსვლის ნებართვა დაერთო. **ბერიამ, ცხადია, სტალინი დაარწმუნა, რადგან ცნობილია, ექვთიმე საქართველოში დაბრუნებისა და ხელშეკრულების გარანტია მიიღო.**

თამარის ძმა, სევერიანი, წყალტუბოს მთავარი ექიმი იყო, სადაც

სტალინი ისვენებდა, ესეც შემთხვევითი დამთხვევა არ უნდა იყოს. **1945 წელს, როცა ბატონი ექვთიმე საქართველოში ჩამობრძანდა, იგი განსაკუთრებული დაცვისა და მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდა. ცხადია, მას ბერიას ხალხი იცავდა. დიდი ხნის ემიგრანტთან მოსახლეობის ურთიერთობა შეზღუდული იყო, პირველ ხანებში — თითქმის შეუძლებელი. ამას კომუნისტური იდეოლოგია მოითხოვდა და ბერია სხვაგვარად ვერ მოიქცეოდა. დარეჯან თაყაიშვილმა და ახლო ნათესავებმა, როცა მხცოვანი და სახელოვანი წინაპარი მოინახულეს, ბატონ ექვთიმეს დარეჯანისთვის უთქვამს: შენს ქმარ-შვილთან შემახვედრე, სიკვდილის წინ მსურს, ყველა გნახოთო, ძალიან მენატრებო.**

რებითო, მაგრამ სპეციალური ნებართვის გარეშე ამ შეხვედრის მოწყობა ვერ მოხერხდა. მაშინ დარეჯანმა მოსკოვში თამარს დაურეკა და სთხოვა ბიძასთან ოჯახში შეხვედრის ხელშეწყობა. მოკლე ხანში კაკუბერების ოჯახის წევრებს ნება დართეს, სწევოდნენ სახელოვან მამულიშვილს. სიაში შეუტანიათ დარეჯანი, მისი მეუღლე და ოთხი შვილი, მაგრამ ერთი ვაჟი მაშინ ლენინგრადში სწავლობდა და მისი ჩამოყვანა ვერ მოხერხდა, მის ნაცვლად თან იახლეს ახლობელი ამირან შენგელია.

ბატონი ამირანი იგონებს: **„უკვე ღრმა მოხუცმა ექვთიმემ საოცრად გაიხარა მონატრებული ნათესავების ხილვით, თვალნამიანმა ნაიჩურჩულა: გმადლობთ, სული და გული როგორ გამითბეთო; როცა ძმისშვილის ქმარი იხილა, თქვა: ნამდვილი კოლხიაო, მოზარდებს თავზე ხელის გადასმით მოგვეფერა და დაგვლოცა“.** ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მოწმობს, რომ თამარი ბერიას გარეშე ვერას გახდებოდა.

ასევე ცნობილია, რომ საქართველოს პირველი პრეზიდენტის, ნოე ჟორდანიას, საფლავის ქვაზე აწერია ეპიტაფიად შესანიშნავი სიტყვები:

„ვარ ჩემი ქვეყნის
გულდამწვარი ჭირისუფალი,
ერის ბრწყინვალე მომავლით,
მსურს, გავიხარო,

**თამარ თაყაიშვილსა და ლავრენტი ბერიას
აგვარი სიახლოვე გვაფიქრებინებს,
რომ სახელოვან მინისტრთან თამარს
აუცილებლად ექნებოდა საუბარი და სთხოვა,
განძეულობის დაბრუნების დაჩქარებასთან
ერთად მხცოვანი ბიძისთვის ჩამოსვლის
ნებართვა დაერთო. ბერიამ, ცხადია,
სტალინი დაარწმუნა, რადგან ცნობილია,
ექვთიმე საქართველოში დაბრუნებისა და
ხელშეკრულების გარანტია მიიღო.**

თუ საქართველო არ იქნება თავისუფალი, დე, მტვრად ქცეული დამენახოს მთელი სამყარო!

ეს შესანიშნავი ბნ.კარები ეკუთვნის სიმონ (სიმონიკო) ბერეჟიანს. გარკვეული ხანი ფართო საზოგადოებისთვის ცნობილი არ იყო მისი წარმომავლობა, შემდეგ გაირკვა, რომ იგი ერმილე თაყაიშვილის ვაჟია (გ. შარაძე „უცხოეთის ცის ქვეშ“ ტ. მე-3, გვ. 197), ანუ ექვთიმეს ძმისწული. ერმილეს ხუთი შვილი ჰყავდა: სიმონი, სევერიანი, კოკულა და ორი ქალი. ასეა წყაროებში ცნობილი. ეს ორი ქალი ჩვენთვის უკვე ცნობილი თამარი და დარეჯან თაყაიშვილებია, ხოლო მათი ძმა, სევერიანი, როგორც აღვნიშნეთ, წყალტუბოში მთავარ ექიმად მუშაობდა.

მშობლებმა სიმონი დეიდას მიამოწიეს, რომელიც ცოლად ჰყავდა ვინმე სიმონიკო ბერეჟიანს. აღმზრდელმა საკუთარი გვარ-სახელი მიაკუთვნა ბიჭს, თავად სიმონას კარგა ხანი არ ცოდნია მისი წარმომავლობის შესახებ, როცა თბილისში სასწავლებლად ჩამოიყვანეს, გაუგია, ვისი ძეც იყო, რასაც საკმაოდ გაუღიზიანებია სიმონი და შემდგომ ამ თემაზე საუბარს თავს არიდებდა. თურმე როცა მასთან ღვიძლი და — დარეჯანი მივიდა და ესაუბრა, მას უთქვამს: „თუ მშობლებმა ოთხი შვილის აღზრდა შეძლეს, მეხუთეს აღზრდა არ უნდა გასჭირვებოდათ“.

როცა სიმონიკა 1923 წელს პა-

რიზში ჩავიდა, ბიძა, ექვთიმე, უკვე აქ იყო, აქტიურ სამეცნიერო და საზოგადოებრივ საქმიანობას ეწეოდა. იცოდა რა სიმონიკამ საკუთარი წარმომავლობის შესახებ, სავარაუდოა, რომ ღვიძლ ბიძასთან კეთილი დამოკიდებულება ექნებოდა და შესაძლოა, მისი საკმაოდ გავლენაც განიცადა, რადგან სიმონიკას შემოქმედება „ერის პოლიტიკური უბედურების მძაფრი ანარეკლია“. მას ტრფობაზე და ადამიანურ სისუსტეებზე ფაქტობრივად არ უწერია. სამშობლო, მისი ბრწყინვალე წარსული და ბედუკუღმართი აწმყო — აი თემები, რომლებსაც მოახმარა ახალგაზრდული ენერჯია და უშრეტი ფანტაზია. იგი აქტიური წევრი იყო „თეთრი ლეგიონის“ ორგანიზაციისა, რომლის წევრები ექვთიმე თაყაიშვილთან მეგობრობდნენ.

ბატონი ამირან შენგელია იგო-

ნებს, რომ „დარეჯანი მუდამ ახსენებდა ძმის სახელს და იმედი ჰქონდა, იგი ცოცხალი იყო და, როცა ექვთიმესგან გაიგო, მისი კვალი მეორე მსოფლიო ომის დროს დაიკარგაო, ცხარედ ატირდა“.

ცხადია, გამოცდილი და საოცრად გონებაგახსნილი ბერია კრემლში მეტად საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე არ დანიშნავდა და არ ენდობოდა ქალს, რომელსაც ღვიძლი ძმა და ბიძა ემიგრაციაში ჰყავდა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ საქართველოს განძეულობაზე და ემიგრაციაში მყოფ თაყაიშვილთა შესახებ და არა მხოლოდ მათზე, ბერიამ ყველაფერი იცოდა. მის სხარტ აზროვნებას არ გამოეპარებოდა ერის საგანძურის უდიდესი მნიშვნელობა, ამიტომ წონადი როლი ითამაშა მის დაბრუნებაში.

სტალინის სიკვდილისა და ბერიას დაპატიმრების შემდეგ თამარ თაყაიშვილი მოსკოვიდან გამოდევნეს, იგი საქართველოში ჩამოვიდა, სენაკში დასესტუმრა და სიცოცხლის ბოლომდე მასთან დარჩა. იგი დიდი მონდომებით რუსულსა და უცხო ენას ასწავლიდა მოზარდებს, კრემლში გატარებული ხანგრძლივი წლების განმავლობაში ნანახ-განცდილის მოგონებაში კი მეტად ძუნწობდა.

თამარი და დარეჯანი ერთმანეთის გვერდით „ძმათა სასაფლაოზე“ არიან დაკრძალულნი. თამარის ქვაზე არაფერია წარწერილი, გავაჟამი, ქალბატონის სამარადისო სასუფეველს მილიონთა მსგავსად მიწა დაფარავს და შეუმჩნეველი გახდება, მაგრამ ყოველ ადამიანს გააჩნია რაიმე ძვირფასი და მნიშვნელოვანი, რაც მის სულს ზოგჯერ ცაში გააეღვებს.

საქართველო ამაცობდა და ამაცობს მამულიშვილებით. სწორედ ბობოქარმა სულმა და ერისადმი ჭეშმარიტმა თავდადებად ატარა ექვთიმე თაყაიშვილი ასე ძნელად გასავლელ გზაზე.

ქვეყნის სამსახური ადვილი არ არის, ზოგჯერ გზა ვინრო და კლდოვანი ცდის ადამიანს.

ბორის ლავითია

საქართველოს განძეულობაზე და ემიგრაციაში მყოფ თაყაიშვილთა შესახებ და არა მხოლოდ მათზე, ბერიამ ყველაფერი იცოდა. მის სხარტ აზროვნებას არ გამოეპარებოდა ერის საგანძურის უდიდესი მნიშვნელობა, ამიტომ წონადი როლი ითამაშა მის დაბრუნებაში.

გოგი დოლიძე:

პირველ ჩიბუი ქართული ხარ და მერე, ვინც ვინცა, ის იყავი

გოგი დოლიძე — ადამიანი, რომელიც არასოდეს იღლება, არასოდეს ყრის ფარ-ხმალს და საქმე, რომელსაც ხელს ჰკიდებს, ნებისმიერ ფასად ბოლომდე მიჰყავს. პროფესორი, ჩვენი დროის უდიდესი კინომცოდნე, ქართული კინოს მემატიანე, საზოგადო მოღვაწე, ჩოხოსან რაინდთა დასის ხელმძღვანელი დღეს ყველაზე მეტად იმით ამაყობს, რომ საკუთარ სოფელში, ჩოხატაურის რაიონის სოფელ შუა ამაღლებაში, თავის სკოლას უფლის და იქაურ ბავშვებს ცხოვრებას უხალისებს.

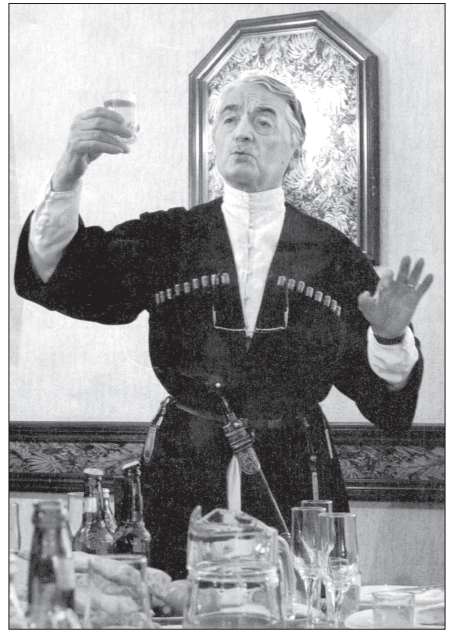
80 წელს მიღწეული პროფესორი ბავშვივით ალტკინებული და გახარებულია საკუთარი წამოწყებით და დიდი სიხარულით ელოდება იმ დღეებს, როდესაც სოფელში ბავშვების გასახარად ნივთებს შეიძენს.

ვინც გოგი დოლიძეს კარგად იცნობს, იცის, რომ მას ასეთი კეთილი საქმე ახალქალაქშიც გაუკეთებია, ამბობს, რომ როგორც უდადაც არ უნდა ვგრძნობდე თავს, ჩიტივით ვხდები, როდესაც ვიცი, რომ ჩემს სოფელში უნდა ჩავიდეთ. უკვირს ისიც, რომ მას ასეთი კეთილ საქმეში ყოველთვის უანგაროდ ეხმარებიან. უკვე გაუკეთებია წიგნის მოყვარულთა კლუბი, სადაც უნიკალური გამოცემები ჩაუტანია. კლუბში ჩაი, ყა-

ვა და ნამცხვრები ახალგაზრდებს უფასოდ აქვთ.

90-იან წლებში, როდესაც კინოთი და მისი ბედით არავინ ინტერესდებოდა, ბატონმა გოგიმ ტრადიციად აქცია და აგერ უკვე წლებია, დღესასწაულად იქცა აკაკი ხორავას ხსოვნის დღე. ამ დღეს მას სენაკიდანაც, აკაკი ხორავას რაიონიდანაც ჩამოჰყავს მსახიობები. მაღლიერმა სენაკელებმა კი ბატონი გოგი სენაკის საპატიო მოქალაქედ დაასახელეს.

გოგი დოლიძე ყოველწლიურად ატარებს მოსწავლეთა კონფერენციას თემაზე „მამულს გული უპირველეს ყოვლისა“, ბავშვებს გულდასმით აცნობს გამოჩენილი ადამიანების, ქართველი მეფეების ცხოვრებისა და მოღვაწეობის

დეტალებს და ამას ყველაფერს დიდი სიყვარულითა და ხალისით აკეთებს. 30 წელიწადია, იხსენებს ლადო მესხიშვილს, იუნკრებს, დიდ დღესასწაულად აქცია მარაბდობა; რამდენიმე წელიწადია, სიღნაღში სოლომონ დოდაშვილის გასახსენებლად ჩადის, იხსენებს მიხა ხელაშვილს, ქაქუცა ჩოლოყაშვილს, ამაყობს იმით, რომ საქართველოს ასეთი შვილები ჰყავდა. თვლის, რომ მისი პირდაპირი მოვალეობაა, მომავალ თაობებს დიდებული ადამიანების ცხოვრება გააცნოს, მათი სიყვარული ასწავლოს. პატრიარქს უთქვამს: „შენ გურული კაცი ხარ და ჩოხის ჩაცმა ხანჯლის ტრიალი არ გეგონოს, ჩოხა ადამიანების გვერდით დგომას ნიშნავს, შენ ეს უნდა გააკეთო“. „ქართული კინოს პატრონი და ბრწყინვალე მამულიშვილი“ — ასე უწოდებს მას ჩვენი დროის უდიდესი მწერალი, ბატონი ჭაბუა ამირეჯიბი, რამეთუ გოგი დოლიძეს ადამიანების დახმარება უპირველეს საქმედ აქვს ქცეული.

შვილიშვილებთან ერთად

„პირველ რიგში, ქართველი ხარ და მერე, ვინც გინდა, ის იყავი!“

— ეს მისი დევიზია.

2012 წლის 21 ივლისს მთელი მსოფლიოს ყურადღება მიიქცია, როდესაც აკაკი წერეთლის მიერ ასი წლის წინ გავლილი გზა ხელმეორედ გაიარა და დაანგრია მითი იმის შესახებ, რომ არავისთვის 1200-მეტრიანი დოკუმენტური ფილმი არსად, არც ერთ ქვეყანაში არ მიუძღვნიათ, როგორც ამას ფრანგი კინომცოდნე ჟორჟ სადული ამტკიცებდა, რითაც მთელი მსოფლიოს ყურადღება მიიქცია.

რამდენიმე წელიწადია, უძველესი ფილმების აღდგენით არის დაკავებული, ფილმები მოსკოვიდან არის წამოსაღები, რაც პრობლემებს ქმნის. **„სულ ვამბობდი ფილმების დედნები შევიძინოთ და მოსკოვიდან წამოვიღოთ, მაგრამ არავინ მისმენდა, ახლა ეს ჩვენთვის სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს. მაგალითად, „ჭრიჭინას“ ასლის გადაღება 7 ათასი ლარი ჯდება, „გიორგი სააკაძის“ ასლის გადაღება კი — 12 ათასი ლარი. 18 ფილმი აღვადგინე და ახლა ხანდახან, როგორც რეჟისორს, ისე მაცხადებენ ხოლმე, ერთხელ თენგიზ აბულაძეს ვუთხარი, შენი სახელი შვიდ ფილმს აწერია,**

მეღა ჩახავას 80 წლის იუბილეზე, 2001 წ.

ჩემი კი თვრამეტს-თქო, ვეხუმრებოდი“.

კინომცოდნე გოგი დოლიძე არის უმრავი საინტერესო წიგნის ავტორი. გენერალ მაზნიაშვილის მონოგრაფიის წერა რომ დაუსრულებია, ისტორიკოსებს აღფრთოვანება ვერ დაუფარავთ, უნაკლო და შესანიშნავი ნამუშევრის გამო. წერს ლექსებსაც და არც თუ ურიგოს.

გოგი დოლიძე მსოფლიო პრესისთვის, მისი ღვაწლის გარდა, თამაღობითაც საინტერესო აღ-

მოჩნდა. „ვაშინგტონ პოსტი“ მასზე, როგორც უდიდეს თამაღაზე, ისე წერს, 11-გვერდიან პუბლიკაციაში, პირველი ჭიქიდან სუფრის ბოლომდე დეტალურადაა აღწერილი და გადმოცემული გოგი დოლიძის თამაღობის ხელოვნება.

ქართული კინოს დიდი მოამაგე და მემკვიდრე ძალიან ამაყობს მამით — გალაქტიონ დოლიძით: „მამა ძალიან მემამაყება, ის ქუთაისის პროკურორი იყო. ოთხი თვე ეხვეწებოდა ხელმძღვანელობას, თანამდებობიდან გაეთავისუფლებინათ და იცით რატომ, იმიტომ, რომ 37 წელი იყო. ეს ფაქტი ჩემში დიდ სიამაყეს იწვევს. ვიცი, როგორი ადამიანის შვილი ვარ, მარტო მისი ხსოვნა არ მომცემს იმის უფლებას, რომ, რასაც ვაკეთებ, დიდი სიყვარულით არ ვაკეთო“.

ბატონ გოგის კეთილი საქმეის წამოწყებაში მეგობრები უწყობენ ხელს.

„მეხალისება საქმის კეთება, — ამბობს იგი, — სულ რაღაცას ვეძებ, რაღაცას ვკითხულობ, ვსწავლობ. არ მინდა, რამე გამომჩიეს. ყოველი წლის ბოლოს, 15 დეკემბერს, ჩოხოსან რაიდთა დასი მთელი წლის წამოღვანარს ვაჯამებთ და ამ დროს ძალიან ბედნიერი ვარ, მიხარია, რომ კიდევ ერთ წელიწადს ჩემს ცხოვრებაში ამოდ არ ჩაუვლია“.

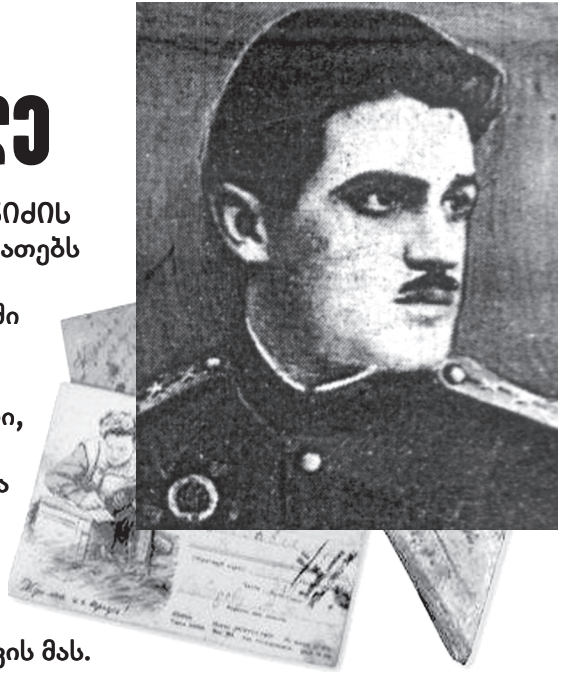
ეკა ნასყიდაშვილი

ომარ მხეიძესთან ერთად

მოყვარისთვის უნიკალური სისოსხლა

ვინც ომში გამირულად დაცემულ კაპიტან პავლე შარაშენიძის ფერგამკრთალ, გაყვითლებულ-გაცრეცილ ფრონტულ ბარათებს იხილავს უთუოდ თხემით ტერფამდე შეძრავს, ააღელვებს, ააფორიაქებს. ეს ბარათები უნებურად იმ მრისხანე დღეებში გადაგახედებს, ომის მთელ საშინელებას დაგანახებს, დაგანახებს მტრის რისხვად აღმდგარ საბჭოთა ადამიანს, მგზნებარე პატრიოტს, რომელშიც მომხვედურისადმი ზიზღი, მისი შემუსვრის წადილი, შურისგება იმდენად მძაფრი, იმდენად ულმობელია, რამდენადაც ძნელი, მტკივნეული და სინანულის მომგვრელია განშორება მოყვასთან, მცირეწლოვან შვილებთან, ცოლთან... მას ღრმად აქვს შეგნებული ფაშიზმის სისაძაგლე, მთელი ის უბედურება, რაც კაცობრიობის ამ უბოროტეს მტერს მოაქვს ადამიანებისათვის და ხელში იარაღით თავგანწირვით ებრძვის მას.

„ძნელია იმის ნახვა და განცდა, რასაც აქაური მცხოვრებლები განიცდიან ფაშისტის ურდოებისაგან. არავითარ ღონეს და ძალას არ დავიშურებ, არ დავზოგავ, რომ ეს უბედურება თქვენ აგაცდინოთ“, — ასე წერდა მეუღლესა და მცირეწლოვან შვილებს პავლე შარაშენიძე ომის პირველ მრისხანე დღეებში და ეს ლიტონი სიტყვები, ფუჭი დაპირება როდი იყო. ეს იყო მოყვასისადმი, სამშობლოსადმი, მომავლისადმი მიცემული მხედრული სიტყვა ვაჟკაცისა, რომელსაც თავდავინწყებით უყვარდა სიცოცხლე, ოცნებობდა მშვიდობიან მომავალზე, შინ გამარჯვებით დაბრუნებაზე.

„წარმოუდგენლად მენატრებით. როდის იქნება ეს სანატრელი დღე რომ გულმკერდში ჩაგიკრათ ჩემო ცინარიკო, ჩემო შოთიკო...“ — წერდა 1944 წლის თებერვალში პავლე შარაშენიძე ცოლ-შვილს და, ბუნებრივია, მამაცი კაპიტანი გრძნობდა მოახლოებულ გამარჯვებას, სასოებით ელოდა იმ ნეტარ წუთს, როდესაც შინ გამარჯვებული დაბრუნდებოდა, მაგრამ ძალგულოვან ვაჟკაცს, რომელმაც გამირული ბრძოლით განვლო გრძელი, მეტად სახიფათო ფრონტული გზები და მთელი სამი წელიწადი მამაცურად ურტყამდა საძულველ მტერს, ომის

მინურულს ბედმა უმუხტლა, მტერთან ერთ-ერთი შერკინების ჟამს გამირულად დაეცა.

ეს მოხდა 1944 წლის 21 ივლისს. ბუნებრივია, ნაწილის სარდლობამ ეს თავზარდამცემი ამბავი აცნობეს პავლე შარაშენიძის მეუღლეს ზინაიდა მაქსიმელაშვილს. ნაწილის სარდლობამ მწუხარე ჭირისუფალს გასამხნევებლად, ჭირის შესამსუბუქებლად ისიც აცნობეს, რომ ბრესტის ოლქის, ბელსკის რაიონის, დაბა მელეიჩიცაში გამირულად დაცემულის საფლაგზე დადგმულია ძეგლი წარწერით: **სამარადისო ხსოვნა სამშობლოსათვის დაღუპულ სამამულო ომის ორდენის კავალერს, ვეტსამსახურის გვარდიის კაპიტანს პავლე ნიკოლოზის ძე შარაშენიძეს.**

ნაწილის სარდლობისგან გამოგზავნილ იმ წერილში, რომლითაც ზინაიდა მაქსიმელაშვილს მეუღლის გამირულად დაღუპვის ამბავი აცნობეს, არის ასეთი სტრიქონები: **„მძიმედ დაჭრის მომენტიდან სიკვდილამდე პავლე ნიკოლოზის ძე სრულ გრძნობაზე იყო და იგონებდა თავის ოჯახს“.** ალბათ, წარმოსადგენადაც კი ძნელია, თუ რაოდენ მძიმე, რაოდენ შემადრწუნებელი, სასონარკვეთილი იყო მაშინ მძიმედ დაჭრილი, სულთმობრძავი გმირის განცდები, რა მძიმე იყო შეგუება იმ აზრთან, რომ ველარა-

სოდეს ნახავდა თავის სანუკვარ, სათაყვანო პატარებს, ცოლს, ვეღარ იჯერებდა გულს მათი ფერებით. ვინ იცის, რა მწარე ნაღველი ჩაიყოლა, რა ვეება სევდად დაანვა გულს, რომ ობლად დატოვა ორი პატარა...

გამოხდა დრო, გამირულად დაცემული კაპიტანის პატარა ობლები გაიზარდნენ, გაიზარდნენ სწორედ ისეთები, როგორც მოსიყვარულე, ფრონტზე დაღუპულ მამას სურდა.

მათ ყოველთვის დიდი სიამაყითა და სინანულით შეუძლიათ განიხსენონ სახელოვანი, მომავალი თაობების ბედნიერებისთვის დაღუპული მამა, პაპა, რომელიც ბრესტიდან თბილისში გადმოსვენეს და რომლის საფლავსაც ასეთი წარწერა აქვს: **„საყვარელმა მხარემ ვერ დაგთმო უცხო მოყვრისას და აწ მარადის ენაცვალე ჩვენს ცივ, მაგრამ მშობლიურ მიწას“.**

ხედავთ, რა კარგად დაუნერიათ — მან თავისი სიცოცხლე სწორედ სამშობლოს, მოყვასს, მომავალ თაობათა ბედნიერებას ანაცვალა და ეს კი მომავალ თაობებს ყოველთვის სიამაყესა და სინანულს მოჰგვრის, დიდი მადლიერების სიამაყესა და სინანულს!

ვ. საყვარელიძე, აპრილი, 1987წელი

შარტა აშტა — მრავალუაშიერ, ბაბრატ!

1987 წელს, როცა ცნობილ აფხაზ მწერალს — ბაგრატ შინქუბას 70 წელი შეუსრულდა, მას იუბილზე მთელმა საქართველომ მიულოცა. იმ მეგობრობისა და სიყვარულის არდანახვა, რომელიც აფხაზი ხალხის ამ ღირსეულ შვილს თავის ქართველ მეგობრებთან აკავშირებდა, ყოველთვის შეუძლებელი იქნება ორი მოძმე ერის — ქართველებისა და აფხაზების ერთობის მოწინააღმდეგეთა ძალისხმევის მიუხედავად. მწერლის დამოკიდებულება საქართველოსა და ქართული კულტურისადმი ნათლად ჩანს მის შემოქმედებაში.

მრავლისმეტყველია აფხაზური ანდაზა: „სამშობლოს დამკარგველი ყველაფერს დაკარგავს!“ — ეს აფხაზური ანდაზა ეპიგრაფად წარუმიძღვარა ბაგრატ შინქუბამ თავის საყოველთაოდ ცნობილ რომანს „უკანასკნელი უბიხი“. იგი ავტორის რწმენაა და გამოხატავს არამხოლოდ დასახელებული ნაწარმოების იდეას, არამედ საზოგადოდ მწერლის მთელი შემოქმედების ლაიტმოტივს.

ბ. შინქუბა სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდა 1935 წელს და მის ლირიკაში მთავარი ადგილი იმთავითვე დაიკავა მშობლიურმა სოფელმა ქლოუმ (ოჩამჩირის რაიონი), მაგრამ პოეტის პატრიოტიზმი არ არის „კუთხური“, შეზღუდული, როგორც მწერალი-ინტერნაციონალისტს ფართოდ ესმის სამშობლოს თემა და სიყვარულით წერს შოთა რუსთაველზე, რუსთაველის პროსპექტზე... პოეტი ადიდებს „სიმღერის მეუფეს“: „სადაც კმობაა უმნიშვნლო, სად წმიდა სიყვარულია, იგი ყოველთვის იტაა, სინათლედ აღმართულია“.

ქართული თემა შემთხვევითი არ არის აფხაზი პოეტისთვის. მან სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ სწავლა განაგრძო თბილისში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტურაში და 1945 წელს აქვე მოიპოვა ფილოლოგიური მეცნიერებათა კანდიდატის

სამეცნიერო ხარისხი. თბილისში სწავლის პერიოდში იგი მეგობრობს ქართველ მწერლებთან, ბევრს კითხულობს საქართველოს წარსულზე, ეზიარება ქართულ კლასიკურ მწერლობას, თანამედროვეობას; ორგანულად განიცდის ქართველი ერის ისტორიას, ახლოს ეცნობა ჩვენს ეროვნულ ბუნებას, ხასიათს და თითქმის ყველა მის მნიშვნელოვან ქმნალებებში, პოემებსა თუ რომანებში („ჩემი თანამემამულენი“, „უკანასკნელი უბიხი“ და სხვ.) სიყვარულით ხატავს ქართველ კაცს.

ბაგრატ შინქუბას შემოქმედება (ლირიკა, ეპოსი) თვისებრივად ახალ ნაკადს წარმოადგენს აფხაზურ მწერლობაში. ფართოა მისი სამწერლო დიაპაზონი, თემატიკურ-ჟანრული ბუნება. ცნობილი აფხაზი მეცნიერის — შალვა ინალ-იფას სიტყვით, „ბაბრატ შინქუბას პოეზია ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ეტაპია აფხაზურ ლიტერატურაში“.

40-იანი წლებიდან ლირიკოსი პო-

ეტის შემოქმედებაში თავი იჩინა ეპიკურმა საწყისმა. იგი წერს რომან-ლექს „ჩემი თანამემამულენი“, რომლის გმირები იბრძვიან მმართველობის ძველი ფორმების, ხელმძღვანელის უმოქმედობის წინააღმდეგ და იმარჯვებენ. ამ თვალსაზრისით ეს რომანი-პოემა დღესაც გვეხმარება ჩვენი ცხოვრების რევოლუციურ გარდაქმნებში...

50-იანი წლებიდან ბაგრატ შინქუბა ქმნის აფხაზური პოეზიის ლირიკულ შედეგებს, რომლებიც ინტერესს აღძრავენ ფილოსოფიური გააზრებით.

1905 წლის რევოლუციურ წარსულს მიუძღვნა პოეტმა გმირულ-ეპიკური პოემა „კლდის სიმღერა“ (1965), რომელშიც „ჰარმონიულად შერწყმულია ისტორიული სინამდვილე, რევოლუციური რომანტიკა, პოეტური ფანტაზია და მკაცრი რეალიზმი: ზოგადკაცობრიული და ეროვნული განსაკუთრებულობა, ეპოსი და ლირიკა, დრამატული და ტრაგიკული, სატირა და იუმორი, ირონიული

სტილი და ღრმა ფილოსოფიური აზროვნება (შ. ინალ-იფა).

საინტერესოა მოთხრობა „ჩანთა დაბრუნდა“ (1969). ნაწარმოების ცენტრში დგას მოხუცი აფხაზი გლეხი ჩანთა, რომელიც სოფელში ცხროვრობდა და დაქვრივების შემდეგ ქალიშვილმა ქალაქში ჩამოიყვანა. საუკეთესო პირობების (კომუნალური ბინა, გათბობა, თბილი წყალი და სხვა კომფორტი) მიუხედავად, იგი თავის სოფელს დაუბრუნდება და ძველი მეზობლები (კოლმეურნეობა) მას სახლს უშენებენ... მოთხრობა საინტერესოა კრიტიკული პათოსით...

განსაკუთრებული აღიარება მოუტანა ავტორს რომანმა „უკანასკნელი უბიხი“ (1974), რომელიც ახლახან მეორედ გამოიცა ქართულ ენაზე (თ. ჩიჯავაძის თარგმანი). იგი ზედიზედ რამდენიმეჯერ გამოქვეყნდა რუსულ ენაზე, ითარგმნა სომხურ, ბულგარულ, უნგრულ და სხვა ენებზე.

„ეს არის მათად დიდმნიშვნელოვანი და სერიოზული ნიშანი, — განაცხადა მოსკოვში ამ ნიშნის განხილვაზე ბ. აბაშიძემ. — იგი მკითხველს გაიძულებს იფიქრო, იფიქრო ნარსულზე, ანაწყობს და საკუთარი ხალხის ბედზე. ზამოქმედავის ასეთი ქალა მიღწეულია იმით, რომ ნიშანი დანერვილია დიდად გამომცდილი ოსტატის მიერ.“

„უკანასკნელი უბიხი“ ეძღვნება კავკასიის ერთ-ერთი, ან ფიზიკურად განადგურებული უბიხი ხალხის ტრაგედიას. ისტორიულად ცნობილია, რომ ეს ხალხი ცარიზმის დიდმპყრობელური, თურქეთის-ისლამური რელიგიისა და ადგილობრივ ფეოდალთა გამცემლური პოლიტიკის შედეგად იძულებული გახდა, დაეტოვებინა სამშობლო და გადასახლებულიყო თურქეთში, სადაც ტანჯვა-წამებაში განადგურდა ან გაითქვიფა ადგილობრივ ტომებში. ავტორი ამ გმირი ხალხის უკანასკნელი წარმომადგენლის, 100 წლის ზაურყან ზოლაკის სახით გვიხატავს მთელი ერის ტრაგიკულ ბედს. ავტორი რომანის სიუჟეტში ორგა-

ბაგრატ შინქუბა, კონსტანტინე სიმონოვი და ნოდარ დუმბაძე

ნულად აქსოვს ფართო სოციალურ-პოლიტიკურ კონფლიქტებს და რევოლუციურ მოძრაობას, რომელიც დამახასიათებელია ჩვენი საუკუნის გარიჟრაჟზე რუსეთის მთელი იმპერიისთვის, ასევე **ორგანულია რომანისათვის უბიხი და აფხაზი ხალხების ბედის შეპირისპირება. ამ ხერხით ავტორი მკაფიოდ გამოხატავს რომანის იდეურ საზრისს: უბიხი ხალხი თავის მშობლიურ მიწას მოსწყდა და „უცხო მიწაზე“ ფიზიკურად განადგურდა ან ასიმილაციაში შთანთქმა, აფხაზი ხალხი კი სამშობლოში დარჩნა (თუმცა ისტორიულად აფხაზთა ერთმა ნაწილმაც გაიზიარა უბიხთა ბედი) და მოქმედა ხალხებთან ერთად ახალ ცხოვრებას აშენებს.**

1983 წელს მწერალმა ახალი რომანით „გაპობილი ქვა“ გაამდიდრა მრავალეროვანი საბჭოთა მწერლობა. ნაწარმოებში მოქმედება გაშლილია ოციანი წლების საბჭოთა აფხაზეთის სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურული მშენებლობის ფონზე.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ბაგრატ შინქუბას მეცნიერულ-ფოლკლორული და ლინგვისტუ-

რი, ასევე მთარგმნელობითი მუშაობა.

განსაკუთრებული სიყვარული პოეტს ბარათაშვილის პოეზიის თარგმანებში ჩაუქსოვია: **„დიდმა ქართველმა პოეტმა, — წერს იგი, — მე გამიბატა ჯერ კიდევ რომაედ, როცა მე თბილისში ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტურაში ვსწავლობდი... მთელს შემდგომ წლებში ბარათაშვილს „ხელჩაჭიდაბული ვყავდი“.** თავის მხრივ, აფხაზი პოეტი ქართველ მკითხველს გააცნეს საუკეთესო თანამედროვე ქართველმა პოეტებმა: ირაკლი აბაშიძემ, გრიგოლ აბაშიძემ, კარლო კალაძემ, ალექსანდრე გომიაშვილმა, გიორგი შატბერაშვილმა, რევაზ მარგიანმა, არჩილ სულაკაურმა, შოთა ნიშნიანიძემ.

ბაგრატ შინქუბას მთელი შემოქმედება და ცხოვრება მაგალითთა მალაღი შეგნების, ჰუმანიზმის, ერთგულებისა და პატრიოტიზმის.

შართა ამთა — მრავალშაბიერი, ბაგრატ!

დავით თივაჯაძე, პროფესორი გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, 1987 წელი, აპრილი

«მე დავიბადე აპრილის თვეში, ვაჟლახის გაულელ ყვავილახიდან»

ტიციან ტაბიძე — „წითელი მიხაკის“ პოეტი, ცისფერყანწელთა პოეტური ორდენის წარმომადგენელი, სიმბოლისტი — დაიბადა 1895 წლის 2 აპრილს დასავლეთ საქართველოში, სოფელ შუამთაში, ორპირის მახლობლად.

ტიციანის მამა — იუსტინე ტაბიძე (1860-1919წ.წ.) თავისი დროისათვის ფრიად წიგნიერი და განათლებულული პიროვნება ყოფილა. იგი კარგად იცნობდა ქართული კულტურის ისტორიას. იუსტინე ტაბიძეს ჯერ ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელი დაუმთავრებია, შემდეგ კი თბილისის სასულიერო სემინარიაში გაუგრძელებია სწავლა. ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლ პირებს დაკავშირებია და ჩაბმულა არალეგალურ საქმიანობაში. სემინარიის რექტორის, ჩუდეცკის, მკველელობასთან დაკავშირებით კი გამორიცხეს სემინარიიდან.

სოფელში ბრუნებული 1891 წელს მღვდლად ეკურთხა.

ტიციანის მამა ძალზე ჰუმანური, ჭკვიანი და კეთილი კაცი ყოფილა. თავად მწიგნობარი და ფრიად განათლებული იუსტინე ცდილობდა თანასოფლელებში სწავლისადმი ინტერესის გაღვივებას.

ტიციანის დედა — ელისაბედი ფსაქაძე (1865-1951წ.წ.)

სოფელ ფაცხანაყანებიდან იყო. ელისაბედის ორ ძმას სასულიერო აკადემია ჰქონია დამთავრებული, სამს — სემინარია, ერთი ძმა კი სტავროპოლის სასულიერო აკადემიის რექტორი ყოფილა.

ელისაბედი ძალზე შრომისმოყვარე და დაკვირვებული ქალი ყოფილა, ქმრისა და შვილების ერთგული.

სოფელში თურმე „ოთარაანთ ქვრივს“ ეძახდნენ.

„მე არ მახსოვს, როგორ ვინაწვლე ნერა-კითხვა, ოთხი წლისა ვიყავი, როცა ჩვენსავე შენობაში მოწყობილ სკოლაში დავდიოდი და ადვილად ვერკვიოდი ანბანში. ეს ძალიან ახარებდა დედაჩემს“, — წერდა ტიციანი ავტობიოგრაფიაში.

1901 წელს მშობლებმა მომავალი პოეტი სასწავლებლად ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში მიაბარეს, სადაც 1901-1905 წლებში სწავლობდა თავის ბიძაშვილ-

თან — გალაკტიონთან ერთად. ტიციანი ერთი კლასით ჩამორჩებოდა გალაკტიონს. 1902-1903 სასწავლო წელს, როგორც ეს არქივში დაცული დოკუმენტებიდან დგინდება, გალაკტიონს არადა-მაკმაყოფილებელი შეფასება მიუღია არითმეტიკაში და მისთვის საშემოდგომო გამოცდა გამოუყოლებიათ, მაგრამ, ეტყობა, ვერც გამოცდაზე გამოამუღავნა პოეტმა საგნის სასურველი ცოდნა და იგი დაუტოვებიათ იმავე კლასში. ტიციანმა კი, რომელიც თავის ბი-

ძაშვილს მხოლოდ ერთი კლასით ჩამორჩებოდა, წარმატებით ჩააბარა გამოცდები და მომდევნო ჯგუფში გადავიდა. ასე რომ, 1903-1906 წ.წ. ტიციანი და გალაკტიონი თანაკლასელები ხდებიან და ერთად სწავლობენ.

1906 წლის 12 იანვარს ტიციანმა განცხადებით მიმართა ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის დირექტორ ჩებიშს და სთხოვა გიმნაზიის პირველ კლასში ჩარიცხვა. ტიციანმა წარმატებით ჩააბარა მისაღები საგნები და 1906 წლის 6 თებერ-

დავბადებულვარ, რომ ვიყო მონა და საქართველოს მედგას უღელი. მაშ, გამარჯვება, ტკბილო სიცოცხლე, დავრჩებით ერთად ჩვენ განუყრელი!

ვალს იგი ჩაირიცხა ქუთაისის ვაჟთა გიმნაზიის პირველ კლასში. იმდროინდელი ქუთაისი ქართული კულტურის მძლავრ კერას წარმოადგენდა. ამ გარემოში გამოიჭედა ტიცციანისა და მისი მეგობრების მისწრაფებანი და ინტერესები.

და მნიშვნელოვანი კულტურული-ლიტერატურული პრობლემების გადაჭრაში. 1920 წლიდან რედაქტორობდა „რუბიკონსა“ და „ბარიკადს“...

იმდროინდელი ქუთაისისა და თბილისის ლიტერატურული ცხოვრება გაჯერებული იყო ცისფერყანწელთა ხმებით, მათი ლექსებით, მათი სასიყვარულო ისტორიებით, მათი სიცოცხლის სიყვარულით. პოეტების თავშეყრის ადგილი, კაფე „ქიმერიონი“ თითქმის ყოველ საღამოს მასპინძლობდა მათ პოეტურ თავყრილობებს. ასეთი თავყრილობების ერთ-ერთი სულისჩამდგმელი სწორედ

ლექსების წერა ტიცციანმა ბავშვობიდანვე, მონაფეობის დროიდან დაიწყო. ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის მეექვსე კლასის მოსწავლე ვიყავი, პირველი ლექსი რომ დავბეჭდეო, — იგონებს პოეტი. ამ დროიდანვე წერდა და ბეჭდავდა პროზაულ მინიატურებს, ჩანახატებს, ესკიზებსა და ნოველებს. 1911 წლიდან მისი ადრეული ლექსები, ნოველები და მინიატურები აქტიურად იბეჭდებოდა პერიოდიკაში: „კოლხიდაში“, „სახალხო გაზეთში“, „თემში“, „ერში“, „თეატრსა და ცხოვრებაში“.

„იტყვიან ასე: იყო სანყალი, ორპირის ფშანზე

გაზრდილი ბიჭი.

ლექსები იყო მისი საგზალი, არ მოუცვლია ერთი ნაბიჯი“.

1913 წელს ტიცციანმა სწავლა გააგრძო მოსკოვის უნივერსიტეტში, ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. სტუდენტობის წლებში ტ. ტაბიძე აქტიურ საზოგადოებრივ და შემოქმედებით მოღვაწეობას ეწეოდა.

მოსკოვის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ, 1917 წელს, ტიცციანი მცირე ხანს თბილისში, გაზეთ „საქართველოს“ რედაქციაში მუშაობდა. გაზეთის ფურცლებზე მან მრავალი კორესპონდენცია და პუბლიცისტური სტატია გამოაქვეყნა, რომლებშიც თავისებურად

აანალიზებდა მაშინდელ რთულ პოლიტიკურ, ეროვნულ და სოციალურ მოვლენებს. სტუდენტობის წლებშივე ტიცციანმა აქტიური მონაწილეობა მიიღო „ცისფერი ყანების“ ლიტერატურული ჯგუფის დაფუძნებასა და ამავე სახელწოდების ჟურნალის გამოცემაში. ქართული სიმბოლიზმის დამფუძნებელი მწერლები მისი ახლო მეგობრები იყვნენ და პოეტი ჯერ კიდევ ქუთაისის გიმნაზიაში მონაფეობის წლებში გაეცნო და დაუმეგობრდა თითქმის ყოველ მათგანს. იგი აქტიურად მონაწილეობ

ტიციან ტაბიძე იყო. **„აღბათი, მთელს ძვეყანაზე არ არის კაფე, რომელიც იტევდეს იმდენ შთაგონებას და შიმშილმეღებას, რომორც „ქიმერიონი“**, — წერდა იგი. სწორედ ეს კაფე იყო მონმე ტიცციან ტაბიძის და მისი მშვენიერი კოლომბინას, „ნითელი ქალიშვილის“, მუზისა და ცოლის — ნინა მაცაშვილის სიყვარულის მონმე.

ნინა მაცაშვილის მოგონებიდან: „ერთხელ კონსტანტინე გამსახურდიამ მიხაკების თაიგული მაჩუქა. ყვავილები შინ წავიღე. ერთი მიხაკი კი ჰალსტუხში გავვირჭე და ქართულ ჩაიხანაში წავედი, სადაც თავს იყრიდა მთელი ტფილისის ინტელიგენცია. მაგიდას რომ ვუახლოვდებოდი, მარტა ბერიშვილმა (მაჩაბელმა), რომელიც ტიცციან ტაბიძის გვერდით იჯდა, მიხაკი გამომტაცა. მინდოდა, მარტასთვის მიხაკი წამერთმია, მაგრამ ქალი გაჯიუტდა, მაშინ ტიცციანმა ყვავილი თავისი სალილედან ამოაძრო და მე გამომინოდა. ჯერ ვიუარე, ის-ის იყო უნდა დამეტუქსა, მაგრამ სიტყვა პირზე შემატოვა: —უარს ნუ მეტყ-

სამჯერ ვარ დაბადებული, მონათლულიც ვარ სამჯერა, ერთხელ სიკვდილი რას მიზამს, ერთხელ სიკვდილის არ მჯერა...

ნიკოლოზ ტიხონოვი:
„ღიას, ლექსები იყო მისი საგზალი პოეზიაში. ორპირის ნაპირებიდან მოსულ უცნაურ ჭაბუკს უზარმაზარი პოეტური ნიჭის მაღლი ეცხო. მისი ლირიკული ლექსები ისეთი გულწრფელი და ღრმაა, სიცოცხლისა და ადამიანების იმგვარი სიყვარულითაა სავსე, რომ მათი ხმა პოეტის სამშობლოსგან ძალზე შორსაც კი გაისმა. ტიცციანი ჭეშმარიტად სახალხო პოეტი“.

ვით. მე თქვენ გიცნობთ. ნინა მაყაშვილი ბრძანდებითო.

მადლობა გადავუხადე. ყვავილი გამოვართვი და შინ დავბრუნდი. კონსტანტინე გამსახურდიაც უკან გამომყვა. გზაში გამომიტყდა: დილით შენთვის თაიგულს რომ ვყიდულობდი, თაიგულიდან ერთი მიხაკი ციციანმა ამოიღო, გულზე დაიბნია და მითხრა: – ამ ერთადერთ ყვავილს ვუბოძებ „ნითელ ქალიშვილს“, მაგრამ მისთვის ეს თაიგულზე ძვირფასი იქნებაო.

იმხანად „ნითელ ქალიშვილს“ მეძახდნენ, რადგანაც მუდამ ნითლებში გამოწყობილი დავდიოდი. იმ დღიდან მე და ტიციანი ძალიან ხშირად ვხდებოდით ერთმანეთს“.

„ტიციან ტაბიძის პოეტური გენეალოგიის ორი შტო უსათუოდ გრიგოლ ორბელიანსა და ფიროსმანს ეკუთვნოდა. მის ლექსებში ხანდახან ორბელიანის ხმა გალიაში მომწყვდეული ლომივით ბუხუნებდა და წარსული პოეზიის დაჯერებული ტონით ამაგრებდა მის მელოდიურ საყრდენებს. ტიციან ტაბიძე გრიგოლ ორბელიან-

ტიციან ტაბიძე ქალიშვილთან ერთად

ნავით გულგახსნილი პოეტი იყო. ბეჟანა მკერვალისა და დიმიტრი ონიკაშვილის დარდიმანდული, მსუბუქი იუმორით შეფერილი აღსარებანი აქა-იქ გამოძახილს პოულობენ მის ლექსებში.

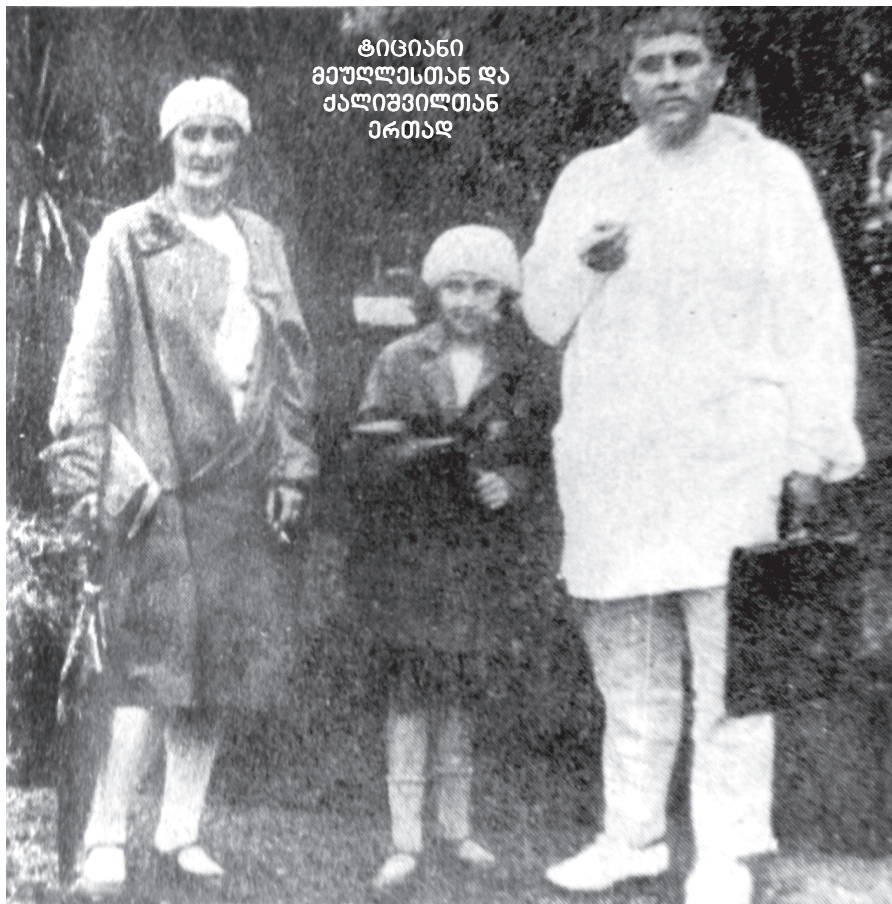
ტიციან ტაბიძე განცდილსა და

ნახულს თითქმის შეულამაზებლად და უცებ ჰყვებოდა და ინტიმური განდობის დროსაც დიდ აუდიტორიას გულისხმობდა. მისი პოეტური განდობის დროსაც დიდ აუდიტორიას გულისხმობდა.

მისი პოეტური ფრაზაც, გრიგოლ ორბელიანის სტრიქონის მსგავსად, უმთავრესად ინტონაციაზე იყო დაყრდნობილი. მას თითქოს მუდამ სადღაც ეჩქარებოდა და მის ლექსებში აჩქარებული კაცის გულისცემა ისმის“ (თ. ჭილაძე).

ტიციანის კალამს ეკუთვნის წერილები ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეებზე. საყურადღებოა მისი წერილი გალაკტიონ ტაბიძეზე, რომელშიც მან პოეტს **„მარტოობის კავალერი“** უწოდა, ერთ-ერთი ყველაზე ზუსტი ეპითეტი. წერილები ილია ჭავჭავაძეზე, ვაჟა-ფშაველაზე და სხვა ქართველ თუ არაქართველ მწერლებსა და პოეტებზე — ამ ლიტერატურულ წერილებში იკვეთება ტიციან ტაბიძე, როგორც განათლებული, ზუსტი და ობიექტური კრიტიკოსი, ლიტერატორი, მკითხველი და ავტორი.

მანვე თარგმნა ა. პუშკინის, ი. ბუნინის, ვ. მაიაკოვსკის, ა. ისააკიანის, ლ. არაგონისა და სხვათა თხზულებანი. მისი ლექსები თარგმნილია რუსულ, ფრანგულ, ინგლისურ, იტალიურ და სხვა ენებზე.

ტიციანი მუღლესთან და ქალიშვილთან ერთად

სამწუხაროდ, საბჭოთა რეპრესიებს, სხვა მრავალი გამოჩენილი შემოქმედის მსგავსად, ვერც ტიციან ტაბიძე გადაურჩა. დიდი ხნის მანძილზე იგვეგმებოდა მისი თავიდან მოშორება, მზადდებოდა

მისი სანინაალმდეგო აბსურდული ბრალდებები, რაც იმით დამთავრდა, რომ 1937 წელს დააპატიმრეს და დახვრიტეს. არსებობს სხვა ვერსიაც, რომლის მიხედვითაც პოეტი ციმბირის

ტრამალზე ჩამოსვეს და თოვლიან ქარბუქში მიატოვეს. პოეტის საფლავი, ისევე როგორც მისი გარდაცვალების შესახებ ზუსტი ინფორმაცია, ცნობილი არ არის.

დეა სვანიძე

ლექსი მეფყარი

მე არ ვნერ ლექსებს... ლექსი თვითონ მწერს, ჩემი სიცოცხლე ამ ლექსს თან ახლავს. ლექსს მე ვუნოდებ მოვარდნილ მენყერს, რომ გაგიტანს და ცოცხლად დაგმარხავს.

მე დავიბადე აპრილის თვეში, ვაშლების გაშლილ ყვავილებიდან, მანვიმს სითეთრე და წვიმის თქეში მოდის ცრემლებად ჩემს თვალებიდან.

აქედან ვიცი, მე რომ მოვკვდები, ამ ლექსს რომ ვამბობ, ესეც დარჩება, ერთ პოეტს მაინც გულზე მოხვდება და ეს ეყოფა გამოსარჩლებად.

იტყვიან ასე: იყო სანყალი, ორპირის ფშანზე გაზრდილი ბიჭი. ლექსები იყო მისი საგზალი, არ მოუცვლია ერთი ნაბიჯი.

და აწვალედა მას სიკვდილამდე ქართული მზე და ქართული მინა, ბედნიერებას მას უმაღლადენ, ბედნიერება მან ლექსებს მისცა.

მე არ ვნერ ლექსებს, ლექსი თვითონ მწერს, ჩემი სიცოცხლე ამ ლექსს თან ახლავს. ლექსს მე ვუნოდებ მოვარდნილ მენყერს, რომ გაგიტანს და ცოცხლად დაგმარხავს.

მეფყარი მეფყარს

გაელავს, დაჰკრავს მეხი მეხს მწვერვალს, მთა ტიტველია, არ აქვს საფარი, თვითონ მეხია და თვითონ ელავს, როგორც შამილის თეთრი ფაფარი.

ნეტა თუ სადმე ხარ ძე კაცისა, ამ უკვდავებას ქედს არ უხრიდე.

თუ განყდა ძარღვი სიმამაცისა, მე ცოცხალი ვარ ერთი მ?ურდი.

ვარ დაფრენილი ორბისგან გნოლი და არ იკარებს გული საღავათს, ხევსურის ჯაჭვის ნაგლეჯი რგოლი - ერთი ვაცხადებ მარტო ჰაზავატს.

ვარ გათელილი ლექის ნაბადი, ყველა სახსარი მაქვს დალენილი, მაგრამ ვაჟკაცმა მხოლოდ გაბედე და მეც ვაჟკაცის დამიდე წილი.

რა საჭიროა მეღნად გიშრის ტბა და კალმად კიდე მინა რხეული, თუ ამ სიბრაზით გული გაგიტბა, თუ ამ ჟრუანტელს იგრძნობს სხეული. მენყერი მენყერს, ლანქერი ლანქერს, კლდე კლდეს ასკდება, ზვავს ლუპავს ზვავი. ცა მონყალებით თავზე დამცქერის, არ მემეტება მოვიკლა თავი.

ავტობიოგრაფია

უაილდის პროფილი... ცისფერი თვალები, სარკეში იმალება თმათეთრი ინფანტა. ილღის დაკოცნით მალე ვიღალეები, მწვავენ ტალღები, თმებმა რომ დაფანტა. მასსენეს ელოდნენ დათლილი თითები, ჯირითს რომ ელიან ფეხმარდი ცხენები, სხვანაირ მუსიკის დღეს მბანენ ზვირთები, ძვირფასად ვინთები ლექსების ხსენებით.

აზიურ ხალათში, ვით ფაშა ეფენდი, ვოცნებობ ბაღდათზე მოღლილი დენდი, ვფურცლავ მალარმეს „ივიგატიონ“-ს.

იყავ რაც გინდა, შავი, საცოდავი, ცხოვრება, ხელში მაქვს მე შენი სადავე, რომ ეს ჯოჯოხეთი სამოთხედ გაქციო.

თემურ აფაქიძე — ავიაციის გენერალ-მაიორი

თემურ ავთანდილის ძე აფაქიძე თბილისში დაიბადა 1954 წლის 4 მარტს. საშუალო სკოლაში ლენინგრადში სწავლობდა. რვა კლასის დამთავრების შემდეგ, ნახიმოვის სამხედრო-საზღვაო სასწავლებელში ჩაირიცხა, 1986 წელს დაამთავრა ა. ა. გრეჩკოს სახელობის სამხედრო-საზღვაო აკადემია, გენერალური შტაბის სამხედრო აკადემია — 2000 წელს.

თ. აფაქიძემ 1986 წელს რუსი საზღვაო მფრინავებიდან პირველმა შეასრულა დაჯდომა მძიმე ავიამზიდ კრეისერ საბჭოთა კავშირის ფლოტის „ადმირალ კუზნეცოვის“ გემბანზე. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გადამწყვეტი როლი შეასრულა „ადმირალ კუზნეცოვის“ რუსეთის სამხედრო-საზღვაო ფლოტის შემადგენლობაში შენარჩუნებაში. უკრაინის მხრიდან არსებული პრეტენზიების პირობებში, 1991 წლის 1 დეკემბერს კრეისერი ექსტერნად და საიდუმლოდ იქნა გამოყვანილი სევასტოპოლიდან და გადაყვანილი ჩრდილოეთის ფლოტში. მასთან ერთად, ჩრდილოეთში გადავიდა 18 მფრინავი და მეასე პოლკის ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალის ასეული.

კოლეგა-მფრინავების მოგონებით, „აფაქიძეს ჰქონია ჩანაფიქრი, მთელი პოლკი სრულად გადაეყვანა რუსეთში, მაგრამ, როდესაც უნახავს ტელევიზიით იალტაში ერთმანეთს გადახვეული ელცინი და კრავჩუკი, მიხვედრილა, რომ არ ღირდა ადამიანების ბედის სასწორზე შეგდება გამყიდველი პოლიტიკოსების მძევლობის პირობებში; მაგრამ რუსეთისათვის თავისი ერთგულება მაინც დაუმტკიცებია იმით, რომ, როდესაც დამდგარა ჟამი ფიცის მიცემისა ახალი ქვეყნის — უკრაინისათვის, ის გამოსულა მწყობრიდან და განუცხადებია: **მე ჩემს სამშობლოს დიდი ხანია მივეცი ფიცი. სამხედროები ხელმეორედ არ დებან ფიცს!**“

როგორც კოლეგები იგონებდნენ, სული მას ჰქონდა ჭემმარიტი

რუსი ოფიცრისა. როდესაც საქართველოს ხელისუფლებას შეუთავაზებია მისთვის, გაძლოლოდა ქართულ სამხედრო საჰაერო ძალებს, თემურს ზრდილობიანად უთქვამს უარი. განუმარტავს კიდევ, რომ, თუმცა კი მამით ქართველია, რუსეთშია გაზრდილი და რუსეთია მის გულში!

2002 წელს, გენერალური შტაბის სამხედრო აკადემიის დამთავრების შემდეგ, გენერალ-მაიორი აფაქიძე დაინიშნა რუსეთის სამხედრო-საზღვაო ფლოტის ავიაციის მეთაურის მოადგილედ. 3 ათასი საათი ჰქონდა ნაფრენი თვითმფრინავების 13 სახეობაზე. აფაქიძის ანგარიშზეა 300 დაჯდომა კრეისერის გემბანზე შავსა და ხმელთაშუა ზღვებზე, ატ-

ლანტიკასა და ჩრდილოეთში. შედიოდა იმ პილოტების ხუთეულში, რომლებიც დაუფლებიან „პუგაჩოვის კობრას“ და „კოლოკოლს“. იყო ერთ-ერთი პირველი, ჩრდილოზღვის ავიატორთა შორის, ვინც გახდა ღირსი რუსეთის ფედერაციის გმირის სახელისა (1995 წლის 17 აგვისტოს).

აფაქიძე დაიღუპა 2001 წლის 17 ივნისს, სამხედრო-საზღვაო ავიაციის 85-ე წლის სადღესასწაულო საჩვენებელი გამოსვლებისას, ფსკოვის მახლობლად. მფრინავმა შეასრულა უმაღლესი პილოტაჟის ყველა ფიგურა და საფრენ ზოლს უახლოვდებოდა დასაჯდომად, როდესაც მისმა თვითმფრინავმა დაინყო რყევა.

გვიანდელი რეტროსპექტული მონაცემებით, მას არ შეუსრულებია კატაპულტირების ბრძანება და თვითმფრინავის მიწაზე დაცემამდე დარჩენილა კაბინაში, თვითმფრინავის გადარჩენის მცდელობით. სახელმწიფო მისიის დასკვნა მეომრულად მკაცრი და ლაკონური იყო: აფაქიძე დაიღუპა ფსიქო-ფიზიკური გადატვირთვის შედეგად.

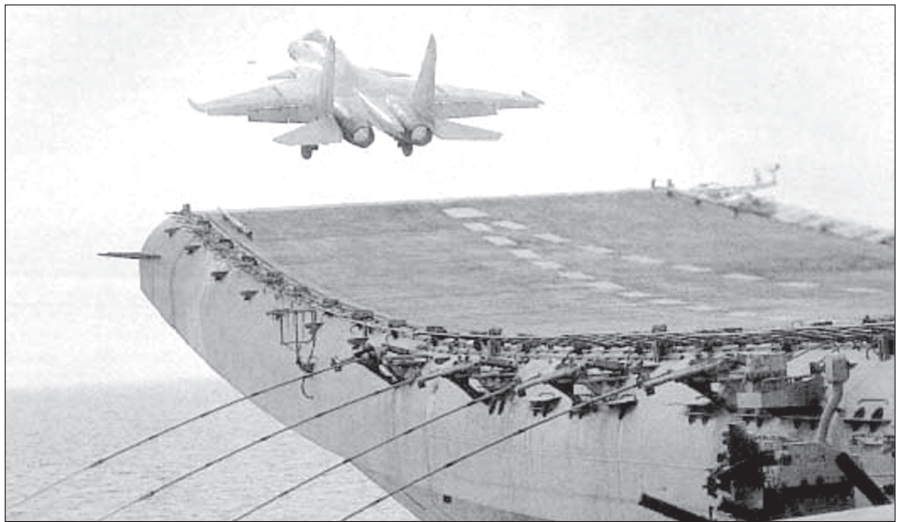

ბუნებრივია, ბოლომდე გამოცანად რჩება ამ ადამიანების ნაადრევი აღსასრულის ჭეშმარიტი მიზეზი.

სიკვდილის შემდგომი პატივი კი არ მოაკლდა რუსეთის ეროვნულ გმირს — ავიაგამანადგურებელ „Cy-33“-ის დაცემის ადგილზე დაიდგა სამახსოვრო ნიშანი და ჩაეყარა საძირკველი სამრეკლოს; მურმანსკის ოლქის ქალაქ სევერომორსკში, საფონოვის მოედანზე, დაიდგა რუსეთის გმირის — აფაქიძის ბიუსტი.

დ. ს. სვანიძე

ნოდარ დუმბაძის დაბადებიდან 85-წლისთავთან დაკავშირებით საერთაშორისო კულტურულ-საგანმანათლებლო კავშირი «რუსული კლუბი» ახსნაღებს

გავშვითა ნახატების კონკურსს «მე ვხედავ მზეს»

კონკურსის მიზანია ახალგაზრდებს შორის ნოდარ დუმბაძის შემოქმედების პოპულარიზაცია, ნიჭიერ ბავშვთა და მოზარდთა მხარდაჭერა.

კონკურსის პირობები:

1. საკონკურსო ნამუშევრები უნდა იყოს შესრულებული ნოდარ დუმბაძის ნაწარმოებების მიხედვით.

2. კონკურსში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ ბავშვებს და მოზარდებს **5-დან 17 წლამდე**, რომლებიც ცხოვრობენ როგორც საქართველოში, ასევე საზღვარგარეთ.

გამარჯვებულები გამოვლინდებიან სამ ასაკობრივ ჯგუფში:

I ჯგუფი – 5-დან 8 წლამდე;

II ჯგუფი – 9-დან 13 წლამდე;

III ჯგუფი – 14-დან 17 წლამდე.

3. თითოეულ ავტორს შეუძლია წარმოადგინოს არაუმეტეს 3 ნამუშევრისა.

4. საკონკურსო ნაშრომი უნდა იყოს შესრულებული ნებისმიერ ტექნიკაში A4 ფორმატის ფურცელზე.

5. საკონკურსო ნაშრომის უკანა მხარეს უნდა იყოს მითითებული შემდეგი ინფორმაცია:

კონკურსანტის სახელი და გვარი

**დაბადების თარიღი
საცხოვრებელი ადგილი
სასწავლო დაწესებულება**

კონტაქტი: ტელეფონი (მობილური და სახლის), ელექტრონული ფოსტის მისამართი
დაუსრულებული ნახატები კონკურსზე არ მიიღება.

6. საკონკურსო ნამუშევრები უკან არ ბრუნდება.

7. ნამუშევრები მიიღება შემდეგ მისამართზე:

თბილისი, რუსთაველის გამზ., 2, ა.ს.ბრიზოვების სახ. თბილისის სახელმწიფო რუსული დრამატული თეატრი, მე-8 სართული, ოთახი 811.

საკონკურსო ნამუშევრების მი-

ღების ბოლო ვადაა **2013 წლის 15 მაისი**.

8. უიური გამოავლენს სამ-სამ გამარჯვებულს თითოეულ კატეგორიაში.

9. კონკურსის გამარჯვებულების საზეიმო დაჯილდოება გაიმართება 2013 წლის ივლისში, როდესაც აღინიშნება ნოდარ დუმბაძის იუბილე. დაჯილდოვების ცერემონიის ზუსტი თარიღი დამატებით იქნება დაანონსებული.

10. საუკეთესო საკონკურსო ნაშრომები წარმოდგენილი იქნება **„რუსული კლუბის“** საიტზე (www.russianclub.ge), და VI საერთაშორისო რუსულ-ქართული პოეტური ფესტივალის ფარგლებში გამართულ ღონისძიებებზე თბილისში, ქუთაისში და ბათუმში.

ყველა ყმანვილს ვინცვეთ მიიღონ მონაწილეობა ჩვენს კონკურსში და ვუსურვებთ წარმატებებს!

ინფორმაციისთვის დარეკაით:

(+995 32) 2 93 43 36, (+995 32) 2 99 77 06

საკონტაქტო პირი: ნინო წითლანაძე, ტელ.: 5 93 75 03 49

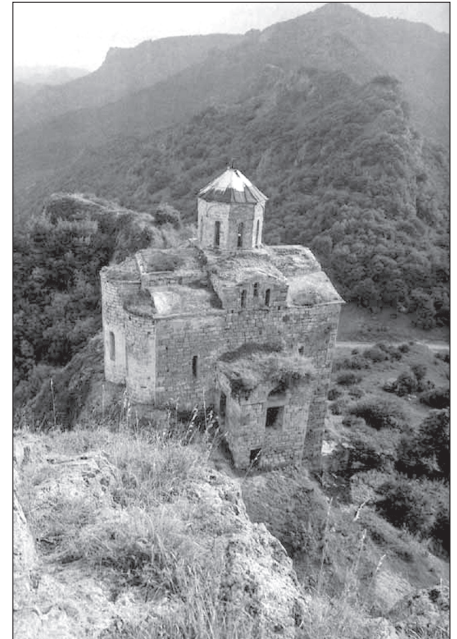

ქართული ქრისტიანული კულტურის კვალი ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთში

ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთში დღესაც შემონახულია ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლები, ტოპონიმები, ეთნოგრაფიული მასალა. ბალყარეთის, ყარაჩაისა და ყაბარდოს ციხე-დარბაზები, კოშკები, ეკლესიები, ქრისტიანული სამარხები, ლეგენდა-გადმოცემები, საგვარეულო ისტორიები, ფოლკლორი ამტკიცებს ქართული ეთნიკური ელემენტის უძველესი დროიდანვე არსებობას ამ მხარეებში.

ეს ტერიტორიები ძველთაგანვე საქართველოს კულტურულ-პოლიტიკურ სივრცეში იყო მოქცეული. ქართული სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ კი ამ მხარეებზე გარკვეული გავლენა XIX საუკუნის 30-40-იან წლებამდე შეინარჩუნეს სვანეთის სამთავრომ და ცალკეულმა ქართულმა თემებმა (მულახის თემი, მესტიის თემი...). ქვემოთ მოყვანილი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ცნობები საგულისხმო ინფორმაციას იძლევა კავკასიონს გადაღმა არსებული ქართული სოფლების ტრადიციული ცხოვრების წესისა და მენტალობის შესახებ. მათმა მეცნიერულმა შესწავლამ დაადასტურა, რომ იგი ბევრი მახასიათებლით პირაქეთა საქართველოს მთიანეთის (სვანეთის) ყოფისა და კულტურის იდენტურია.

საისტორიო გამოკვლევებით, საქართველოს ჩრდილოეთი საზღვარი ბევრად შორს გადიოდა, ვიდრე დღესაა, და ქართველებს ეკუთვნოდათ კავკასიონის ქედს გადაღმა არსებული მიწებიც.

1834 წლამდე სვანეთის მთავრები აკონტროლებდნენ ყარაჩაისა და ბალყარეთის მთიანი ნაწილის ზოგიერთ რაიონს, იქ ჯერ კიდევ ცხოვრობდა ქართული მოსახლეობა, არაქართველები კი ამ მიწებით სარგებლობისთვის გარკვეულ ბეგარას უზღიდნენ დადემქელიანებს (იხ., გელოვანი ა., 2003).

ცნობილია, რომ ქართველები კავკასიონის ქედს გადაღმა უძველესი დროიდან ცხოვრობდნენ. **სტრაბონის** ცნობით, **„სვანები... ფლობენ ირგვლივ ყველაფერს და უპყრიათ კავკასიონის მწვერვალები, რომლებიც დიოსკურიის ზემოთ არის“** (ყაუხჩიშვილი თ., 1957);

მენანდრე პროტიქტორის ცნობით, ქართველები (სვანები) **„ერთი იმ ტომთაგანია, რომელიც კავკასიის გარშემო ცხოვრობს,**

ჰყავს მთავარი და მათ ქვეყანაზე სკვითები დადიან“.

ლეონტი მროველის თანახმად, **„დიდოეთიდგან ვიდრე ეგრისამდე... არს სუანეთი“** (ქართლის ცხოვრება, 1955) და ა. შ.

საერთოდ, ჩრდილოეთ კავკასიაში, მაგალითად, დაღესტანში, ინგუშეთსა და ჩრდილოეთ ოსეთში ქართული კულტურის არაერთი ძეგლია დაფიქსირებული, ბალყარეთის, ყარაჩაისა და ყაბარდოს მთიანეთში კი ისინი განსაკუთრებით ბევრია, ვინაიდან ქართველები (სვანები) XIX საუკუნის 30-40-იან წლებამდე ცხოვრობდნენ ამ მხარეებში და საქართველოს ერთ-ერთი რეგიონი (სვანეთის სამთავრო და სვანეთის ცალკეული ბალსზემო თემები) 1834-1835 წლებამდე ინარჩუნებდა გარკვეულ გავლენას ყუბანისა და თერგის სათავეებში მდებარე ქართველთა ისტორიულ მიწებზე.

ბალყარელები და ყარაჩაელები ქართველების უშუალო მეზობლები მონღოლთა შემოსევების

შემდგომი პერიოდიდან გამხდარან. ქართული ენის სვანურ დიალექტებზე ბალყარელებს ამჟამადაც **სვირებს** უწოდებენ. ბალყარელები ყარაჩაელების მონათესავე თურქულენოვანი ხალხია და ისინი იალბუზის მთის აღმოსავლეთით არიან განსახლებულნი. ქართულ წყაროებში ბალყარეთს **ბასიანს** უწოდებენ. ყარაჩაელები ქართველთა მეზობლად, ცენტრალური კავკასიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში ცხოვრობენ. იალბუზის მთა ყარაჩაის გამოყოფს ბალყარეთისა და ყაბარდოსაგან. ყარაჩაელებს სვანები **ყრჩოლს** ეძახიან, გადმოცემით ცნობილია, ყარჩა ყარაჩაელთა ერთ-ერთი წინამძღოლი ყოფილა, რომელსაც ეს ხალხი ოქროს ურდოდან თუ ყირიმიდან გამოუყვანია და ჯერ ბაქსანში, შემდეგ კი ზემო ყუბანში დაუსახლებია (თოფჩიშვილი რ., 2007). ბალყარელები და ყარაჩაელები ქართველებს (სვანებს) **ებზეს** სახელით იცნობენ, ყაბარდოელები კი **სონეს** გვინოდებენ.

XVI საუკუნის რუსული წყაროებით, ქართველები ჯერ კიდევ ვრცელ ტერიტორიაზე ჩანან განსახლებულნი.

XVII-XVIII საუკუნეებში კი თურქულენოვან ტომთა მოძალებისგან შევიწროებული ქართული სოფლები თანდათან იცლება ქართული ეთნოსისაგან. ამ მხრივ საინტერესო ინფორმაციას გვანვდის დადიანთან მიმავალი რუსი ელჩების ელჩინისა და ზახარევის მიერ განვლილი მარშრუტიც: მათ „სონთა გზით“ მოაღწიეს „სონთა მიწამდე“ (დონლუზ ორუნის უღელტეხილი). მოსახლეობის ერთი ნაწილი პირაქეთა საქართველოში გადმოდის და თავისი მოგვარების გვერდით სახლდება სვანეთში. ნაწილიც ასიმილირდა ბალყარლებთან და ყარაჩაელებთან. ცნობილია, **თანამედროვე ბალყარელთა და ყარაჩაელთა ეთნოგენეზსა და ეთნიკურ ისტორიაში ქართული ელემენტი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა. ბალყარელთა და ყარაჩაელთა შორის ასიმილირდნენ თავიანთ ისტორიულ საცხოვრისში (ბალყარეთისა და ყარაჩაის მთიანეთში) დარჩენილი ქართველები.** მაგალითად, ბალყარელი შახმურზაევი, ათმურზაევი და ტეკუევი ქართველი გუჯეჯიანების გვარის განაყრები არიან, გურჩაღარ-ები — გურჩიანებისა, ოთარღარ-ები — დადუშქელიანებისა და ა. შ. საერთოდ კი ბალყარეთისა და ყარაჩაის საგვარეულოთა დიდ ნაწილს შემონახული აქვს ხსოვნა ქართული წარმომავლობის შესახებ. ასეთი გადმოცემები დაცულია შემდეგ გვარებში: ათმურზაღარ, მეჩიეღარ, აღმურ-

ზაღარ, ებზეღარ, ერისთავღარ, გეკიღარ, ბოტღაღარ, ჟაბოღარ, ქურღანღარ, შუანღარ, სოტაღარ, ჩარკუიანღარ, ჯაღარღარ, უზღანღარ, ბეჩიღარ, სუბიღარ/სუბაღარ, ცულუკიანღარ, გოჩიღარ და სხვ. (მიბჩუანი, თ., 1987; გასვიანი გ., 1993; თოფჩიშვილი რ., 2007); ქართული წარმომავლობისაა ზოგიერთი საგვარეულო ყაბარდოშიც: შაგიროვები, სომგუროვები, ხოლაევიები, ელჟურკაევიები, ტლეუჟევიები, კადიროვები, მედალიევიები, უიანოვები, ასევე, ყაბარდოელი ელმესოვები და ბალყარელი ოლმეზოვები და მახიევიები თავიანთ წარმოშობას უკავშირებენ გელოვანებს და სხვა (Мусукаев А., 2003).

წერილობითი წყაროებით დასტურდება, რომ 1834 წლამდე საქართველოს (სვანეთის სამთავროს და ზოგიერთ სვანურ თემს) ეკუთვნოდა შედარებით ვრცელი

მიწები მდ. თერგის, ყუბანისა და ბაქსანის სათავეებში. დადუშქელიანები თავიანთ საკუთრებად, სვანეთის სამთავროს უკიდურეს ჩრდილოეთ პუნქტად ურუსბიევის თვლიდნენ და სივრცეს იალბუზიდან მოყოლებული ვიდრე ჩეგემამდე საქართველოს (სვანეთის) ტერიტორიად მიიჩნევდნენ.

სვანეთის მთავრის ქვრივი დიგორხან დადუშქელიანი-გარდაფხაძის არქივში დაცულია მთავარმართებელ ბარონ როზენისადმი მიწერილი წერილი (1835 წლის 14 ივნისი), რომელშიც აღწერილია სვანეთის სამთავროს ტერიტორიების ჩამოჭრის ისტორია: შახოვსკიმ **„ყოვლისა მხრიდამ არა თუ შეავიწროვა საზღვარნი ჩუენნი, არამედ თვისისა აზრითა მისცა მამული ჩუენნი სხუათა, რომელიც გვექონია ჩუენ დღემდის. ამასთანავე მისცა ბრძანება, როგორც ყარაჩაელთა, აგრეთვე, ბახსანს მცხოვრებელთა, რათა დღეის იქით არღარა გვაძლევდნენ ჩუენ იგინი მამულის ჩუენისა შემოსავალს, რომლითაცა გვისარგებლნია და არს ჩუენი სამემკვიდრეო და მამულნიცა დასწერა მათ ზედ“.** კავკასიისა და ამიერკავკასიის მხარის ადმინისტრაციული დაყოფის დროს სვანეთის კუთვნილი მიწის ნაკვეთები გადავიდა სამეგრელოს, სოხუმის განყოფილების

ყარაჩაისა და ბალყარეთის ერთი ნაწილის ტოპონიმები (სოფლაბის, უბნების, სიხაების, კოპკების, მთების, ხეობების, სათიბების... სახელები) აიხსნება მხოლოდ ქართული სალიტერატურო ენითა და მისი დიალექტებით.

(სამურზაყანოსა და აფხაზეთის), ყაბარდოსა (თერგის ოლქის) და ყარაჩაის (ყუბანის ოლქის) ფარგლებში.

ქართული ეთნიკური ელემენტის და ქრისტიანული კულტურის ძველთაგანვე არსებობას ბალყარეთში, ყარაჩაისა და ყაბარდოში წერილობით წყაროებთან ერთად ადასტურებს არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული მასალაც: ტოპონიმთა, მატერიალური კულტურის ძეგლები (ციხე-სიმაგრეები, კოშკები, ეკლესიები, ქრისტიანული სასაფლაოები...), ფოლკლორი, საგვარეულო ისტორიები, რომლებშიც დაფიქსირებულია გადმოცემები ამა თუ იმ გვარის ქართული (სვანური) წარმომავლობის შესახებ და ა.შ.

ყარაჩაისა და ბალყარეთის ერთი ნაწილის ტოპონიმები (სოფლების, უბნების, ციხეების, კოშკების, მთების, ხეობების, სათიბების... სახელები) აიხსნება მხოლოდ ქართული სალიტერატურო ენითა და მისი დიალექტებით.

თ. მიბჩუანსა და გ. გასვიანს დაფიქსირებული აქვთ მრავალრიცხოვანი ქართული ტოპონიმები, რომელთა ეტიმოლოგია აიხსნება მხოლოდ ქართული ენით (მისი სვანური დიალექტებით). მაგალითად: ბახსან, ბეჩო, ბერჟოლ, ბოპუ/ბაპუ, გეგიშ, გიდამ, თოთურ, ზიკარ, კოხჩარ, კიუმ ტობე, ლახრან, მურგვი, ლიბარდა, ლიალვერ, მარგიუშეი, მისაკალანი ჟერლერი, ნაკრა, ყაბოლანი, საკიალ ტიუბ, უსხურ, უჩკულან, ხულამი, ხუმარა, ცანა, ჩაბდარ და ა.შ.

ქართული ქრისტიანული კულ-

ნმ. ბიორგის სახელობის ეკლესია

ტურის კვალი ჩრდილოეთ კავკასიაში დღეს თითქმის გამქრალია, მაგრამ წერილობითი წყაროები ზოგიერთი დასკვნის გამოტანის საშუალებას იძლევა. ა. ტურზოვის ცნობით (1743 წ.), ჩეგემის ერთ ხეობაში 300 „სონის“ ოჯახი ცხოვრობს, მათ აქვთ ორი ქრისტიანული ქვის ეკლესია... ეკლესიებზე გამოსახულია ჯვრები. „სონები“ დიდმარხვის შემდეგ თავს იყრიან ეკლესიებში, ზოგჯერ ხარსაც კლავენ, ხორცს ხარშავენ და ინანილებენ, მათ გააჩნიათ საეკლესიო წიგნებიც, რომლებსაც თვალისჩინივით უფრთხილდებიან. მასალა თვალნათლივ ავლენს ჩეგემში ქართველების კომპაქტური დასახლებების არსებობას. ასევე, სვანეთის ეთნოგრაფიის ზერელე მცოდნეც კი ამ აღწერილობაში ადვილად ამოიცნობს ქართველ მთიელთა (სვანთა) რელიგიურობას, კრძალვას

და მონივნებს ყოველივე საკრალურისა და საეკლესიო ქონებისადმი.

ი. გიულდენშტედტის ცნობების მიხედვით (1772 წ.), **ბასინანალები კველად იყვნენ კვეშავრდომები საქართველოს მმართველებისა, რომელთა ხელქვეითაც ისინი მართლმადიდებელი ქრისტიანები გახდნენ, რისი ნაშთები ახლაც არის შამონახული, ზოგი კველი ეკლესიის, კვირა დღის უშემოხის, დიდმარხვის შენახვისა და ღორის ხორცის ჭამის სახით.** მაგალითად, სამი საჟენი სიგრძის ქვის ეკლესია არის შემონახული ჩეგემის მხარეში ულუელთან (გიულდენშტედტი, 1964). გიულდენშტედტი სხვაგანაც აფიქსირებს ეკლესიას: „ქედის ძირში, იქ სადაც ყუბანი ამ ქედიდან გამოდის, არის ალთიქესეკის კუთვნილი სოფელი ქეჩეია და მის მოპირდაპირე მხარეზე ქვის ძველი ეკლესია“ (გიულდენშტედტი, 1964). თ. მიბჩუანის დაკვირვებით, რომელმაც საგულდაგულოდ შემოიარა და შეისწავლა ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთის არქეოლოგია, ტოპონიმთა, ეთნოგრაფია, გიულდენშტედტისეული ულუელის მხარე ამჟამინდელი ელტიუბე უნდა იყოს (ზემო ჩეგემი), ხოლო ს. ქეჩეია — დღევანდელი აული

არის მოსაზრება, რომ სვანები ჩრდილოეთ კავკასიაში ფლოზდნენ სვანური კოშკების მსგავს სინაებს, რომლებიც სვანების აბაბული უნდა იყოს და ეს მიწებიც მათი კუთვნილია. აბრათვე, სვანებისა იქ მდებარე ქრისტიანული სასაფლაოები.

ქართ-ჯურთია ან ლაბგვიარის (ულუ-კამის) მიდამოები, სადაც ძველთაგანვე ქართველები ცხოვრობდნენ.

1834 წელს ეს ადგილები ი. შახოვსკიმ შემოიარა და ვერც მან უარყო ჩეგემის მხარეში ქართული კულტურის არსებობა. მაგალითად, ეკლესიის ნანგრევთან დაკავშირებით ი. შახოვსკი წერს, „არქიტექტურული ნიშნებით ეს ეკლესია სვანეთის ეკლესიების მსგავსია და იგი სვანებს და იმ დროს უნდა უკავშირდებოდეს, როდესაც იქ სვანები ცხოვრობდნენ“.

1849 წელს ა. ფირკოვიჩმა ბეზინგში ქართული ქრისტიანული ეკლესია აღწერა. ტაძარი ქვით ნაგები და მოხატული ყოფილა. ფრესკებით შემკულ ტაძარზე ქართული წარწერებიც არსებულა. ამ წარწერებს ლ. ლავროვიც იხსენიებს. მისი აზრით, წარწერები ქართველი მშენებლების შესრულებული უნდა იყოს. ეს ეკლესია XX ს-ის 60-იან წლებში მთლიანად დაინგრა.

ლ. ლავროვის აზრით, მდ. ყუბანის სათავეებში ქართველები (სვანები) დასახლებულან XIV-XVII საუკუნეებში, ბაქსანის ხეობაში კი — 1640-1743 წლებში და მათ ეს მხარე მიუტოვებიათ ყაზარდოელთა შემოტევების შედეგად, XVIII საუკუნის ბოლოს.

არის მოსაზრება, რომ სვანები ჩრდილოეთ კავკასიაში ფლობდნენ სვანური კომპლექსის მსგავს ციხეებს, რომლებიც სვანების აგებული უნდა იყოს და ეს მიწებიც მათი კუთვნილია. აგრეთვე, სვანებისაა იქ მდებარე ქრისტიანული სასაფლაოები; ხოლო მდინარეების — კიჩკენიკულისა და ყუ-

ბანის შესართავთან გვიჩვენებენ უძველესი ხიდის ნანგრევებს, როგორც საბუთს იმისა, რომ აქ ძველად მდებარეობდა მათი ქალაქი, ციხე-სიმაგრე, რომელიც დარაჯობდა საზღვარს.

ქართული ეკლესია მდგარა ზემო ჩეგემშიც, სავარაუდოდ, ღვთისმშობლის სახელობისა, რასაც გვაფიქრებინებს ტომონიმი „ბაირმ“. იგი ნმ. მარიამს გულისხმობს.

ქართული ქრისტიანული კულტურის ძეგლები დაფიქსირებულია ყარაჩაიშიც. განსაკუთრებით აღსანიშნავია შუანის მთაზე აღმართული ქრისტიანული ეკლესია („შუანა“), ქვედა არხიზის ეკლესია, თებერდის ხეობის სენტის მონასტერი. ეს ძეგლები X, XI, XIV-XVII საუკუნეებით თარიღდება. ცხადია, ყველა ეკლესია ქართულია, რაც დასტურდება არქიტექტურული სტილით და ტომონიმიკით: „შუანა“ იგივე „სვანეთია“, „სენტი“, ბუნებრივია, ქართულ „სვეტ“-ს, სვეტცხოველს უკავშირდება. ამ სახელწოდების („სვეტიცხოვლიდან“ მომდინარე) მონასტერი დგას მესტიაშიც — სეტის ნმ. გიორგის მონასტერი. ეს მონასტერი სვანეთის საერისთავოს სასულიერო ცენტრი იყო მთელი შუასაუკუნეების განმავლობაში და იქვე მოღვაწეობდნენ ქორეპისკოპოსი სეტიელები (სვანეთის წერილობითი ძეგლები, 1986).

ადგილობრივმა ფოლკლორმა და ტომონიმიკამ, ისევე, როგორც დანარჩენ ისტორიულ საქართველოში (ტაო, კლარჯეთი, შავშეთი, იმერხევი, ლაზეთი, ჰერეთი...), შემოინახა ხსოვნა საქართველოს

დიდი მეფის — წმიდა თამარის შესახებ. ყარაჩაიში, ყუბანის ხეობაში, ხურზუკის ახლოს დაფიქსირებული გადმოცემით, თამარ მეფე ხშირად იმყოფებოდა ამ მხარეში. აქ შემონახულია ტომონიმი „თამარის მთა“. მთაზე ციხე მდგარა („თამარის ციხე“), დღეს იგი ნანგრევის სახითაა შემორჩენილი. იქვე შეინიშნება სხვა ნაგებობების კვალიც. „თამარის მთის“ ჩრდილოეთით კლდეში გამოჭრილია ექვსი, ხოლო აღმოსავლეთის მხარეს — 30 სენაკი. გადმოცემით, ამ სენაკებში თამარ მეფის ჯარი ბანაკდებოდა. მთხრობლებს თამარის საფლავი იქვე, ყუბანის ხეობის სათავეში ეგულებათ. ხუმარის მომიჯნავე მთის კალთებზე სამი მეტრი სიმაღლის ქვაჯვარია აღმართული, მას „თამარის ჯვარს“ უწოდებდნენ. იქვე ქრისტიანული სასაფლაო ყოფილა, მსგავსი ჯვრები მრავლად მდგარა, ზოგ ჯვარზე წარწერაც ყოფილა ამოკვეთილი. ხუმარშივე თ. მიხრუანმა უზარმაზარი ოთხკუთხა ლოდი დააფიქსირა, ე.წ. „თამარის ქვა“. გადმოცემით, ამ ქვიდან მიმართავდა თამარი ჯარს, იქვე აბამდა თავის რაშსაც, რომლის ანაბეჭდებად მიიჩნევენ ლოდის აღმოსავლეთ კედლებზე არსებულ ჩაღრმავებებს.

ბალყარეთსა და ყარაჩაიში შემონახულია ქრისტიანული სასაფლაოები, მაგ. ხუმარში, ნასოფლარ ჟაბოლარში (ჟაბოლარის ციხე-კომპლექსი დადემქელიანთა ერთ შტოს „ოთარალარ“-ს უკავშირდება. გვარი „შუანალარ“ დღემდე ცხოვრობს ამ მხარეში, რაც ქართული ენის სვანური დიალექტით ახსნადია: „შუანალარ“ „სვანებისას“ ნიშნავს). საერთოდ, ჯვრების გამოსახულებები, სასაფლაოების გარდა, ამოკვეთილია კომპლექსა და ციხეებზეც. გარდა ამისა, ყარაჩაელთა და ბალყარელთა მეტყველებაში შეინიშნება ქართული ქრისტიანული ტერმინების არსებობა: ეკლესიას კილისას / კლისას, ჯვარს კი ჯორს უწოდებენ. განსაკუთრებით ბევრი ქრისტიანული სამარხი აღმოჩენილია

სწოილია, რომ ყაზარდოელთა ჩვენან-წარმოღვაწეობის მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავათ ქრისტიან წმინდანებს: ღვთისმშობალს, ელია წინასწარმეტყველს, წმიდა გიორგის, რას ამ მხარეზე ქართული კულტურის გავლენითაა განვიკრებავალი.

ყარაჩაიში, ყუბანის სათავეებში. იქ ნაპოვნია ადრეული შუა საუკუნეების, X-XIII საუკუნეების, ასევე გვიანი შუასაუკუნეების ქრისტიანული სამარხები, ქვაჯვრები... **ცნობილია, რომ ყაზარდოელთა რწმენა-წარმოდგენებშიც მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავათ ქრისტიან წმინდანებს: ღვთისმშობელს, ელია წინასწარმეტყველს, წმიდა გიორგის, რაც ამ მხარეზე ქართული კულტურის გავლენითაა განპირობებული.**

მკვლევართა და კვირვებით, ბალყარეთსა და ყარაჩაიში გამოვლენილია ქართული ტიპის 40-მდე საფორტიფიკაციო ნაგებობა: უამრავი ციხე-კოშკი, ტოპოლოგიურად და ასევე, გადმოცემების თანახმად, **ქართველთა აბჯულადაა მიჩნეული.** მაგალითად, ყარაჩაიში არის **ხუმარის ნაქალაქარი (X-XI სს.), შუანა, თამარის ციხე, გოშაის ყალა — გოშვანთა ციხე; ბასიათშა ყალა — ჟორჟოლიანების კოშკი; ბალყარეთში: ებზე ყალა, ბადილშა ყალა — გოშთელიანების კოშკი. ცნობილია, ბეზინგი ჩერეკის მარჯვენა მხარეს იდგა ციხე-კომპლექსი „ჟაბოლარის ციხე“.** იგი ერთ სვანური ტიპის კოშკს და სამ ქვის სახლს მოიცავდა. ციხე დადემქელიანების განშტოების — ოთაროვების კუთვნილი იყო.

უღელტეხილებთან მდებარე ქართული სოფლების მოსახლეობა, ვისაც შედარებით აქტიური მიმოსვლა ჰქონდა ბალყარეთთან და ყარაჩაისთან (მესტია, მულახი, ბეჩო, ნაკრა...) საბჭოთა კავშირის დაშლამდე ნათესაურ და მეგობრულ ურთიერთობას აგრძელებდა გადაღმა მხარეს მცხოვრებ ყარაჩაელთა და ბალყართა იმ ნაწილთან, რომელიც თავის თავს ქართული წარმომავლობისად მიიჩნევდა; ამავე დროს, **არსებობდა ჩრდილო კავკასიელ და ქართველ მთიელთა ძმადგაფიცვის ჩვეუ-**

ლებაც. მას ხელს უწყობდა ხშირი სტუმრობა ერთმანეთთან, ერთმანეთის ენების ცოდნა. ბევრმა ხანდაზმულმა სვანმა იცოდა ბალყარული და ყარაჩაული, ასევე ჩრდილოეთ კავკასიელებს ესმოდათ სვანური.

ქართველ მთიელთა მენტალობაში დღემდეა შემონახული ტკივილიანი მოგონება დაკარგული ქართული მიწების შესახებ. მითუმეტეს აქტუალური იქნებოდა ეს პრობლემა XIX საუკუნეში. პირიქითა ქართული მიწების დაკარგვით გამოწვეული პროტესტის შესახებ მოთხრობილია 1872 წლის გაზეთ „დროებაში“: მულახის თემის მაცხოვრის ეკლესიას საეკლესიო მიწა ჰქონია ბალყარეთში.

თავიანთ ისტორიულ საცხოვრისში (შემდგომ ბალყარეთად ნოდებულ მხარეში) მცხოვრებმა ქართველებმა შესწირეს მულახის „მაცხოვარს“. მოგვიანებით ქართველთა ერთი ნაწილი პირაქეთა საქართველოში გადმოვიდა, ნაწილი კი ასიმილირდა ბალყარებთან, მაგრამ დარჩა ხსოვნა საეკლესიო მიწის არსებობის შესახებ. ყოველივე საეკლესიო ქონება კი, იქნება ეს რელიგიური სინამდნე, სარიტუალო ჭურჭელი, საეკლესიო მიწა და სხვ., ქართველ მთიელთა განსაკუთრებული კრძალვისა და საგულდაგულო დაცვის ობიექტია.

სტუმრად ავთანდილ მიქაძესთან

დღევანდელი ჩვენი სტუმარი, კოტე მარჯანიშვილის სახელობის აკადემიური თეატრის მსახიობი, საქართველოს დამსახურებული არტისტი ავთანდილ მიქაძე გახლავთ. მისი ძველი ფოტოალბომი საინტერესო ადამიანებს და მათთან დაკავშირებულ ისტორიებს დღემდე ინახავს. პირველივე გვერდზე ქალბატონი ვერიკო ანჯაფარიძის ფოტო გვხვდება. ის ბრწყინვალე მსახიობი იყო, იხსენებს ბატონი ავთო, მაგრამ მას არა მხოლოდ სახიობობა ხელენიფებოდა, არამედ შესანიშნავი და ერთგული მეგობარიც გახლდათ, რომელიც ყველას უყვარდა და უდიდესი პატივისცემით სარგებლობდა მარტო თეატრის კი არა, მთელი მაშინდელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით.

ბატონი ავთო ჯერ კიდევ თეატრალური ინსტიტუტის 3-ე კურსის სტუდენტი იყო, როცა უკრანინიდან ახლად დაბრუნებულმა დიმიტრი (დოდო) ალექსიძემ შეამჩნია. მას ბატონი ავთოს საკურსო სპექტაკლი „კიდევ ერთხელ სიყვარულზე“ უნახავს.

„სპექტაკლის მეორე დღეს ბატონმა დიმიტრიმ დამიბარა, — იხსენებს ბატონი ავთო. — ძალიან მეშინოდა, არ ვიცოდი, რას მეტყუოდა... მან კი განცხადება დამანერინა და სრულიად მოულოდნელად სტუდენტი ახალგაზრდა მსახიობად მიმიღო მარჯანიშვილის თეატრში“.

ამის შემდეგ ბატონმა დიმიტრიმ დადგა სპექტაკლი „ხსოვნა გულისა“, სადაც მთავარ როლებში ქალბატონი ვერიკო ანჯაფარიძე, კოტე მახარაძე, შესანიშნავი მარინა თბილელი და ქართული სცენის სხვა კორიფეები თამაშობდნენ. მათ შორის აღმოჩნდა ახალგაზრდა დამწყები მსახიობი ავთანდილ მიქაძეც, რომელსაც წილად ხვდა ქალბატონი ვერიკოს შვილიშვილის როლი. **„უდიდესი გავლენა მოახდინა ამ სპექტაკლმა ჩემზე, — აღნიშნავს ბატონი ავთო. — ასეთი ბედნიერი შემთხვევები იშვიათად ჩნდება ჩვენს ცხოვრებაში და აუცილებლად ბედის საჩუქრად უნდა მივიღოთ“.** ქალბატონ ვერიკოს მართლა შვილიშვილივით ყვარებია ბატონი ავთო. ამას მათ ფოტოზე ვერიკოს მიერ გაკეთებული დაუვინყარი წარწერაც მოწმობს. უდიდესი მონივნებითა და პატივისცემით იხსენებს ბატონი ავთანდილი ქალბატონ სესილია თაყაიშვილს. „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ ფირფიტაზე ჩავწერეთ, — იხსენებს ბატონი ავთო. — საოცარი ქალბატონი გახლდათ სესილია. მოსიყვარულე, კეთილი, მაგრამ ამავე დროს საოცრად პირდაპირი. ასეთი გენიალური ადამიანები აღარც იბადებიან.

კორნეიჩუკის „ხსოვნა გულისა“, რეჟისორი დოდო ალექსიძე, ვერიკო ანჯაფარიძე და ავთო მიქაძე (ანტონიოს როლში)

„ლურჯი ურჩული“
(რეჟისორი: მ.კუჭუხიძე).
ავთო მიქაძე
(ტრუფალდინო) და
გურანდა გაბუნია

ისინი თითქოს რაღაც შინაგან სინათლეს ასხივებდნენ. ერთხელ გახმოვანებაზე ჩემი უმცროსი შვილი მივიყვანე, თუ გახსოვთ, იქ არის მომენტი, როცა პატარა ბიჭუნას წერილი მიაქვს ილარიონთან, ის კი ყურს აუნევს. ეს საპა-

სუხისმგებლო საქმე, ჩემს უმცროს ვაჟს ერგო წილად. (ილიმის) ასე მიიღო მან თავისი პირველი ჰონორარი“.

საქართველო ძალიან მდიდარია გენიალური მსახიობებით, რეჟისორებით დრამატურგებით, მწე-

რლებით. დიდი ბედნიერება კი ის არის, რომ ჩვენ, ყველანი ვიცნობთ ერთმანეთს და ერთმანეთის მეგობრები ვართ.

ავთანდილ მიქაძემ თავისი სამსახიობო კარიერის მანძილზე მრავალი გმირი განასახიერა. „ჩე-

„ლურჯი ურჩული“ — ავთო მიქაძე, გურანდა გაბუნია და ლეო ანთაძე

მარჯანიშვილის თეატრის ფოთიეზი: ამთანდილ მიქაძე, ნანა ჩიქვინიძე, რამაზ ჩხიკვიშვილი, ბია ბურჯანაძე, ვერიკო ანჯაფარიძე, ჯემალ მონიაშვილი, მარინა ჯაში, ამირან ბუაძე და პატარა თამუნა ნიკოლაძე

მი პროფესიონალ მსახიობად ჩამოყალიბება ქალბატონ მედეა კუჭუხიძის დამსახურებაა, — აღნიშნა ბატონმა ავთანდილმა. — ქალბატონმა მედეამ მთელი თავისი შემოქმედებითი სული და გული გადმომცა, ის ჩემი პედაგ-

ოგი გახლდათ პირველიდან ბოლო კურსამდე“.

ერთი ისტორიაც მინდა გავიხსენო: ჩემს მეგობარს შვილი შეეძინა და წყნეთში წავედით ამ ამბის აღსანიშნავად. სუფრაზე თამადა გახლდით. იმ დღეს თურმე სპექ-

ტაკლი მქონია, მე აღარ მახსოვდა და სალამოს, როცა სპექტაკლის დრო მოახლოვდა, დაიწყეს ჩემი ძებნა. მიპოვეს კიდეც წყნეთში... ისეთი ნასვამი ვიყავი, როცა თეატრში მიმიყვანეს, ბატონი გიგა კატეგორიული წინააღმდეგი იყო ჩემი გამოსვლის, რაც სპექტაკლის ჩაშლას ნიშნავდა. მხოლოდ ქალბატონ მედეას დაჟინებული მოთხოვნით სპექტაკლი შედგა, თანაც დიდი წარმატებით. ასეთი ნდობა გამომიცხადა ქალბატონმა მედეამ მაშინ.

კიდეც ერთი მოგონება ჩემს ძველ მეგობრებს უკავშირდება: — წლების წინ, კიევში რალაც საქმეზე უნდა ჩავსულიყავი. მარტო ნასვლა არ მინდოდა და ჩემს უახლოეს მეგობარს, რომელიც ახლა ცოცხალი აღარ არის, ვთხოვე, წამომყოლოდა. ისიც დამთანხმდა. ეს ადამიანი ჩემი შვილის ნათლიაც იყო და ბევრი რამ გვაკავშირებდა ერთმანეთთან. ბატონ კოტე მახარაძეზე მოგახსენებთ.

კადრი ფილმიდან „სსოვნა“

„ნუ გავზინია, დედა“, ავთონილი მთაბანო ჯაყელის როლი

ერთი სიტყვით, ნავედით კიევში, ქალბატონი სოფიკოც ჩვენთან ერთად წამოვიდა და მივედით იმ დაწესებულებაში, სადაც საქმე მქონდა. უნდა მოგახსენოთ, რომ პირველად მე შევედი, მდივანი ქალბატონი კი რუსულად მეუბნე-

ბა, — დირექტორს არ სცალია და ვერ მიგიღებთო. მე ვთხოვე, გადაეცით, რომ მასთან სტუმრები იყვნენ თბილისიდან. მდივანი ისევე უარზე იყო. მაშინ კოტემ ვედარ მოითმინა და ღიმილით შემოვიდა ოთახში. ამ ქალის სახე არ დამა-

ვინცდება. გახარებული წამოვდგა ადგილიდან. ქალბატონი სოფიკო რომ დაინახა, სიხარულით გადაეხვია მას, მერე პირდაპირ გაალო თავისი დირექტორის კაბინეტის კარი და შევიდა. იქ თურმე მართლაც რაღაც საქმიანი თათბირი ტარდებოდა. სულ ცოტა ხანში მთელი კაბინეტი გარეთ გამოვიდა. ერთი სიტყვით, დიდი პატივი გვცეს და ისე გამოგვისტუმრეს. ნამდვილად გული მწყდება, რომ ისეთი ადამიანები, როგორებიც კოტე და სოფიკო იყვნენ, აღარ არიან ჩვენ გვერდით...

ძალიან ბევრი გენიალური მსახიობი დააკლდა თეატრს და ზოგადად მთელ ქვეყანას, მაგრამ ბევრი ნიჭიერი ახალგაზრდაც ავსებს ჩვენს თეატრალურ ცხოვრებას. მინდა ვუსურვო მათ წარმატება. უდიდესი წვლილი შეეტანოთ ჩვენს კულტურულ ცხოვრებაში, როგორც ეს წინა თაობებმა გააკეთეს, ყოველგვარი ანგარების გარეშე“.

მკა კახიანი

„ისევ მოდვილები“, ავთონილი მთაბანო კონიას როლი

«მოგონებანი გარდასულ დღეთა»

საქართველოში იყვნენ და დღესაც არიან მწერლები, რომლებსაც მწერლობის დასამტკიცებლად არანაირ კავშირში ყოფნა არ სჭირდებოდათ — ისინი ხალხის რჩეულები იყვნენ. ამავე დროს, ზოგიერთ კარგ მწერალსა და პოეტს მაინც უწევდა და უწევს „მწერალთა კავშირში“ ყოფნა, თუმცა ამას თვითონ მწერლებიც ირონიულად უყურებენ.

ცნობილია, რომ ილიასა და იროდიონ ევდოშვილის დამოკიდებულებას მაინცდამაინც ტკბილი არ ეთქმოდა. მით უმეტეს, რომ ევდოშვილი (ხოსიტაშვილი) სოციალ-დემოკრატი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ იროდიონ ევდოშვილი ილიას საჯაროდაც აკრიტიკებდა და სიტყვას აწყვეტინებდა, მან ილიას მკვლელობისთანავე დატოვა სოციალ-დემოკრატიული პარტია.

***

თსუ-ს რექტორი, ნიკო კეცხოველი, როდესაც სტუდენტები ილიას სახლ-მუზეუმის დასათვალიერებლად საგურამოში მიჰყავდა, წინამურის ობელისკთან აუცილებლად ჩერდებოდა და სტუდენტებს ეუბნებოდა: „ეს ის ადგილია, სადაც... ვერ მოკლეს ილია!“

***

ერთხანს მწერალთა კავშირში ბუღალტრად ვინმე აკაკი მუშაობდა, მოანგარიშედ — ილია. რა თქმა უნდა, გალექსეს: „დარბაზი გატრუნვილია, ისმის ჩოთქების რაკრაკი, სხედან აკაკი, ილია, — ვით ილია და აკაკი!“

***

„დიდი მოურავის“ ავტორი, სიმონ ქვარიანი საზღვარგარეთ იყო. როცა ჩამოვიდა, მწერალთა წრეში განაცხადა, ჩვენი ენიდან უნდა ამოვიღოთ ისეთი ასოები, რომლებიც უცხოურში არ იხმარება, მაგალითად, ძ,ჭ,ჯ და სხვებიო. აკაკი წამოდგა და თავისი აზრის გამოთქმა ასე დაიწყო: „ვირფასო სიმონ!..“

***

მთიულებს ვაჟა-ფშაველა არ უყვარდათ. ახლაც მოგიყვებიან, როგორ შემოუთვლია ვაჟას „ბახტრიონზე“ მუშაობის დროს — ამდენი და ამდენი ცხვარ-ძროხა მომეცით და ბახტრიონის ციხის

აღებაში მთიულებსაც მივაღებინებ მონანილეობასო...

***

ემიგრაციაში მყოფმა რობაქიძემ გაიგო, რომ მისი რეაბილიტაცია ჰიტლერზე დანერილი მისი ნიგნის გამო ფერხდებოდა, რაზეც გულმოსულმა თქვა: კაცო, მე ლენინზეც დაგწერე და, რაგა, კომუნისტი ვარო?

***

90 წელს გადაცილებულ აკაკი შანიძესთან ალექსანდრე ბარამიძე მივიდა, დაბადების დღე მიულოცა და 100 წლის სიცოცხლე უსურვა. აკაკი შანიძე მოიღუშა და, როცა სტუმარი კართან მიაცილა, უთხრა: „ალექსანდრე! ას წელიწადს ჩემითაც ვიცოცხლებ, შენ ცოტა მეტი გეთქვაო!“ — მართლაც, აკაკი შანიძემ 100 წელიწადს იცოცხლა.

***

„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიის სხდომაზე შალვა ნუცუბიძე ამტკიცებს, რომ სტრიქონი: „ვნერ ვინმე მესხი მეღექსე, მე რუსთველისად ამისა“ რუსთველისეული არ არის, გადამწერის ნახელავია და ამბობს — რუსთველს როგორ შევედრებო. კორნელი კეკელიძე დაინტერესდა: „რუსთველისად“-ში „სად“ რას ნიშნავსო. შალვა ნუცუბიძემ მიიხედ-მოიხედა, სადმე ქალი ხომ არ არისო და უპასუხა: „არ იცი, კაცო, კორნელი? — სად ერეკლე და სად...“

***

შალვა ნუცუბიძეს ერთხელ შეკამათება მოუხდა პრორექტორთან, რომელიც გვარად გვერდნითელი იყო. როცა მოთმენა აუტანელი გახდა, შალვა ნუცუბიძემ ხმამაღლა წამოიძახა: მთლად ნითელმა ვერაფერი დამაკლო და გვერდნითელმა რა უნდა მიქნასო...

***

შალვა ნუცუბიძეს ლექციაზე აგვიანდება. ვესტიბულში რექტორი, ნიკო კეცხოველი შეხვდა და მიაძახა: „შალვა, როდის იწყება ლექცია?“ შალვამ მხარუკუღმა უპასუხა: „როცა ლექტორი აუდიტორიაში შევა!“

***

შალვა ნუცუბიძე ცოტათი ფულის მოყვარული კაცი იყო და ერთხელაც ფონეტიკოსმა გიორგი ახვლედიანმა ჰკითხა: „შალვა, როგორ არის შენი ფულესოფია?“, რაზეც შალვა ნუცუბიძემ უპასუხა: „შენს ფუნეტიკაზე უკეთ!“

***

პოეტი კარლო კალაძე ამბობდა, უნიკალური კაცი ვარ, მეორე ცოლს პირველზე დისერტაცია დავანერინეო. მართლაც, კარლო კალაძის მეორე ცოლმა, რომელიც ხელოვნებათმცოდნე იყო, პოეტის პირველი ცოლის, მხატვარ თამარ აბაკელიას, შემოქმედებაზე დისერტაცია დაიცვა.

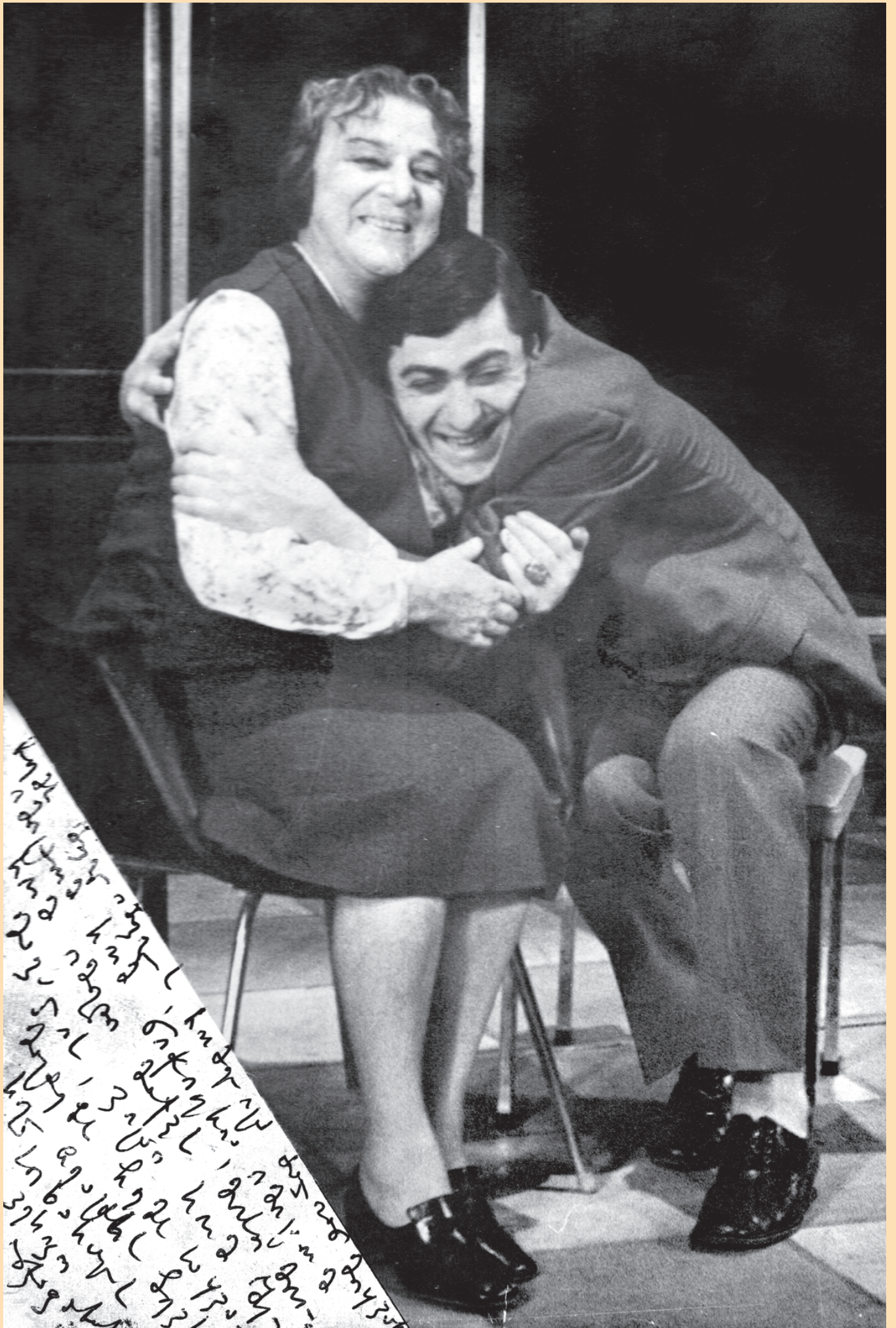
***

მწერალთა სასახლეში სხდომაა, რომელსაც ბესო ჟღენტი უძღვება. დარბაზში ხმაური იყო და ჟღენტიმა გამოაცხადა, — აქ ზოგიერთები ზიან და ხელს გვიმლიანო. „ზიან კი არა, ბესო, სხედან!“ — შეუსწორეს დარბაზიდან. „ჰო, ზიან კი არა, სხედან და ზიანს გვაყენებენ!“ — არ დაიბნა ბესო ჟღენტი.

***

ნიკო მუსხელიშვილს ამბავი მიუტანეს, ფიზიკის ინსტიტუტში თანამშრომლებმა იჩხუბეს და ერთმა მეორეს თავი დაარტყაო. მუსხელიშვილმა ჩაილაპარაკა: „ბოლოს და ბოლოს დაიწყეს ფიზიკის ინსტიტუტში თავით მუშაობა!..“

აკაკი ხინთიბიძის წიგნის „მოგონებანი გარდასულ დღეთა“ მიხედვით

دختر من
من به تو افتخار می‌کنم
و امیدوارم که در آینده
بسیار موفق باشی
و خوشبخت
همیشه در کنارم باشی
و منم همیشه در کنار تو
دوستت دارم
پدرت

Баграт Шьынқэба
1917-2004